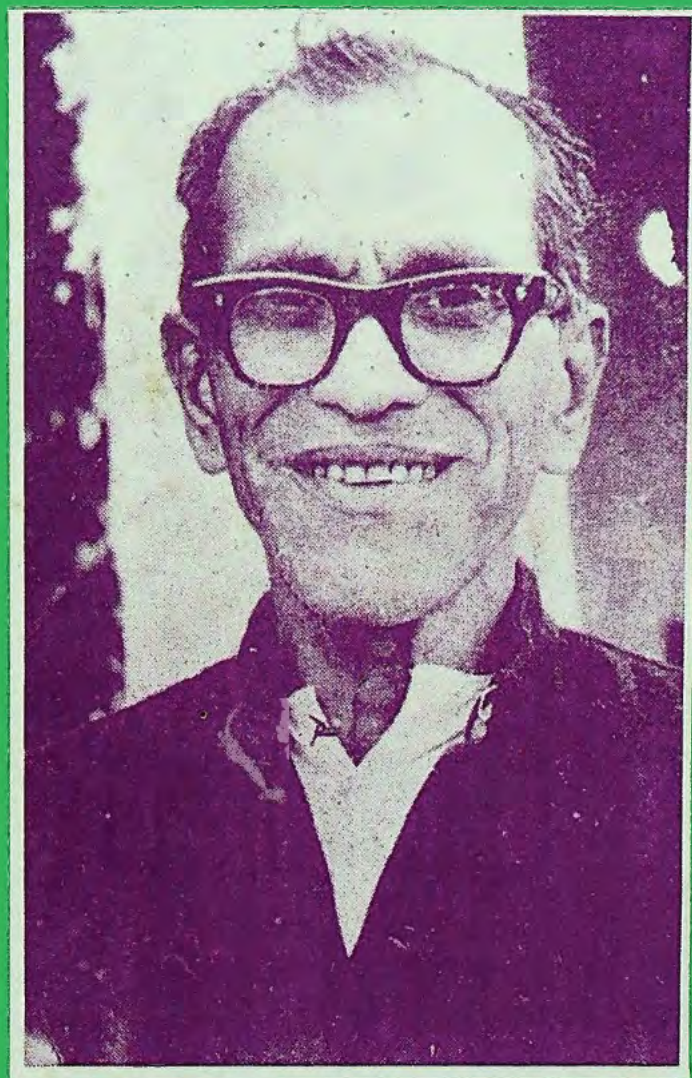

ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ - ସାମ୍ୟବାଦୀ-ତାତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞେତା

ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ

ସୋମନାଥ ପାତ୍ର

ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ - ସାମ୍ୟବାଦୀ ଚାଷୀନେତା

ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ

ସୋମନାଥ ପାତ୍ର

ଜ୍ଞାନଯୁଗ ପବ୍ଲିକେଶନସ୍
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ - ସାମ୍ୟବାଦୀ-ତାଷୀନେତା

ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ

ସୋମନାଥପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ :

ଜ୍ଞାନସୁନ୍ଦର ପବ୍ଲିକେଶନସ୍

ଏନ୍-୬/୪୨୮, ଆଇ.ଆର୍.ସି. ଭିଲେଜ୍

ନୟାପଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୧୫,

ଫୋନ୍ ନଂ- ୫୫୨୦୯୧, ୫୫୬୧୦୭

ମୁଦ୍ରଣ:

କ୍ରିଏଟିଭ୍ ଅଫ୍‌ସେଟ୍

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ :

୨୦୦୦

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୪୫.୦୦ (ପଇସାକିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର)

ଜ୍ଞାନସୁନ୍ଦର ପବ୍ଲିକେଶନସ୍ ପ୍ରକାଶିତା ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଷମା ବିଶୋଇ, ପୁଟ୍ଟ ନଂ-ଏନ୍-୬/୪୨୮, ଆଇ.ଆର୍.ସି. ଭିଲେଜ୍, ନୂଆପଲ୍ଲୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର କ ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ।
ଫୋନ୍ : ୫୫୨୦୯୧, ୫୫୬୧୦୭

-: ସମର୍ପଣ :-

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୁଅ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ,
ଦେଶପ୍ରେମୀ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ବାହକ, ଗଣତନ୍ତ୍ରପ୍ରେମୀ ସାହିତ୍ୟିକ,
କବି, ଲେଖକ, ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ, ସାମ୍ବାଦିକ ସମାଜସେବୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଏହାକୁ ସମର୍ପଣ
କରୁଅଛୁ ।

ସୋମନାଥ ପାତ୍ର

ଭୂମିକା

ସାଥ୍ ସୋମନାଥ ପାତ୍ର - ସୁବିଦିତ ଚାଷୀ ନେତା, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ କୃଷକ ସଭାର ସଭାପତି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କାକଟପୁରର ଦେଶପ୍ରେମୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଜନନେତା, ସଞ୍ଚୟକ ଜୀବନ କାଳ ଦେଶ ସେବାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ ଚାଷୀକୁଳର ଉନ୍ନତି କଷ୍ଟେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତାର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରୁ ୧୯୪୬ରେ ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସାମନ୍ତବାଦ ବିରୋଧରେ ଚାଷୀର ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିଷ୍ଠେଦିତ କରିଛନ୍ତି ।

ମାର୍କ୍ସବାଦ ତତ୍ତ୍ୱରେ ଦୃଢ଼ ମନୋନିବେଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ, ଅଧର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗବେଷଣାରେ ଅବାରିତ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ । ମାର୍କ୍ସବାଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ତତ୍ତ୍ୱରେ ସମାର୍ଜିତ ଓ ଚେତନା ସମୃଦ୍ଧ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଜନନେତା ଚାଷୀ ପ୍ରାଣ ମୋହନ ଦାସ, ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ, ସାଧୁଚରଣ ମହାନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟଙ୍କ ସକ୍ରିୟ ସହ କର୍ମୀ ଭାବେ ଦୀର୍ଘକାଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରତ ହୋଇ ଅତୁଟ ଜନ ସେବାରେ ନିଷ୍ଠେଦିତ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସଚ୍ଚୋଟ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଭାବେ ରାଜ୍ୟ କୃଷକ ସଭାର ସଭାପତି ~~ପଦବି~~ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନା କରିଚାଲିଛନ୍ତି । “ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ” ତାଙ୍କର କୃତି ପ୍ରକାଶନ ସୁଖ୍ୟାତି ଲଭିଛି । ଉଦ୍‌ବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଉପାଦେୟ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ।

ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନବଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ ଭିତରେ “ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ”, “ମାର୍କ୍ସବାଦ ଦର୍ଶନ”, “ସରଳ ମାର୍କ୍ସବାଦ”, “ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ପାଠଶାଳାର ଶିଶୁପାଠ୍ୟ” “ମାର୍କ୍ସବାଦ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି” ଆଦି ପୁସ୍ତକ ସମାଜବାଦୀ ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାରର ଅପରିସୀମ ଅବଦାନ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦ୍‌ଭାବନା ପ୍ରକାଶନ ଭିତରେ “ମନ୍ଦିର ବନାମ ମସଜିଦ୍” ଓ “ମସଜିଦ୍ ବନାମ ମନ୍ଦିର” ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସଂପ୍ରତିର ଚରମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ସଦ୍‌ଭାବନାର ଉତ୍ତମ ପରି ପ୍ରକାଶ ।

ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ ‘ଗୀତା ବିଚାର’ ୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ ଓ ‘ଗୀତା ମଧୁ’ ଗୀତାର ଉପରେ ନୂତନ ଦିଶ ଦର୍ଶନ, ପାଠକଙ୍କ ପାଖରେ ସବିଶେଷ ଆଦୃତ ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଦେଶପ୍ରେମୀ, ସ୍ଵାଧୀନତା ସେନାନୀ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଚିନ୍ତକ ତଥା ଚିନ୍ତାନାୟକ, କୃଷିପ୍ରାଣ, କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନର କର୍ତ୍ତାପାର ଭଗବତୀ, ପ୍ରାଣନାଥ, ମୋହନ ଦାସ, ଗତିକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନ ସାଧନା ଉପରେ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋକପାତ କରି ଯେଉଁ ଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଆଗାମୀ ପିଢ଼ୀ ପାଇଁ ବିଶ୍ଵ ଜୀବନାଦର୍ଶ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ସୁବିଖ୍ୟାତ ଗଣ୍ୟପ୍ରାଣ, ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ସୁସାହିତ୍ୟିକ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଆଦି ପୁରୁଷ ମହାନ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଜୀବନ ଓ ଦର୍ଶନ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ଏକ ଅଭିନବ ସୃଷ୍ଟି । ଆଗାମୀ ସହସ୍ରାବ୍ଦର ପିଢ଼ୀ ପାଇଁ ଏକ ନୂତନ ଆଲୋଚ୍ୟ ଓ ବିଗଦର୍ଶନ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

ସାଧୁ ପାତ୍ରଙ୍କର ‘ଆମ ଦେଶ ଆମ ଝଣ୍ଡା’ ନାମକ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ କବିତା ଗୁଚ୍ଛ ଏକ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ।

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ପାତ୍ରଙ୍କ ସହ ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ସଂପର୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଜାଣିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଛି, ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିଛି, ତାଙ୍କର ଗାଜନୈତିକ ଓ ଗଣ ଆନ୍ଦୋଳନ-ସଂଗ୍ରାମୀ ଜୀବନାଦର୍ଶ ଏବଂ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଆବେଗ ଓ ଆବେଦନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦ୍ୟଙ୍ଗୁଳାହୀ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ, ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ସାଫଲ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ହେଉ, ଇତି ମୋର କାମନା ଓ ନିବେଦନ ।

ଶୁଭାକାଂକ୍ଷୀ

ଆଶ୍ଵିନ ଶୁକ୍ଳଦଶମୀ

ନନ୍ଦ କିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ

ତା ୨୦.୧୦.୧୯୯୯

ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ

== ସୂଚୀ ==

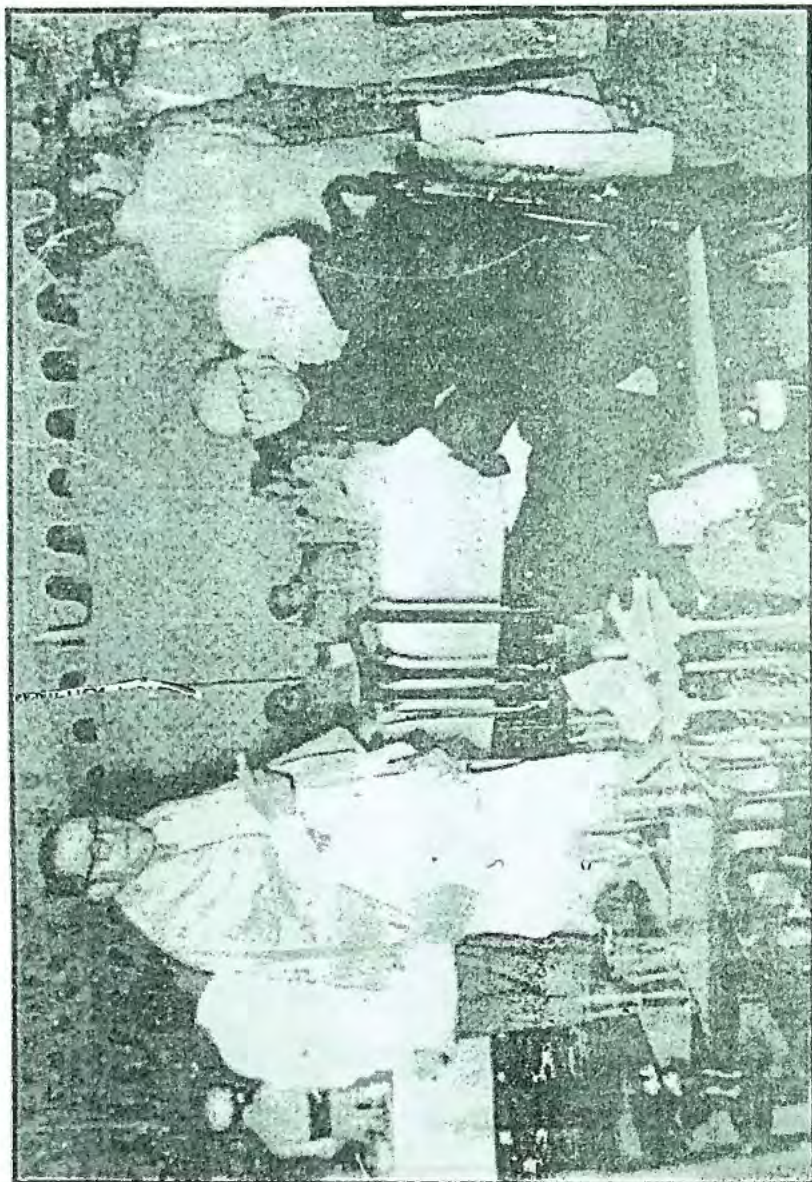
ନିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା	୦୧
୨ : ପ୍ରାଣୀର ଭଲମନ୍ଦ ବାଣୀ - ମରଣକାଳେ ତାହାଜାଣି	୦୭
୩ : କାହିଁ ଯସ୍ୟ ସଃ ଜୀବତି	୧୫
୪ : ଜନ୍ମ ଓ କୈଶୋରାବସ୍ଥା	୨୩
୫ : ଜାତୀୟମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଭାବ	୨୮
୬ : ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଆଗମନର ପ୍ରଭାବ	୨୯
୭ : ସାଇମନ କମିଶନ ଫେରିଯାଆ	୩୦
୮ : ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର	୩୧
୯ : ପୁନଶ୍ଚ ଅଧ୍ୟୟନ - କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠକୁ ଯାତ୍ରା	୩୨
୧୦ : ସଂଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୩୩
୧୧ : ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବର୍ଜନ	୩୪
୧୨ : ଫୋ ଅର ଫ୍ରେଣ୍ଡ	୩୭
୧୩ : ବନ୍ଧୁ ସମାଜ ଗଠନ	୩୮
୧୪ : ପୁରୀରେ ଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା	୩୯
୧୫ : ବନ୍ଦୀ ଜୀବନ	୪୦
୧୬ : କଂଗ୍ରେସ୍ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନ	୪୩
୧୭ : କୃଷକ ସଂଘ ଗଠନ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମର ଡାକରା	୪୫
୧୮ : କର୍ମଭୂମି ଖୋର୍ଦ୍ଧା	୪୭
୧୯ : କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନ	୫୦
୨୦ : କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେତୃତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ	୫୧
୨୧ : ୧୯୩୭ ମସିହାରେ ପାଞ୍ଚଶା ପଇସାରେ ଭୋଟ ଲଢ଼େଇ	୫୫

୨୨ :	ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଗଠନରେ ନେତୃତ୍ୱ	୫୯
୨୩ :	ଯୁବଜାଗରଣ ଓ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ	୬୩
୨୪ :	ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଓ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ	୬୪
୨୫ :	ନିରାଡ଼ମ୍ବର ବିଭାଗର	୬୮
୨୬ :	ଭାଗବାସ ଆନ୍ଦୋଳନ	୭୧
୨୭ :	ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ	୭୪
୨୮ :	ଅଜ୍ଞାତ ବାସ	୭୭
୨୯ :	ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ	୭୯
୩୦ :	ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଦିଗରେ ପଦକ୍ଷେପ	୮୧
୩୧ :	ନେତୃତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା	୮୫
୩୨ :	ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିଯାନରେ ଅଗ୍ରଣୀ	୮୬
୩୩ :	ରଜାଙ୍କ ଭଉଁ କାଟ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଜାତୀୟକରଣ	୮୭
୩୪ :	ଖେଳଓପାର୍ଟର ପରିଚୟ	୮୮
୩୫ :	ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ସୋଭିଏତ ରଷିଆ ଭ୍ରମଣ	୮୯
୩୬ :	ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ	୯୦
୩୭ :	ସକଳ ସ୍ତ୍ରୀନେ ପ୍ରାଣନାଥ	୯୪
୩୮ :	ପାରିବାରିକ ଜୀବନ	୯୭
୩୯ :	ଯାହା ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ	୯୮
୪୦ :	ଅତିମ ଇଚ୍ଛା ଓ ଶେଷଚିଠି	୧୦୦
୪୧ :	ଗଲାପୁତ୍ର ବାହୁଡ଼ି ନ ଆସିଲା	୧୦୨
୪୨ :	ଆଜିର ଅବସ୍ଥା	୧୦୪
୪୩ :	ଦାନନାଥ ପ୍ରାଣନାଥ (କବିତା)	୧୦୫
୪୪ :	ନିଆଁ ହୁକାଟିରେ (କବିତା)	୧୦୮

(ଲେଖକ- ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ)

କର୍ମମୟ କାବଚରେ ପ୍ରେରଣାର ଉପ ସହଧର୍ମିଣୀ ମଙ୍ଗଳାଦେବୀ

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନିଖୁଳ ଭାରତ ଲେଖକ ସମ୍ମିଳନୀ (ପି.ଭି.ଏନ୍) ଅବସରରେ
 ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସହ ପ୍ରାଣନାଥ ଆଲୋଚନାକାର । କାଶୀ
 ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ନେହେରୁଙ୍କ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ ।
 ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଜନ ରାଜ୍ୟପାଳ ଡ଼ା.ଏନ୍. ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ।

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଭଳି ମହାନ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ଦେଶପ୍ରେମୀ, ବିପ୍ଳବୀ ଜନନାୟକ ଓଡ଼ିଶାର ଚାଷୀ, ମୂଲିଆ, ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ କର୍ମ କରିଥାରେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଇବା, ତାଙ୍କ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଓ ତାଙ୍କର ଜୀବନୀ ଲେଖିବା ମୋ ଭଳି ଜଣେ ସାଧାରଣ କର୍ମୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଧୂସ୍ରତା ମାତ୍ର ।

ତାଙ୍କୁ କଳନା କରିବା କଷ୍ଟ । ସେ ଥିଲେ ଅଜନନ ଶକ୍ତିର ଏକ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଓ ସର୍ବଗୁଣର ଆଧାର । ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ଯାହାଥିଲା ସେ ଚାହିଁଥିଲେ ଜଣେ ଲବ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ଚାହିଁନଥିଲେ । ସେ ଛାତ୍ରଜୀବନରୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଜଣେ ସମାଜସେବୀ ଓ ଦେଶ ପ୍ରେମୀ ହେବାପାଇଁ । ତାହାହିଁ ହୋଇଥିଲେ ।

କଂଗ୍ରେସରେ ରହିଥିଲେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତରରେ ସମ୍ମାନଜନକ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ପାଇପାରିଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ସେ କଂଗ୍ରେସର ନୀତି, ଆଦର୍ଶ, ଦର୍ଶନରେ ଏକମତ ନ ହୋଇପାରି ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ କ୍ଷମତାର ଲୋଭକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେଲେ । ମାର୍କ୍ସବାଦ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଦର୍ଶନ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ମଣିଷ ଉପରୁ ମଣିଷର ଶୋଷଣର ବିଲୋପ ଘଟାଇ ସମାଜବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ ବରଣ କରିନେଲେ । ତାଙ୍କ ମନରେ ତିକ୍ତେ ମାତ୍ର ହେଲେ ଗର୍ବ, ଅହଂକାର ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ଭିତର ବାହାର ସମାନ । ତାଙ୍କୁ ବାହାରୁ ଦେଖିବ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଭିତରତା ସେହିପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ନିର୍ମଳ ।

ସେ କେବଳ ଜଣେ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ନଥିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ଇତିହାସର ପ୍ରତ୍ନ । ସେ ଥିଲେ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ସୁବ୍ରତ୍ତା, ସୁଲେଖକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ସାମ୍ବାଦିକ, ସମାଜସେବୀ ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ, ମାନବବାଦୀ । ସେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟତାରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ଓ ଦରିଦ୍ରଜନତାଙ୍କର ସେବକ ।

ସେ ଜଣେ ନେତା ଭାବେ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ଓ ବେଳେବେଳେ ଜଣେ ସାଧାରଣ କର୍ମୀ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ନିଜେ ଧେଣୁରା ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଧେଣୁରା ଦିଆଇ ହାଟ ଓ

ଗ୍ରାମ ମାନଙ୍କରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲେ । ସଭାମଞ୍ଚ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ସଭା ପାଇଁ ନିଜେ ଚଉକି, ବେଞ୍ଚ, ଟେବୁଲ୍ ବୋହି ଆଣୁଥିଲେ । ମିଟିଂରେ ବସିଲାବେଳେ କର୍ମୀମାନେ ଖାଇବା ପାଇଁ ନିଜେ ଚାଉଳ, ପରିବା ମାଗି ଆଣୁଥିଲେ । ନିଜେ ଚୁଲି ଲଗାଇ ଦେଇ ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଥିଲେ । କୌଣସି ସାଥୀ କିଛି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଗଲେ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ମନରେ ବିଷାଦ ନଥାଏ । ସର୍ବଦା ହସହସ ମୁଖ ।

ସବୁ କାମକୁ ସେ ଧୂରନ୍ଧର । କେହି ନକଲେ ସେ ଆଗକୁ ବାହାରିପଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଚୁଙ୍ଗାଧରି କହିବା, ଲାଇଟ୍‌ରେ ପମ୍ପ ଦେବା, ରୋଷେଇ କରିବା, ବାସନ ମାଜିବା, କୁଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ି ଆଣିବା, ଲୁଗା ସଫା କରିବା କେଉଁ କାମ ସେ ନଜାଣନ୍ତି ବା ନକରନ୍ତି । କେଉଁଟା ସାନ କାମ ବା କେଉଁଟା ବଡ଼ କାମ ଏପରି ମନୋଭାବ ତାଙ୍କର ନଥିଲା । କର୍ମୀଙ୍କ କାମ ଓ ନେତାଙ୍କ କାମ ଏପରି ବିଭାଗ ବଞ୍ଚନ ତାଙ୍କ ରୁଚିନ ଚାଲିକାରେ ନଥିଲା । ସେ କର୍ମୀ ଭଳି କାମ କରୁଥିଲେ ଓ ନେତା ଭଳି ନେତୃତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ନିଜେ କରୁଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କାମରେ ଲଗାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟକୁ ହୁକୁମ ଦେବା ଓ ଖାଲି ଉପଦେଶ ଦେବାର ନେତା ସେ ନଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ସମସାମୟିକ ସାଥୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣାଯାଇଛି ଯେ ଥରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଭାଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବନ୍ଧୁତା ଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସଭାର ଆୟୋଜନରେ ସେ ନିଜେ ଚୁଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସଭାରେ ଲାଇଟ୍‌ଟା ଜଳୁ ନଥିବାରୁ ନିଜେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାକୁ ଖୋସିଖୋସି ଦେଇ ଲାଇଟ୍‌କୁ ମାଡ଼ିବସି ପମ୍ପ ଦେଇ ଚାଲିଥିଲେ । ନିଜେ ପୁଣି ସଭା ମଞ୍ଚକୁ ଉଠି ଭାଗବତୀବାଚୁଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେଇ ଚିହ୍ନାଇଲେ । ସଭା ଓ ମିଟିଂ ମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ ରିପୋର୍ଟ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ସେ ନିଜେ ଚିଠା କରି ଆଗତ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ସେ ପ୍ରତିଦିନର ଆୟ ବ୍ୟୟକୁ ଗୋଟିଏ ଖାତାରେ ଟିପି ରଖୁଥିଲେ । ଅର୍ଥ ଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ଦିନ କେହି ସହକର୍ମୀ ଦୋଷାରୋପ ବା ସମାଲୋଚନା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଦିଗରେ ସେ ଖୁବ୍ ସଜୋଟ ଓ ନିର୍ମଳ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ଚେତନାର ବାର୍ତ୍ତାବହ, ଏକାଧିକ ଆୟୋଜନର କର୍ତ୍ତାଧାର ଓ ସାରଥୀ, କର୍ମଯୋଗୀ, ଉଚ୍ଚକୋଟିର ସାହିତ୍ୟିକ, ଐତିହାସିକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ । ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଚିନ୍ତା ଓ କର୍ମରେ

ବିପ୍ଳବୀ । ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସାଧନା । ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତିକୁ ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ନିଜର ନୀତି, ଆଦର୍ଶ ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଅଟକ ରହୁଥିଲେ ।

ଶ୍ରେଣୀହୀନ, ଶୋଷଣହୀନ ସାମ୍ୟବାଦ ସମାଜ ଗଠନ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରଣ ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ, କଳା ସଂସ୍କୃତି ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାର ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇ ରଖୁଥିଲେ । ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷ ସୂଚନାଶୀଳ ଭୂମିକା ରହିଛି ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ବାଜି ବସୁଥିଲେ ।

ବିଧାନସଭାରେ ତାଙ୍କର ଶାଣିତ ବକ୍ତବ୍ୟ ହିଁ ତାଙ୍କର କ୍ରାନ୍ତିକାରୀର ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲା । ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶରେ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ସେ ଦିଗ୍‌ବର୍ଦ୍ଧନ ଦେଉଥିଲେ ।

ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ଓ ଭାରତ ବର୍ଷର ଇତିହାସ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ମୁଖ୍ୟ ।

ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର କେତୋଟି ନିତ୍ୟ ଦୈନନ୍ଦିନ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ କସରତ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ । ସେହିପରି ସକାଳୁ ୨/୩ ଗ୍ଲାସ ପାଣି ପିଇ ସେହି ପାଣିକୁ ବାରମ୍ବାର ପେଟରୁ ବାହାର କରି ବାନ୍ତି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଟି ସପା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରାକୃତିକ ଜଳୀୟ ଚିକିତ୍ସାରୁ ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ସେ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ଜୀବନରେ କୌଣସି ମାତ୍ରକ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ଖଇନି ଖାଇବରେ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ପକେଟରେ ସର୍ବଦା କେତେକ୍ଷଣ ବିଡି ଓ ଗୋଟିଏ ଡବାରେ ତୁନ ପଣି ରହିଥିବ । ଖଣ୍ଡିଏ ବିଡିର ଭିତର ମସଲା ସହିତ କିଛି ତୁନ ମିଶାଇ ନିଜର ହାତରେ ଦଳି ପାଟିକୁ ପକାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

ଛତାଟିଏ ସର୍ବଦା ସାଙ୍ଗରେ ରହିଥାଏ । ଯୁଆଡେ ଗଲେ ଛତାଟିକୁ କାଖରେ ଜାକିଧରି ଚାଲିଥାନ୍ତି । ଛତାଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସାଥୀ ।

ଆଉଜଣେ ସୁଖ, ଦୁଃଖର ସାଥୀଥିଲେ ଗୁଣ ଅଜା (ଗୁଣନିଧି ସାମନ୍ତରାୟ) । କାନ୍ଦାସହିତ ଛାନ୍ଦା ରହିଲା ପରି ଗୁଣ ଅଜା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିଥିଲେ । ଗୁଣ ଅଜା ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଫିସକୁ ଜଗି ରହିଥାନ୍ତି । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କୁଆଡେ ଗଲେ କେବେ

ଆସିବେ ସବୁ ଗୁଣ ଅଜାକୁ ଜଣା । ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ହୃଦୟ ହେଲାମାତ୍ରେ ଗୁଣ ଅଜା ଚାଲିଲେ । ଚାଉଳ, ପଇସା, ପରିବା ମାଗି ଆଣିବେ । ଖବରକାଗଜ, ବହିନେଇ ବିକ୍ରି କରିବେ । ଚିଠିପତ୍ର ଦେଇ କେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇଲେ ଗୁଣଅଜା ନାଲିସାର୍ତ୍ତ, ନାଲି ଗୋପିଚନ୍ଦ୍ର ପିନ୍ଧି ଲାଲବାହିନୀର ଜଣେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସୈନିକ ଭାବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସେନାପତିଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ମାନି କରି ଚାଲିଥିଲେ । ଗୁଣ ଅଜା ଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଘରୋଇ ସେକ୍ରେଟେରୀ, ତହବିଲଦାର । ପଇସା ଅଭାବବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଗୁଣ ଅଜାକୁ ଧାର ମାଗନ୍ତି । ଗୁଣ ଅଜା ଯୁଆଡୁ ହେଲେ ଯୋଗାଡ କରି ଅଭାବ ପୂରଣ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଅଝାରେ ଗୋଟିଏ ଗାଞ୍ଜିଆ (ଖୁସା) ରେ କିଛି ପଇସା ଗୁଣ ଅଜା ସାଉତି କରି ରଖି ଥାନ୍ତି । ସେହି ଖୁସାଟି ତାଙ୍କର ଟ୍ରେଜେରୀ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମାଗିଲେ କେବଳ ତାକୁ ହିଁ ସେ ସେହି ଟ୍ରେଜେରୀ ଖୋଲି କେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚ, ଦଶଟଙ୍କା ଧାର ଦେଉଥାନ୍ତି । ବୋଧ ହୁଏ କେବେ ପରିଶୋଧ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ତଥାପି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମାଗିଲେ ମନା କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପରକୁ ଆପଣାର କରିନେବା ଥିଲା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ । ସେ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜକୁ ଧର୍ମ, ଜାତି ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ପରିବାରର ଲୋକ ଭାବେ ମନେକରୁଥିଲେ ।

“ବସୁଧେବ କୁଟୁମ୍ବ କମ” ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସେ ଜଣେ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟବାଦୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତ ଆଞ୍ଚଳିକତା, ଜାତୀୟତାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟତାବାଦ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

କ୍ଳାନ୍ତି ନାହିଁ, ବିଷାଦ ନାହିଁ । ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲୁଥିବା ସମୟରେ ହସହସ ମୁହଁରେ ପରକୁ ଆପଣାର କରିନେବାରେ ସିଦ୍ଧ ହସ୍ତଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଯେପରି ନିର୍ମଳ ଓ ସାଧୁତା ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦର୍ଶଥିଲେ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ସମ୍ମାନୀୟ ଥିଲେ ।

ରାଜନୈତିକ ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ସଙ୍କଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ବେଶାନ୍ତରି କରି ସର୍ବଦା ହସହସ ମୁଖରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଚାଲିଥିଲେ । ସର୍ବଦା ନିରାଳସ ଓ ନିରାତମ୍ଭର ଜୀବନ କଟାଇ ଚାଲିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପାଦ ଦୁଇଟି ଥିଲା ତାଙ୍କର ଯାନ । ସେହି ପାଦରେ ବର୍ଷା, ଶୀତ, ଜାକର, ଖରାକୁ ଭୃକ୍ଷେପ ନକରି ଖେଦି ବୁଲୁଥିଲେ ଗାଁକୁ ଗାଁ । ବେଶଭୂଷା ସେପରି ଆକର୍ଷଣୀୟ ନଥିଲା । ଲୁଗା, ପଞ୍ଜାବି, ଖଣ୍ଡିଏ ଜହରକୋଟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ସବୁଦିନର ବ୍ୟବହାର । ବେଳେବେଳେ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନା କୁସା, ପ୍ରଚାର କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେଥିରେ ବିକ୍ରତ ହୋଇନଥିଲେ । ‘ନିନ୍ଦା, ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ନଜର ନ ଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞ । ‘ନିନ୍ଦାକୁ ନୀତି ନିପୁଣା ଯଦିବା ସୁବକ୍ତୁ, ଲକ୍ଷ୍ମୀସମା ବିଶତୁ ଗଛତୁ ବା ଯଥେଷ୍ଟ, ଅଦୈବ ବା ମରଣ ମସ୍ତ ଯୁଗାନ୍ତରେ ବା ନାୟାବୁ ପଥ ପ୍ରବିଚଳନ୍ତି ପଦ’ ନ ଧାରାଣୀ”

ଉପରୋକ୍ତ ନୀତିକୁ ମାନି ସେ ଅବିଚଳ ଗତି କରିଚାଲିଥିଲେ ।

କ୍ଷେ ସଂସାରୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମାନସିକଭାବେ ଥିଲେ ବୈରାଗୀ ବା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।

ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ ଏପରି ଜଣେ ମହାନ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହ ଗତ ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟ ୧୯୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଇଶି ବର୍ଷକାଳ ଏକତ୍ର ମିଶି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଶି କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଗଣ ସମସ୍ୟା ନେଇ ରାଜ୍ୟ କୃଷକ ସଭା ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଆହ୍ୱାନରେ କରାଯାଉଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ତାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ନେତୃତ୍ୱ ଓ ସଠିକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ପଦକ୍ଷେପକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛି । ଆନ୍ତର୍ଗୋପନ ସମୟରେ, ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ, ବନ୍ଦୀଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସହବନ୍ଦୀ ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତି ଅଗାଧ ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଯତ୍ନ ନେବାର ମହତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଏବେ ମୋ ମନରେ ଅଭୁଲ ସ୍ମୃତିଭାବେ ରହିଛି । ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଖେଳ ଖେଳିବା, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଯତ୍ନ ନେବା, ସେମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟପେୟର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇବାରେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା , ଜାଣିବା ଓ ତାଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ଯେଉଁ ସୁଯୋଗ ପାଇଛି, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସହକର୍ମୀ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଛି ଓ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ପଦ୍ଧତି, ପୁସ୍ତକ ମାନଙ୍କରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ତାକୁ ଆଧାରକରି ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ରଚନା କରିବାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ।

“ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ” ନାମରେ ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକାଶ କରାଯିବା ସମୟରେ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରସ୍ତା, ରାଜ୍ୟ କୃଷକ ସଭାର ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ସଭାପତି ଭାବେ ରହି ଆସିଥିବା ଏପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଏକ ଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଅଭାବ ଅନୁଭବ କଲି ।

ଏପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଏବଂ ରାଜ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଆଦ୍ୟ ସଂପାଦକ ବିପ୍ଳବୀ ଭଗବତୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଅନ୍ୟତମ କୃଷକନେତା ଏସ୍‌ଦୀର ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ଓ ଏ ମୋହନଦାସଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବାପରେ ଏପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେକଲି । ସେ ଦିଗରେ ମନର ବ୍ୟଗ୍ରତା ଦେଖାଦେଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଅର୍ଥାଭାବ ମୋତେ ପଛାଇଦେଲା ।

ହୋଇ ଦିନେ ଏପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ, ସାମ୍ବାଦିକ ଓ “ସମାଜ”ର ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରତିନିଧି ପ୍ରଦୋଷ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା ସମୟରେ ସେ ଅଭିମାନ ଛଳରେ କହିଲେ “ଏପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖୁ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ” ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ମନର ବ୍ୟଥା ଜଣାଇଲି । ସେ ପ୍ରକାଶନର ଦାୟାଦୃ ତୁଲାଇବାର ଭରସା ଦେବାରୁ ସେ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରଗତି କରି ଚାଲିଛି । ମୋର ଆଗ୍ରହ, ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଗଲା ।

ଏପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବା ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ସେ ନିଜେ ଶ୍ରେଣୀ-ସ୍ତର-ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଚାଲିବ ନୂଆ ନୂଆ ତଥ୍ୟ ମିଳିଯିବ । ବହୁତଥ୍ୟ ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକଟିରେ ଅପ୍ରକାଶିତ ହୋଯାଇଥିବ ଓ ନାନା ଡ଼ଟି ମଧ୍ୟ ଥିବ । ପାଠକଗଣ ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣରେ କ୍ଷମା ଦେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିବା ଉଦ୍ୟୋଗୀଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ସୋମନାଥ ପାତ୍ର

ପ୍ରାଣୀର ଭଲମନ୍ଦବାଣୀ ମରଣକାଳେ ତାହାଜାଣି

କିଏ ଭଲ, କିଏ ମନ୍ଦ ବାସ୍ତବରେ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ମରଣ ପରେ । ପ୍ରାଣୀମାନ ପଟ୍ଟାନ୍ତରକଳା ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ବଶୁରୁ ଦୁଃଖର ବାଣୀ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ବହୁଲୋକଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଲୋଚକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଧନୀ, ଗରିବ, ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ରାଜନୈତିକ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦଳମତ ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରାଣୀମାନ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ସମବେଦନା ଜଣାଇବାକୁ ଡାକ ଗୃହକୁ, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଅଫିସକୁ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସହରକୁ ଛୁଟି ଆସିଥିଲେ । ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଜରିଆରେ ସମବେଦନା ଜଣାଇବା ସହିତ ଶୁଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଜଣାଇ ଡାକର ଗୁଣାବଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବିବୃତିମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପ୍ରାଣୀମାନ ବାବୁ କ’ଣ ଥିଲେ ତାହା ସେହି ଦରଦୀମାନଙ୍କ ବିବୃତିରୁ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

କିଏ କ’ଣ କହିଛନ୍ତି

- “ସେ ଥିଲେ ରାଜନୈତିକ ମତ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଜନପ୍ରିୟ ।” (ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ)
- “ଉତ୍କଳର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଇତିହାସରେ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ପ୍ରାଣୀମାନ ପଟ୍ଟାନ୍ତରକ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ଜ୍ୟୋତିଷ ରୂପେ ଲୋକ ସ୍ମୃତିରେ ଚିର ଜାଲୁଲ୍ୟମାନ ହୋଇ ରହିବେ ।”

(ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ, ସମ୍ପାଦକ, ‘ସମାଜ’)

- “ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବଶକ୍ତିର ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆବାହକ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦାମକ ଥିଲେ ପ୍ରାଣୀମାନ ।”

+ + + +

“ସମାଜ ବିପ୍ଳବର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ଐତିହାସିକ ପରିଣତି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦେଶର ସାମାସରହଦ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ଆନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶୀୟ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇପଡିଥାଏ ।

ସେହି ସୁମହାନ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ଚରଣ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାଣନାଥ ଥିଲେ ସେଇମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନ୍ୟତମ । କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଅଟଳ ପର୍ବତ ଭଳି । ସେ ପର୍ବତକୁ ବୋହଲାଇ ଦେବାଭଳି କୌଣସି ଝଟା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ବି ଶକ୍ତି ନଥିଲା ।”

+ + + +

“ ‘ନୂଆ ଦୁନିଆ’ର ସଂପାଦକ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଭାଷା ସଂଯମ ଓ ବିଚାର ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଘଟଣାବଳୀର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ନେହ ଯେଉଁ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ସାପଲ୍ୟର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଅନନ୍ୟ । ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତାମତକୁ ଅଗ୍ରାଧିକାର ଦେଇ ସତ୍ୟତ୍ରୁଷ୍ଟ ହେବାର ଅପରାଧ କେବେ ହେଲେ ସେ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦନାରେ ବା ନିଜ ଲେଖାରେ ଅର୍ଜୁନ କଲାଭଳି ଜଣା ପଡେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଲେଖା ଗୁଡିକ ଯେପରି ନିରପେକ୍ଷ, ସେଇପରି ଯଥା ସମ୍ଭବ ତଥ୍ୟ ମୂଳକ, ଘଟଣା ବହୁଳ ଓ ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ ।”

(କାଳନ୍ଦି ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ)

“ସବୁ ସମୟରେ ସେ ଜଣେ ସରଳ, ନିଷ୍ଠାପର ଏବଂ ଅମାୟିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ କାମ ହାତକୁ ନେଲେ ସେ କାମଟି ସରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ସୁଖ ସ୍ବାଇକ୍ଷ୍ୟ ବା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉନଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଅକାଳ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା ।”

(ବନମାଳି ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୂର୍ବତନ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ)

“ସମୟ ଯେତିକି ଯେତିକି ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗସ୍ମୃତ ଜୀବନାଦର୍ଶ ଜନ ମାନସରେ ସେତିକି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ହେବାରେ ଲାଗିଛି ।”

+ + + +

“ତାଙ୍କର ଆତ୍ମର ଶୂନ୍ୟ ସରଳ ବ୍ୟବହାର ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟକୁ ମଧ୍ୟ ଜୟ କରୁଥିଲା ।”

“ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ସୁଚିନ୍ତିତ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ସୁବଦ୍ଧା ଭାବରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମର ଶୂନ୍ୟ ସରଳ ବ୍ୟବହାର ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟକୁ ମଧ୍ୟ ଜୟ କରୁଥିଲା ।”

(ଚିନ୍ତାମଣି ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପୂର୍ବତନ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜ୍ୟପାଳ)

“ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଜୀବନରେ ଘୋର ସଙ୍କଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି କହି ଉଡାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଦୁଃଖ ନୈରାଶ୍ୟକୁ ଯେ ହସରେ ଉଡାଇ ଦେବାକୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ,

ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟ ପରାଜୟ ଯାହାଙ୍କ ମନରେ ଅଶ୍ରୁମାତ୍ର ପ୍ରଭାବ ପକାଏ ନାହିଁ, ସବୁଠିକ୍ ହୋଇଯିବ - ଏହି ଆଶା ଭରସାରେ ଦୀର୍ଘ ୪୦ ବର୍ଷ କର୍ମମୟ ଜୀବନ କଟାଇଛନ୍ତି ।

ସବୁବେଳେ ଅନ୍ୟକୁ ବୁଝାଇ ବାଟକୁ ଆଣିବାକୁ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ । ପଥରକୁ ଚରଳାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଶା ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଆଶାତାତ ଭାବେ ଆଶାବାଦୀ । ରାଗ, ଗ୍ରୋଧ ତାଙ୍କୁ ସ୍ବପ୍ନ । ସତ୍ୟ, ସତ୍ୟ ହିଁ ସେ ରଖିପ୍ରାଣଥିଲେ ।”

(ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ମୋହନ ଦାସ)

“ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଗରମ ହେବା କେବେ କେହି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନଥିବେ । ସବୁବେଳେ ଉଦାର ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ଅଥଚ ନିଷ୍ପେଷିତଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ମତ୍ତା ଥିଲା । ତେଣୁ ସବୁବେଳେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ବୈପ୍ଳବିକ କର୍ମପନ୍ଥାରେ ନିଜକୁ ଜଡ଼ିତ ରଖୁଥିଲେ । କଥା କହନ୍ତି କମ । ବୋକା ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି ଅଥଚ ଅନ୍ଧଃସଲିଳା ଫଲଗୁ ଧାର ପରି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ବୈପ୍ଳବିକ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଧାରା ଅବିରତ ପ୍ରବାହିତ । ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ହୃଦୟରେ ଉନ୍ମତ୍ତା । ମଣ୍ଡିସୁରେ ବୁଦ୍ଧିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶରୀରରେ କର୍ମ ପ୍ରବଣତା ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ।

କେବେହେଲେ ଆରାମ ଅୟସରେ ସମୟ କଟାଇନଥିଲେ । ନିଜକୁ ବୈପ୍ଳବିକ କର୍ମପନ୍ଥାରେ ପୂରାପୂରି ଜଡ଼ିତ ରଖି ମଧ୍ୟ ସେ କେବେହେଲେ ରଚନାତ୍ମକ ଦିଗପ୍ରତି ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ନଥିଲେ । ନାନା ସମାଜସେବା ମୂଳକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଗଢିବା ଓ ସେଥିପ୍ରତି ସବୁବେଳେ ସଂପୃକ୍ତ ରହିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା ।”

(ପଙ୍କଜ ମିଶ୍ର, ପୁରୀ, ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ)

“ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା - ସେ ଯାହା କହୁଥିଲେ, ଯେଉଁ ନୀତି ଦର୍ଶନରେ ବିଶ୍ବାସୀ ଥିଲେ ତାହାକୁ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ନିଜକୁ ଦରିଦ୍ର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ମିଶାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପୋଷାକ, ଚଳଣି, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭିତରେ ତାହା ପ୍ରକଟିତ ହେଉଥିଲା ।

ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ କୋଟାର ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ଐତିହାସିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ । ଗତି ସହି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାବେଳେ ବା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ କିଛି ବିପରି ପଡିବା ବେଳେ

ତରୁଣଶାଢ଼ ତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖା ଦେଉଥିଲା ଓ ସେ ସଠିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦେଉଥିଲେ ।”

(ଗୋକୁଳମୋହନ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି, ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ)

“ସେ ଥିଲେ ଏକ ସୁରିତ ଶିକ୍ଷା । ତାଙ୍କ ପାଦ ଚିହ୍ନ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଅଙ୍କିତ । ଯେ ଦେଶରେ ରାଜନୈତିକ ମତବାଦର ବିଭିନ୍ନତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଣିଷ ମଣିଷ ପ୍ରତି ଆକ୍ରାନ୍ତ ହିଂସ୍ର ହୋଇ ଉଠେ, ସେ ଦେଶରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ କେହି ମୃତ୍ୟୁର ଆଲିଙ୍ଗନ ଅଙ୍ଗୀକର ପୂର୍ବରୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଭାବେ ଗ୍ରାଣିବାକୁ ମୈତ୍ରୀହୃଦୟ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ମଣିଷ ଜୀବନର ବିରାଟ ସମ୍ଭାବନା ଓ ରହସ୍ୟ ପାଖେ କେତେ ତୁଚ୍ଛ ଏଇ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟାକାରଶାସ୍ତ୍ରାୟୀ ଥିଲେ ବିଧର୍ମ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ତଳେ ଏତେ ପ୍ରେମର ଜାହ୍ନବୀ ଝରୁଥିଲା କିପରି ? ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀଙ୍କୁ କୋଳକରି ଥୋଡ଼ାଏ ବାଟ ସ୍ଵାର୍ଥପରତାରେ ଟାଣି ନେବାର ଅପୂର୍ବ ଉଦ୍ଦିମ୍ବା ଟିକକ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାପ୍ରାଣରେ ଅଛି କି ?

(ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜକିଶୋର ରାୟ)

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପରି ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପତି ଓ ସରଳ ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଦେଶରେ ବିରଳ । ତାଙ୍କର ବହୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମଧ୍ୟ ସେ କେବେ ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ସେହି ପ୍ରସନ୍ନ ହାସ୍ୟମୁଖ କେବେ ବିଷର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଦେଖାଯାଇନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ସାର୍ବଜନୀନ ସେବାରେ ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ପରି ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ୟକ୍ତି କୃତ୍ରିମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ବିୟୋଗରେ ଉତ୍କଳମାତା ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ସନ୍ତାନ ହରାଇଲା ।

(ରାଜକିଶୋର ଦାସ)

ସେ ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ଲୋକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ୍ର ଓ ସାଧୁତା କେବଳ ତାଙ୍କ ଦଳରେ ଯେ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ । ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କର

ସମାନ ମତ ଥାଉ ବା ନଥାଉ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯେ ଆସିଛି ତାଙ୍କର ଦେଶ ପ୍ରାଣତା ଏବଂ ଚରିତ୍ରବନ୍ଧାର ସେ ମୁଗଧ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ନଥିଲେ, ସେ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଥିଲେ ।

(ଗଙ୍ଗାଧର ମହାପାତ୍ର, ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଓ ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ନିର୍ଭୀକ କର୍ମୀ ହିସାବରେ କେବଳ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ଗୃହରେ ନୁହେଁ, ଆସେମ୍ବ୍ଲି ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣପଣେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁବେଳେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସେବା କରି ଆସିଥିଲେ । ବିଶେଷ କରି ଶୋଷିତ ସଂପ୍ରଦାୟ କୃଷକ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଏବଂ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଜୁମାଗତ ଭାବରେ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ।

(ରବୀନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ଦାସ, ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ)

“ସେ ଥିଲେ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ସେତୁ ସ୍ବରୂପ । ଅତୀତର ଗୌରବମୟ ଐତିହ୍ୟ ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଶୋଷଣହୀନ, ବିଷଣହୀନ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ଆଧୁନିକ ସମାଜ ଗଠନର ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ସ୍ଥାପକ ।

ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ମଣିଷ ଓ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ । ସେ ଥିଲେ ପରୋପକାରୀ । କାହାରି ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାର୍ଥୀ ନଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକବାଦୀ । ତାଙ୍କର ଦେଶପ୍ରେମ ଥିଲା ଅଗ୍ନି ପରି ତେଜସ୍ବିୟାନ, ସୁଲୀଳ ପରି ସ୍ବଚ୍ଛ ଏବଂ ବାୟୁ ପରି ବେଗବାନ । ସେ ନିଜକୁ ବିଶ୍ବର ଏକ ମଣିଷ ବୋଲି ବରାବର ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଆଞ୍ଚଳିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା, ଧର୍ମାନ୍ଧତା, ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଳଙ୍କ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରିନଥିଲା । କମ୍ୟୁନିଜମରେ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଓ ଆଚରଣ ମାନବିକତାରେ ଭରପୁର ଥିଲା । ଦୁନିଆର ଶାନ୍ତି ମୁକ୍ତି ଓ ସାମ୍ୟବାଦର ସଂଗ୍ରାମର ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସୈନିକ । ମଣିଷର ପ୍ରଗତି ପଥରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶୋଷଣ ଓ ବିଭେଦ ଅହେତୁକ ଅନ୍ତରାୟ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଥିଲା । ତେଣୁ ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ, ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଏ ସାମନ୍ତବାଦୀ ପୂଞ୍ଜିବାଦୀ ସମାଜର ଆତ୍ମଲଠୁଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ଲାଗି ସେ ସର୍ବଦା କର୍ମନିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ଶୋଷିତ ଜନତାକୁ ସଚେତନ ଓ ସଙ୍ଗଠିତ କରୁଥିଲେ । ଚେତନଶୀଳ ସଙ୍ଗଠିତ ଜନଶକ୍ତିର ଦୁର୍ବାର ଶକ୍ତି ଉପରେ ତାଙ୍କର

ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶାବାଦୀ । ଅନ୍ଧାରରେ ଆଲୋକ ଦେଖିବା, ନିରାଶରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର କରିବା ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଚରିତ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ନିଜମତରେ ସର୍ବଦା ଦୃଢ଼ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟର ମତକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାରେ ତାହା କଦାପି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରୁନଥିଲା । ଏପରିକି ରାଜନୈତିକ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ଉତ୍ତମ ସଂପର୍କ ରକ୍ଷାକରିପାରୁଥିଲେ ।

(ସଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି)

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଥିଲେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ । ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମର ସାରଥୀ । ସେ ଥିଲେ ନେତା । କିନ୍ତୁ ଅବଚେତନାକୁ ତାଙ୍କର ନେତା ପଣିଆ ଛୁଇଁନଥିଲା ବୋଲି କେବେ ଅନୁଭବ କରାଯାଉନଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ହାବଭାବ, କଥା ଭାଷା, ପରିପଟି - ସବୁଥିରେ ବାରି ହେଉଥିଲା କର୍ମୀର ଅନୁସୂଚିତା, ସାଥୀର ସାରଳ୍ୟ, ଅନାଗତ ସମ୍ଭାବନାର ଉଲ୍ଲାସ । ବାହ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ସେ କେବେ ମୁଣ୍ଡ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁନଥିଲେ । ନେତାର ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଖୋଜିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନେତୃତ୍ୱ ତାଙ୍କର ଖୋଜ ଉଣି ଚାଲିଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଅରାତ ଶତ୍ରୁ ।

ମଣିଷକୁ ସେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ମଣିଷର ସମାଜକୁ ନବରୂପ ଦେବାରେ ସେ ଜୀବନ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଭଲ ମଣିଷ ।

ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଲିପିନଥିଲା । ପରାଜୟରେ ସେ ମନଭଙ୍ଗା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

(ଶ୍ରୀଚରଣ ବଚାଳ)

ସେ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନର ପିପାସୀ । ଅତୀତର ସ୍ତ୍ରାଣ ଅବସ୍ଥା ଡରରେ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନଥିଲେ । ନୂତନ ଆଉ ପୁରାତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଥିବା ଚିରନ୍ତନ ସଂଗ୍ରାମରେ ନୂତନର ବିଜୟକୁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁକୁ ଜଣେ କୁଶଳ ଚିନ୍ତକର ପରି ଦର୍ଶାଉଥିଲେ ।

ଆମ ଗୌରବମୟ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଜାତୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପତନ ଘଟୁଛି । ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର, ଦୁର୍ନୀତି, ପ୍ରିୟାପ୍ରିତି ତୋଷଣ ସମାଜର ସମସ୍ତ ସ୍ତରକୁ ବ୍ୟାପିଯାଉଛି ଦେଖୁ ସେ ମର୍ମାଞ୍ଚିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

ମାର୍ଶ୍ୱବାଦ ଉପରେ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅବିଚଳ ବିଶ୍ୱାସ । କିନ୍ତୁ ସେ ମତାନ୍ତ ନଥିଲେ ।
ଉଚ୍ଚ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ମାନବିକତା ତାଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ପ୍ରଭାବିତ
କରୁଥିଲା ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ତଥା ରାଜନୀତିରେ ସେ ଛଳନା ଆଉ ପ୍ରତାରଣାକୁ ଘୃଣା
କରୁଥିଲେ । ସେ ସବୁଥିଲା ତାଙ୍କ ମାନବବାଦୀ ଚରିତ୍ରର ଘୋର ପରାପନ୍ଥା, ସେ ପ୍ରତିହିଂସା
ପରାୟଣ ନଥିଲେ । ଅନ୍ୟର ସମାଲୋଚନାକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟର ମତ
ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ନିଜ ମତରେ ଅବିଚଳ ରହି । ସେ ଥିଲେ ଗଣତନ୍ତ୍ରବାଦର
ପ୍ରକୃତ ପୂଜାରୀ ।

(ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ପରିଡ଼ା)

ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସାମ୍ୟବାଦୀ । ସମାଜବାଦୀ ଢାଞ୍ଚାରେ ସମାଜର ବଡ଼ ସାନ
ଭେଦଭାବ ଭୁଲି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରାଇବାକୁ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଗରିବ କୃଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡୁଥିବା କରକୁ ଯେପରି
କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ନ ବଢ଼ିଥାଏ ସେଥିପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାରେ ସେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ସଫଳ
ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ୱାଧିବାଦୀ ଓ ନିର୍ଭୀକତା ପାଇଁ ସେ ବହୁ ପ୍ରକାରେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଥିଲେ ଅଜାତ ଶତ୍ରୁ । ସେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳରେ ଥିଲେ ବି ସବୁ ଦଳର ନେତା ଓ
ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସଭାଜନ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ଟ କରଣ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ
ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବି ସେ ଅତି ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅତି
ଆପଣାର କରିପାରୁଥିଲେ ।

ସେ ଥିଲେ ଜଣେ କୁଶଳୀ କଳାକାର । ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରି ଲୋକଙ୍କ ମନରେ
ବିପ୍ଳବର ବହ୍ନି ଜଳାଇ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ ।

(ଯୁଗଳ କିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ)

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଥିଲେ ଏକାଧିକ ଆନ୍ଦୋଳନର କର୍ଣ୍ଣଧାର । ବହୁ ସାମାଜିକ
ସଂସ୍କାରର ମଙ୍ଗୁଆଳ । ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ କମ୍ । କୋଟିକରେ ଗୋଟିଏ ।
ଏପରି ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ତ୍ୟାଗ, ସଂଗ୍ରାମ,

ସାଧନା ଓ ଅବଦାନ ହେତୁ ସମାଜରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ସେହିପରି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଥିଲେ ।

କେବଳ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ । ବିଧାନ ସଭାରେ ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଦକ୍ଷତାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ବୈଧାନିକ ଥିଲେ । ସମାଜରେ ସଂଗ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ, ବିପ୍ଳବ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଲି ସେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

(ଗମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଧଳ)

“ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କେବଳ ଅନ୍ଧ ସୈନିକ ଭାବେ କାମ କରୁ ନଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ସଂପନ୍ନ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ।”

(ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ)

“ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୁପ୍ତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳ ଓ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସେ ଅନ୍ୟତମ ପୁରୋଧା ଥିଲେ । ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟର ଦରିଦ୍ର ଅବହେଳିତ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀକୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟରେ ଭାଗଚାଷୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ସେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ କରିଥିଲେ ।

ଜଣେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ଲେଖକ ରୂପେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏଇଭଳି ଭାବେ ସାରାଜୀବନ ଅସୀମ ଦୁଃଖ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହି ହସହସ ମୁହଁରେ ଏ ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦାନ ଦଳିତ ଜନତାର ସେବା ତଥା ସମାଜବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସେ ସଂଗ୍ରାମ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।”

(ଗଂଗାଧର ପାଇକରାୟ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ)

“ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ଥିଲେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର ସାହସୀ ସେନାପତି (ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ) । ସାମ୍ୟବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ତାଙ୍କରି ନିଷ୍ଠା ଅଗଣିତ କର୍ମୀଙ୍କ ପାଇଁ ଥିଲା ଦିଗ୍ ଦର୍ଶନ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ମୂଲିକର ଚାଷୀ, ମୂଲିଆ ଆଉ କୃଷକମାନଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ଅତି ଆପଣାର । ଘରୋଇ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ସେ ଥିଲେ ଏକ ମାଇଲ ଖୁଣ୍ଟ ।”

(ଅଧ୍ୟାପକ କ୍ଷୀରୋଦ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି)

“ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁରାଗୀ । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ମତ ଥିଲା- ଆସନ୍ତାକାଲିର ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ହେବ ଓ ବିଗତ କାଲିର ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ତାହା ହେବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, କିନ୍ତୁ ତାହାରି ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିବ ।

ତାଙ୍କର ଆଲୋଚନା ଥିଲା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ ପଦ୍ଧତିର ବିଚାରଧାରା । ତାଙ୍କରି ଲେଖାରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଏହି ବିଚାର ଧାରା ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟର ଚିନ୍ତାର ଆଧାର ହେଉଛି - ଭବିଷ୍ୟତର ସମାଜବାଦୀ ସମାଜର ସାହିତ୍ୟ, ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ।”

(ଅଧ୍ୟାପକ ଡଃ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ରାୟ ସିଂହ)

“ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କେବଳ ଦେଶପ୍ରେମୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ନଥିଲେ । ଚିନ୍ତାରେ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଥିଲେ ଏକାନ୍ତ ବିପ୍ଳବୀ । ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ସାଧନା । ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତିକୁ ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନୀତି ଓ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ସେ ସର୍ବଦା ଅଟଳ ରହୁଥିଲେ । ଏପରିକି ବ୍ରିଟିଶ କାରାଗାର ଭିତରେ ଅନୀତିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ସେ ଅନଶନ କରି ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ସେ ଥିଲେ କୃଷକ ନେତା ଓ ମେହନତୀ ମଣିଷର ସାଥୀ । ଯେଉଁଠି ଶୋଷଣ, ଅତ୍ୟାଚାର, ମଣିଷ ଉପରେ ଜୁଲୁମ, ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ ସେଇଠି ହାଜର । ପୋଲିସର ମିଥ୍ୟା ମୋକଦ୍ଦମା, ଗିରଫଦାରୀ ଓ ଜେଲରେ ରହିବାକୁ ସେ ଭୃଷେପ କରି ନଥିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଥିଲେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାହିତ୍ୟିକ, ଐତିହାସିକ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ଲୋକପ୍ରତିନାଥ ବିଧାୟକ ।

ପରକୁ ଆପଣାର କରିନେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ମଣିଷ ।

(ସେକ୍ ମଚ୍ଚେବ ଅଲ୍ଲା, ମନ୍ତ୍ରୀ)

“କୀର୍ତ୍ତି ଯସ୍ୟ ସଃ ଜୀବତି”

ବହୁ ମହାପୁରୁଷ କହିଛନ୍ତି “ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ କ୍ଷଣରୁ । ତେଣୁ ମରିବା ପୂର୍ବରୁ କିଛି ସତ୍ ଓ ମହତ୍ କର୍ମ କରି କିଛି ପଦ ଚିହ୍ନ ରଖିଯାଅ । ତାହାରି ଜରିଆରେ ଅମର ହୋଇ ଲୋକ ସ୍ମୃତିରେ ରହିଯିବ ।”

ମହାମନୀଷୀ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବାଣୀ ହେଲା-

“ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ନୁହଁଇ କେବଳ ବର୍ଷ, ମାସ ଦିନଦଣ୍ଡ

କର୍ମେ ଯିଏଁ ନର କର୍ମ ଏକାତାର ଜୀବନର ମାନଦଣ୍ଡ”

ଜନ୍ମ ମାତ୍ରେ ହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ରହିଛି । ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ । ଜନ୍ମଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୀମା ହେଉଛି ଜୀବନକାଳ । ଏହି ସମୟ ସୀମା ଧରି କିଏ କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିଲା ତାହା ବଡ଼ ନୁହେଁ, ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କ’ଣ କରିଗଲା, ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପଦଚିହ୍ନ ରଖିଗଲା ତାହା ହିଁ ହେଉଛି ମୁଖ୍ୟ । ତାକୁଇ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ସମସ୍ତଙ୍କ ନାମ ଇତିହାସରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନଥାଏ ବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୋକେ ସ୍ମରଣ କରି ନଥାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କ କର୍ମ ଓ ଜୀବନ ଦେଶ, ଦଶର ହିତାର୍ଥେ ସମର୍ପିତ କେବଳ ସେଇମାନଙ୍କ ନାମ ଇତିହାସରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ସ୍ମରଣ କରି ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏ ଭଳି ମଣିଷ କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ମିଳିଥାନ୍ତି ।

ମହାଭାରତ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଧର୍ମବକ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ -
“କିମାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଂ” । ଅର୍ଥାତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କ’ଣ ?

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହାର ଉତ୍ତରରେ କହିଥିଲେ -

ଅହନି ଅହନି ଭୂତାନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସହ ଯମାକୟମ୍

ଶେଷାଜୀବିତୁ ମିଚ୍ଛନ୍ତି, କିମାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମତଃ ପରମ୍ ।”

ତେଣୁ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ମତବ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ଭୟ ହେଉଛି ଅଜ୍ଞତା । ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ ହେଉଛି ବିରାମହୀନ ବିବର୍ତ୍ତନ ଭିତରେ ପୁରାତନର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ନୂତନର ଜନ୍ମ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନବରତ ଲାଗି ରହିଛି । କେହି ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏଥିରୁ ବର୍ତ୍ତାଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେହି ନିୟମରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଓ ଅଭାବକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଜଣେ ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବେ ଦ୍ୱ୍ୟମୂଳକ ବସ୍ତୁବାଦ ଓ

ପରିବର୍ତ୍ତନର ବିବର୍ତ୍ତନବାଦର ନିୟମକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିବାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବେଖାତିରି ଥିଲା । ସେ ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ନଥିଲା । ଜୀବନ ବୋଇଲେ ସେ ବୁଝୁଥିଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ । କର୍ମ ବିନା ଜୀବନ ବ୍ୟର୍ଥ । ଜୀବନର ଧର୍ମ ଓ ମର୍ମକୁ ସେ ବୁଝିଥିଲେ କିଛି ନୂତନକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ସମାଜର ବିକାଶରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ଅଳିଆ ଗଦାକୁ ସଫା କରିବା, ଅଜ୍ଞତା ଓ ଅନ୍ଧାରରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକକୁ ନେଇଯିବା । ସେଥିପାଇଁ ତ୍ୟାଗ, ସାଧନା, ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଦିଗ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି କିମ୍ବା ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ଭୟ ନଥିବାରୁ ସେ ସର୍ବଦା ହର୍ଷୋତ୍ତମ ଥିଲେ । ବିମର୍ଷତା ତାଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଗ କରି ପାରିନଥିଲା । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ସେ ହସୁଥିଲେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସହିଷ୍ଟତା ହିଁ ସମସ୍ତ କର୍ମରେ ତାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦୀ କରାଉଥିଲା । ସେଥିଲେ ପ୍ରବଳ ଆଶାବାଦୀ । ଆଜି ନ ହେଲେ ବି କାଲି ହେବ ଏ ବିଶ୍ବାସ ତାଙ୍କର ଥିଲା । ନିରାଶା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କେବେହେଲେ ଦେଖା ଦେଇ ନଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ବ ଥିଲା ସେ ମଣିଷକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ଓ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜକୁ ନୂତନ ଭାବେ ଗଢ଼ିବା ଓ ନୂତନ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେବାର ସ୍ବପ୍ନ ସେ ଦେଖୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଓ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର । ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଓ ପରିବାର ପ୍ରତି ସେ ଅନାସକ୍ତ ଥିଲେ । ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ଓ ସରଳ ଜୀବନଯାପନ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଥିଲା ବାସ୍ତବରେ ପୁରାତନ ଯୋଗୀ ରକ୍ଷିତ ଜୀବନ ଭଳି ତ୍ୟାଗମୟ । ଯୋଗୀ ରକ୍ଷିଗଣ ସଂସାର ମଧ୍ୟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ସାଧନା ଚଳାଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ରହି ସେହି ସଂସାର ବା ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସାଧନା ଚଳାଉଥିଲେ । ସେ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ପରି ଲକ୍ଷିତ ମସ୍ତକ ଗୈରିକ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ନଥିଲେ । ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବା ଦିଗରେ ସେ ସାଧନା ଚଳାଇବା ସହିତ ନିଜକୁ ସେହି ଦିଗରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ସଂସାରରେ ଘିରାଛୁଆ, ଘର ସଂସାର ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁଠାରୁ ଦୂରେଇ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ସାଂସାରିକ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ନ ରହି ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଥିଲା ଗୌଣ ଓ ସମାଜ ସେବା ଥିଲା ମୁଖ୍ୟ । ଆଶ୍ରମବାସୀ ବୈରାଗୀର ଜୀବନ ଯାପନ ପରି ଗୃହ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ଦୂରେଇ ରହି କଟକର ଚାନ୍ଦିନୀ ଗୌର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟପାର୍ଟି

ଅପିସ ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଚାଳ ଛପର ଘର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଅପିସ ଥିଲା ତାଙ୍କ ସାଧନାର କର୍ମ କେନ୍ଦ୍ର । ଖଟ, ପଲକ, ଗଦା ଲୋଡ଼ା ହେଉନଥିଲା । ଜୀବନର ସମ୍ବଳ ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ ସତରଞ୍ଜି, ଖଣ୍ଡିଏ ଚିରା ମଶାରି, ଖଣ୍ଡିଏ ଛତା, ଗୋଟିଏ ଚୂନଦାନୀ ଓ କେତେଖଣ୍ଡ ବିଡି । ଟଙ୍କା ପଇସା ରଖିବା ପାଇଁ ସିନ୍ଦୂକ, ଟ୍ରଙ୍କ ଟ୍ରେଜେରୀ ନଥିଲା । ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ କନା ତିଆରି ଖୁସା ବା ବେଲେବେଲେ ରୁମାଲରେ ବନ୍ଧା କେତେଗୋଟି ମୁଦ୍ରା । ପୋଷାକ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡେ ଧୋତୀ, ଗୋଟିଏ ପତେଲ, ଗୋଟିଏ ହାପ୍ ସାର୍ଟ ବା ପଞ୍ଜାବୀ, ଖଣ୍ଡିଏ ଜହର କୋର୍ଟ, ହଳେ ଚପଲ, ହଳେ ଚଷମା । ବାସ, ଏହା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ସଂସାରର ସମ୍ବଳ ଓ ବିଭବ । ତାଙ୍କର କାନ୍ଦ ଅଲଗୁଣି, ଅଣ୍ଟା ସିନ୍ଦୂକ ଥିଲା ।

ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଜୟ, ପରାଜୟକୁ ସେ ସମତାବେ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ସୁଖରେ ଓ ଜୟରେ ଉଲ୍ଲାସିତ ହେଉନଥିଲେ କି ଦୁଃଖ ଓ ପରାଜୟରେ ନିରାଶାରେ ଭଜିପଡ଼ୁ ନଥିଲେ । ସ୍ଥିତପ୍ରସ୍ଥର ସେ ଥିଲେ ଆଦର୍ଶ ।

ଛାତ୍ରଜୀବନ ପରେ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଜୀବନ ପାଳନର ପୋଷାକକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ଲଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ, ଶୈରାକ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀରୁ ସଂଗ୍ରାମୀ ରୂପେ ରୂପାନ୍ତରୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ବୁଝାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଭାବଧାରାରୁ କର୍ମାଭିମୁଖୀ ଓ ସଂଗ୍ରାମାଭିମୁଖୀ କରାଇଥିବା ଭଳି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ବନାରସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଦର୍ଶନରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ୍ଭକ ବସୁବାଦ ଦର୍ଶନକୁ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ପରେ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଭାବବାଦର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମୀ ହୋଇଥିଲେ । ସମାଜ ବିକାଶର ଶତ୍ରୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ, ସାମନ୍ତବାଦ ଓ ପୁଞ୍ଜିବାଦର ଶୋଷଣ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇଥିଲେ । ଦେଶ ପ୍ରେମ ଓ ସାମ୍ୟବାଦର ଫଲ୍ଗୁ ଧାରା ତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ମଣିଷକୁ ଭଲ ପାଇବାର ଯେଉଁ ଗୁଣ ସୁସ୍ତ ଓ କ୍ଷୀଣ ଭାବେ ରହିଥିଲା ତାହା ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ।

ମଣିଷ ହିସାବରେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ମଣିଷ । ସର୍ବଦା ହସହସ ମୁହଁ । ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଦୁଃଖର ସଙ୍କେତ ନଥାଏ । ଦଳମତ, ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ମଧୁର ଆଳାପ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ । ଏହି କାରଣରୁ

ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜନପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନମସ୍ୟା ।

ସେ ଥିଲେ ପରୋପକାରୀ । କାହାରିଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ଆଶାକରୁ ନଥିଲେ ବା କାହାରି ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥା ନଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଚିତ୍ତକ ଓ ସାଧକ । ସେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଭଲ ପାଇବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକବାଦୀ । ନିଜକୁ ବିଶ୍ୱର ଏକ ମଣିଷ ବୋଲି ବରାବର ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ଆଞ୍ଚଳିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା, ଧର୍ମାନ୍ଧତା, ସାଂପ୍ରଦାୟିକତା ଅବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭେଦକାରୀ ଦୁର୍ବଳତା ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରି ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଓ ଆଚରଣ ମାନବିକତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦେଶପ୍ରେମ ଥିଲା ଅଗ୍ନିପରି ତେଜିୟାନ, ସଲୀଳ ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ବାୟୁ ପରି ବଳବାନ । ଦୁନିଆର ଶାନ୍ତି, ମୁକ୍ତି, ସାମ୍ୟବାଦ ସଂଗ୍ରାମର ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସୈନିକ । ମଣିଷର ପ୍ରଗତି ପଥରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶୋଷଣ ଓ ବିଭେଦ ଥିଲା ଅହେତୁକ ଅନ୍ତରାୟ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଥିଲା । ସମାଜର ଆତ୍ମଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ଦିଗରେ ସେ ସର୍ବଦା କର୍ମନିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ଶୋଷିତ ଜନଗଣଙ୍କୁ ସଚେତନ ଓ ସଜାଗତା କରାଇବାରେ ସର୍ବଦା ବ୍ରତୀ ଥିଲେ । ଜନ ଶକ୍ତିର ଦୁର୍ବାର ଶକ୍ତି ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ଯେତେ କଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱକୁ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ମନେ କରି ଅକୁଣ୍ଠିତ, ଅବିଚଳିତ ଓ ହର୍ଷୋତ୍ପଳ ଭାବେ ସମ୍ପାଦନା କରୁଥିଲେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ବୋଲି ମନେକରୁଥିଲେ ।

ମାର୍କ୍ସବାଦ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ମତାନ୍ତ ନଥିଲେ । ଉଚ୍ଚ ନୈତିକ ବୋଧ, ମାନବିକତା, ତାଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲା । ମହତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଇଁ ମହତ୍ କର୍ମ ଦରକାର ଓ ନିଜେ ଜଣେ ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ସର୍ବଦା ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ । ତତ୍ତ୍ୱ ଓ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ମେଳ ରହିବା ଦରକାର ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ । ସେ ନିଜେ ସେହି ଆଦର୍ଶକୁ ମାନି ତତ୍ତ୍ୱ ଓ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ମେଳ ରଖି ଚଳୁଥିଲେ ।

ରାଜନୀତିରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଛଳନା ଓ ପ୍ରତାରଣାକୁ ସେ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କାହାରି ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଦ୍ୱେଷ ନଥିଲା । ସେ ପ୍ରତିହିଂସା ପରାୟଣ ନଥିଲେ । ଅନ୍ୟର

ସମାଲୋଚନାକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟର ମତକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ ଓ ନିଜ ମତରେ ଅବିଚଳ ରହୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ବାସ୍ତବରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ପୂଜାରୀ । ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମୂଳ ଉପାଦାନ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଟତା, ସହମତ, ସହଯୋଗ, ସମବାୟିକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଜନମତ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେବା ଆଦି ସମସ୍ତ ଗୁଣର ସେ ଥିଲେ ଅଧିକାରୀ ।

ସେ ଥିଲେ ସାଧାରଣତ୍ବରେ ଅସାଧାରଣତମ ।

ବିଜ୍ଞାନରେ ସେ ଥିଲେ ବିଶ୍ୱାସୀ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାଳ୍ପନିକ, ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖାନ କରିଥିଲେ । ଅତୀତର ସ୍ତ୍ରୀଶୁ ଅବସ୍ଥା ତତ୍ତ୍ବରେ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁନଥିଲେ । ନୂତନ ଆଉ ପୁରାତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଥିବା ଚିରନ୍ତନ ସଂଗ୍ରାମ ଓ ନୂତନର ବିଜୟକୁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରୁ ଥିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନ କଲେ । ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହାର ସଂପାଦକ ରହିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଯେତେବେଳେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେଲେ ସେତେବେଳେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ବେଆଇନି । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେବା ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇବାକୁ ପ୍ରାଣେଭୟ । ଚାରିଆଡେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟର କୋକୁଆ ଭୟ ଦେଶକୁ ଗ୍ରାସିଥାଏ । ସେ ବିପଦ ସଙ୍କୁଳ ଅବସ୍ଥାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସତ୍ୟପଦ କଲିକତାରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସମସ୍ତ ବିପଦକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଇ ନିଜର ବାସ ସ୍ଥାନ ଛାଡି ସର୍ବହରା ଭାବେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ନିଜର କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ବାଛି ନେଲେ । ଜନସେବାକୁ ବ୍ରତକରି, ଜନତା ଉପରେ ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସ ରଖି, ନିଜକୁ ଓ ନିଜର ପରିବାରକୁ ଭୁଲି ନିସ୍ୱାର୍ଥ ଦେଶ ପ୍ରେମରେ ମଜ୍ଜି ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଲେ ।

ଗଡ଼ଜାତର ରାଜ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଜା ଆନ୍ଦୋଳନ, ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୃଷକର ଆନ୍ଦୋଳନ, ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଅତ୍ୟାଚାରର ଦୁର୍ଗ ଉପରେ ଉତ୍ତୁରୀ ଯୁନିୟନ ଜ୍ୟାକ ଛିଣ୍ଡାଇ ଆଣି ତା'ରି ସ୍ଥାନରେ ଜାତୀୟପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ଆଦି ଦୁଃସାହସିକ ପଦକ୍ଷେପର ସେ ଥିଲେ ଅଗ୍ରଣୀ ଯୋଦ୍ଧା ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ସାହସିକତାର ଭୂମିକା ରହି

ଆସିଛି ତାହା ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ସେ ଥିଲେ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ସଂଯୋଗକାରୀ ସେତୁ ସ୍ୱରୂପ । ଅତୀତର ଗୌରବମୟ ଐତିହ୍ୟ ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଶୋଷଣହୀନ, କଷଣହୀନ ଏକ ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମାଜବାଦ ସମାଜ ନିର୍ମାଣର ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ସାଧକ ଓ ବିକ୍ଷାଣୀ ।

ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଯୁବ ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ଓ କୃଷକ ଓ ଶ୍ରମିକ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନର ପ୍ରତ୍ନା । ଜଣେ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ସରଳ, ବୋଧଗମ୍ୟ, ନିରପେକ୍ଷ, ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଓ ତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଥିଲା ।

ଜଣେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ସମାଜସେବୀ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ସାମ୍ୟବାଦୀ, କୃଷକ ନେତା, ବିପ୍ଳବୀ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଲେଖକ ଭାବେ ସେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶୋଷିତ, ଦଳିତ, ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଦାନ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ମୁକ୍ତି ଦାତା, ପରମ ବନ୍ଧୁ ଓ ସାଥୀ । ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରାଣନାଥ ଥିଲେ ଦୁଃଖୀଜନଙ୍କ ପ୍ରାଣର ନାଥ । ନାମର ସାର୍ଥକତା ହିଁ ହେଉଥିଲା କର୍ମରେ ।

ଗତ ପଚାଶ ବର୍ଷ ଧରି ସେ ଥିଲେ ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ସେ ଥିଲେ କ୍ଷମତା ଲିପ୍ସୁ ରାଜନୀତିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଓ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ନେତା ।

ଯେ ଥରେ ତାଙ୍କ ସଂସ୍ମରଣରେ ଆସିଛି ସେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ହୋଇଛି । କେହି ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶତ୍ରୁ ନଥିଲେ । ପଦ୍ମ ପତ୍ରରେ ଜଳ ନଲାଗିଲା ପରି ସେ ଅନାସକ୍ତ ଓ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାବେ କୁର୍ମକରି ଚାଲିଥିଲେ । ସେ ସର୍ବଦା ଅନ୍ୟକୁ ବୁଝାଇ ବାଟକୁ ଆଣିବାରେ ସିଦ୍ଧ ହସ୍ତ ଥିଲେ ।

• କାମକୁ ବାହାରିବାକୁ ସେ ଯାନବାହନକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଶାଁକୁ ଗାଁ ଘୁରି ଚାଲିଥିଲେ । ଛତାଟି ଥିଲା ତାଙ୍କର ସାଥୀ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଥିଲା ନିରଳସ୍ୱ ଓ ନିରାତମ୍ବର । କୌଣସି ବାଧା ବିଘ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ପାରିନଥିଲା । କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଆଦର୍ଶରୁ ତାଙ୍କୁ ହଟାଇ ନେଇପାରିନଥିଲା । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଧା ବିଘ୍ନକୁ ଅତିକ୍ରମକରି ସେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପଥରେ ।

୧୯୩୦ ରୁ ୧୯୭୦ ଏହି ଦୀର୍ଘ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ କାଳ ସେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଡିଜିଟାଲ କରି ଜନତାର ସେବା, ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଦିଗରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ବାଧୀନତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଜାତୀୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ନୈତିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ ଘଟୁଥିବାର ଦେଖି ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ଏ ସବୁରେ ସେ ଭକ୍ତି ନପତି ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଇତିହାସର ଚକ ପଛକୁ ଘୁରେ ନାହିଁ । ଘୁରିଲେ ବି ତା ସାମୟିକ । ବିକାଶର ଗତି ସର୍ବଦା ନିମ୍ନରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଓ ଆଗକୁ ଆଗକୁ । ଅବନତିରୁ ଉନ୍ନତିର ଦିଗକୁ ଆଗେଇ ଯିବାରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ଆଜି ବିପ୍ଳବର ସ୍ୱର ବହୁ କଣ୍ଠରେ ଉଜ୍ଜାରିତ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଭଳି ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ବିପ୍ଳବୀଙ୍କର ଅଭାବ । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଆଜି ତାଙ୍କୁ ଝୁରୁଛି ।

ତାଙ୍କର ବେଶଭୂଷା ଚାଲିଚଳନ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଯେପରି ସାଧାରଣାଧାରୀ, ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖୋଲାଥିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ପ୍ରବୀଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ଶ୍ରମିକ-କୃଷକଙ୍କର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ନେତା, ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଓ ସର୍ବୋପରି ସରଳ, ନିରାତମ୍ଭର, ଅମାୟିକ, ନିରଳସ ଓ ସ୍ୱାଭିମାନ ଜୀବନର ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ସେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଲାଭକରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି, ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । ସେ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ଦକ୍ଷ ସେନାପତି ଓ ବିଚକ୍ଷଣ ବିପ୍ଳବୀ ଭାବେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଅଖିଆ ଅପିଆ ଦିନରାତି ବୁଲିବା ଯେ ଦେଖୁଛି, ସେଇ କେବଳ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରେରଣା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ତାହା ବୁଝିପାରିବେ । ସେ ଇତିହାସରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବେ । ସେ ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ଅମ୍ଳାନ ପ୍ରତିଭା ।

ଭାରତୀୟ ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର - “ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖୀନଃ, ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟାଃ, ସର୍ବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟନ୍ତୁ, ମା କର୍ଣ୍ଣିତ ଦୁଃଖଭାଗ ଭବେତ୍ ।” ସେ ରୂପ ଦେବାକୁ ଯାଇ କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ବା ସାମ୍ୟବାଦର ପଥକୁ ବାଛି ନେଇ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନୀ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେଲେ ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ, ରଜା, ଜମିଦାର ଆଦି ସାମନ୍ତବାଦ ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନ, କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଏସବୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ସହିତ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳର ଇତିହାସ ହେଉଛି ସଂଗ୍ରାମର ଇତିହାସ ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଏକ ପୁସ୍ତକ । ପ୍ରତିଦିନର ଘଟଣାବଳୀ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା ଭାବେ ଗଣାଯାଇପାରେ । ସେହି ପ୍ରତିଟି ପୃଷ୍ଠା ସାରଗର୍ଭକ । ସେହି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାର ଅଧ୍ୟୟନରୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ହେବ । ନଚେତ୍ ତାଙ୍କୁ ଜାଣିହେବନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜୀବନ ବର୍ପଣ ପରି ସ୍ପଷ୍ଟ । ତାହାରି ଜରିଆରେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଜାଣିହେବ ।

ଆସନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ।

ଜନ୍ମ ଓ କୈଶୋରାବସ୍ଥା

ଯେ କୌଣସି ପରିବାରରେ ସନ୍ତାନଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ପରିବାରର ଲୋକେ ଖୁସି ହୋଇଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦିନ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ମା କୋଳରେ କୁଆଁ କୁଆଁ ରାବ ଦେଇ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା ସେଦିନ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦର ଭେର ଖେଳି ଯାଇଥିଲା । ଗାଁର ଲୋକେ ଧାଇଁ ଆସି ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇଲେ । କେହି କେହି ଭବିଷ୍ୟତ ବନ୍ତା ପିଲାଟିର ମୁଖମଣ୍ଡଳ, ଚେହେରାକୁ ଦେଖି କହିଲେ “ଏ ପିଲା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବ । ଏହାଠାରେ ଦେବ କଳା, ରାଜକଳା ରହିଛି ।” ଏହିପରି ବହୁ ଲୋକ ବହୁ କଥା କହିଲେ ।

ପାହାନ୍ତି ତାରା ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ, ସେହିପରି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମୟରୁ ତାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୯୦୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୧୬ ତାରିଖ । ଏହି ବର୍ଷ ଗୁରୁବୀରେ ଏକ ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟର ଆଭାସ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ । ପୁରାତନ ସମାଜ ଗର୍ଭରୁ ଏକ ନୂତନ ସମାଜ ଜନ୍ମ ନେବାର ଗର୍ଭବେଦନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଶୋଷଣ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇ ତାହାରି ଗର୍ଭରୁ ତାରି ସ୍ଥାନରେ ସାମ୍ୟବାଦ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଋଣିଆ ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ । ଠିକ୍ ଏଇ ଭଳି ଏକ ନୂତନ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ନୂତନ ଆବାହକର ବାର୍ତ୍ତାନେଇ ଜନ୍ମ ଲାଭ କଲେ । ଏହି ସତ୍ୟ ହିଁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜର ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ପରିବେଶର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଜୀବନକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥାଏ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ନୂତନ ମୋଡ଼ ଦେଇଥିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ଏକ ପରାଧୀନ ଭାରତରେ । ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଭାରତର ଶାସକ । ତାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସୃଷ୍ଟି ଓ ସଂରକ୍ଷିତ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଲୋକେ ଶାସିତ, ଶୋଷିତ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀତ ଅବସ୍ଥାରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥାନ୍ତି । ସମାଜରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, କରଣ ଆଦି ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ କ୍ଷମତା । ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଚଳିତ ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କେହି ଲଘନ କଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାମାଜିକ ବାସସ୍ୟ ଦଣ୍ଡର ଶୀକାର ହେବା ସହିତ ଆର୍ଥିକ ଓ ଶାରିରୀକ ଦଣ୍ଡର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଭୋଗ କରୁଥିଲେ ।

ଅଛବ ଜାତିର ଲୋକେ ଅର୍ଥାତ ଧୋବା, ବାଉରୀ, କଣ୍ଡରା, ହାଡ଼ି, ପାଣ ଓଗେର ଗାଁଠାରୁ ଦୂରରେ ପୃଥକ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦେଉଳ ମନା । ଏକା ପୋଖରୀରେ ଗାଧୋଇବା ମନା । ଅସ୍ବଶ୍ୟ ଭାବେ ସେମାନେ ଘୃଣ୍ୟ । ତାଙ୍କୁ କେହି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ଶୈତ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଓ ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଶୈତ ହେବାକୁ ପଡିଲା ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ବି ଦଣ୍ଡିତ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ଜମିଦାର ଓ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକେ ଗ୍ରାମ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ ଗ୍ରାମର ଏହି ଅସ୍ବଶ୍ୟ ଓ ଗରିବ ଲୋକେ ଫେର ଲମ୍ବାଇ, ଛତା ଧରି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଯିବାକୁ ସାହସ କରୁନଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡକୁ ନୁଆଁଇ, ତାହାଣ ହାତକୁ ଟଳକୁ ଲମ୍ବାଇ, ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର ଫେରକାନିକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡାଇ ଯାଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଯାତାୟତ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ଘାଟର ସୁବିଧା ନଥିଲା । ଗ୍ରାମର ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକଙ୍କୁ ଓ ଜମିଦାର, ମକଦ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଗରିବ ଲୋକେ ଶବାବୀ ପାଲିକିରେ କାନ୍ଧେଇ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନେଉଥିଲେ । କେହି କେହି ଧନୀ ଲୋକେ ବଳଦ ଯୋଗା ଶଗଡ ଗାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ଘୋଡାଚଢ଼ି ଯାତାୟତ କରୁଥିଲେ ।

ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସବୁ ଗାଁରେ ସ୍କୁଲ ନଥିଲା । କାଁଚାଁ କେଉଁଠି ଜ୍ଞେମିତି ଗୋଟିଏ ଯୋଡିଏ ଗାଁରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲଟିଏ ଥିଲା । କେତେକ ଗ୍ରାମରେ ଲୋକେ ଚାଟଶାଳୀଟିଏ କରି ଅବଧାନ ରଖାଇ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା ଓ ମିଶାଣ ଫେଡାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଠ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢାଉଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସାର ସୁବିଧା ନଥିଲା, କେହି

ଜର ରୋଗରେ ପଡିଲେ ଗାଁର ଚୁଣଚୁଣିକିଆ ଜବିରାଜମାନେ ଚେର ମୂଳି ଔଷଧ ଦେଉଥିଲେ । କେହି କେହି ଗରିବ ଲୋକେ ଠାକୁର, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଧିଆ ପତି ହୁକୁମ ଔଷଧ ଆଣୁଥିଲେ । ହଇଜା, ବସନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗାଁ ପଦା ହୋଇଯାଉଥିଲା । ହଇଜାକୁ ବାତି ଠାକୁରାଣୀ ଓ ବସନ୍ତକୁ ଚାମୁଡେଇ ଠାକୁରାଣୀ କୁହାଯାଇ ତାଙ୍କୁ ସହସ୍ପ କରିବା ପାଇଁ ପଣାପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଥିଲା । ଗାଁରେ ହରିନାମ, ସଂକିର୍ତ୍ତନ, ଅଷ୍ଟପ୍ରହରୀ, ଭାଗବତ ବଜା କରାଯାଇ ଦେବତାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଉଥିଲା ।

ଲୋକେ ପୋଲାଙ୍ଗ ତେଲର ବଳିତା ଜାଳି କିମ୍ବା କୁଟା ଆଲୁଅରେ ରାନ୍ଧିର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରୁଥିଲେ । କିରାସିନି ସ୍ବପ୍ନ ଥିଲା । ମଟର ଗାଡି ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଦେଖିବା ସ୍ବପ୍ନ । ଖଣ୍ଡିଏ ସାଇକେଲ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ଶୁନ୍‌ଗାଡି ଆସିଛି ବୋଲି କହି ଗାଁଟା ଯାକର ପିଲାଛୁଆ, ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦେଖିବା ପାଇଁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ।

ଏହିପରି ଏକ ଅନୁନ୍ତ, ଅସତ୍ୟ, ନିର୍ଯ୍ୟାସିତ, ଅତ୍ୟାଚାରିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପଙ୍କଜ ପଙ୍କଜର ସୃଷ୍ଟି ପରି ଏକ ଅନୁନ୍ତ କଳ୍ପସିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଜନ୍ମର ଏକ ବିଶେଷତ୍ବ ଥିଲା ।

ସହର ବଜାରଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ତେଲାଙ୍ଗ ଆନା ଅଧୀନ ଅଖ୍ୟାତି ପଲ୍ଲୀ ତିମିରି ଗ୍ରାମରେ ଏକ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ କରଣ ବଂଶରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଜନ୍ମ । ପିତା ମଦନ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ମାତା ଚିତ୍ରାଦେବୀ । ମାତା ତାଙ୍କର ଏକ ଧର୍ମ ପରାୟଣା ରମଣୀ ଥିଲେ । ପିତା ମଧ୍ୟ ଦୟାଳୁ ଥିଲେ । ଅର୍ଥନୈତିକ ଦିଗରୁ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଚାରିଭାଇଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସର୍ବ କନିଷ୍ଠ । କ୍ରମାବୃତ୍ତରେ ସର୍ବଶ୍ରୀ ବନବିହାରୀ, ବ୍ରଜ ବନ୍ଧୁ, ଉଦୟନାଥ ଓ ଶ୍ରୀନାଥ ନାମରେ ଉପର ଭାଇମାନେ ଥିଲେ । ଧନମଣୀ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ଥିଲେ । ପରିବାରଟି ବହୁ କୁଟୁମ୍ବୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ନଥିଲା । ୧୫ ଏକର ଚାଷଜମି ମାତ୍ର ସମ୍ବଳ । ତାହା ପୁଣି ଧୋଇ, ମରୁତି ଯୋଗୁ ସବୁ ବର୍ଷ ଫସଲ ହୁଏ ନାହିଁ । ବୁଝା ଭିତରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନର ବିକାଶ ।

ମାତ୍ର ଅଢେଇ ବର୍ଷ ବିନୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମାଡୁହରା ହୋଇ ମାଡୁ ସ୍ବେହରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । କବିଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ “ଦୁଃଖରେ ଯା ଦେରେ ଜୀବନ ଗତା,

ଦୁଃଖ ତା ଦେରେ କି କରି ।” ବାସ୍ତବରେ ଜୀବନର ଆଦ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ଯାହାଙ୍କର ଜୀବନ ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଦୁଃଖରେ ଜଟିଳ ସେ ବା ଦୁଃଖକୁ ଭୟ କରିବେ କାହିଁକି ? ବାଲ୍ୟ ଦିନରୁ ଦୁଃଖକୁ ସହିଯିବା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ସହଜାତ ଗୁଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ ମାତି ଆସିଲା । ବଡ଼ ଭାଇ ବନବିହାରୀଙ୍କର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖକୁ ପଥର ଭଳି ସହ୍ୟକରି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଗତିକରି ଚାଲିଲେ ।

ଗ୍ରାମ ଚାଟଶାଳୀରେ ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଚାଟଶାଳୀ ପାଠ ସମାପ୍ତି ପରେ ନିଜ ଗାଁ ଠାରୁ ଦୁଇ ମାଇଲ ଦୂର କଣାସ ପ୍ରାଇମେରୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ବାଲ୍ୟ ଦିନୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଗରିବଙ୍କ ପ୍ରତି ସଦୟ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲପାଉଥିଲେ । ଛୁଆଁ, ଅଛୁଆଁ ଭେଦ ବିଚାର ନକରି ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ, ଦୁଃଖର କାହାଣୀ ଶୁଣୁଥିଲେ । ବେଳେବେଳେ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ନିଜ ଘରୁ ଚାଉଳ ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ଅଛବ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିବା ଯୋଗୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ଆକଟ ମଧ୍ୟ କରି ଗାଢ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଏ ସବୁକୁ ଭୂକ୍ଷେପ ନକରି ସେହିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳୁଥିଲେ ଓ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ହୋଇ ଯାନି ଯାତ୍ରା ଦେଖୁ ଯାଉଥିଲେ ।

ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ପରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ୭ମ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ଭାବ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ଉପର ମଝିଆ ବଡ଼ ଭାଇ ଉଦୟନାଥ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ କବି କାଳନ୍ଦିଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଉଦୟନାଥ ପଟନାୟକଙ୍କର ସହପାଠୀ ଥିଲେ ଓ ସାନ ଭାଇ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ସଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିଲେ । ଭାଇ ଉଦୟନାଥ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କୁ କାଳନ୍ଦିଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ଭଗବତୀ ଚରଣଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇଦେଲେ ।

“ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ, ସୁନା ଚିହ୍ନେ ବଣିଆ”

ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ଦିନୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ଚିହ୍ନିନେଇଥିଲେ । ସେହିଦିନୁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ ହୋଇଥିଲା । ବିଶେଷ କରି ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ଦିନକୁ ଦିନ ସୁଦୃଢ଼ ହୋଇଥିଲା । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେଲା । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଆଲୋଚନାରେ ଦିନ କଟିଗଲା । ସତେ ଯେପରି ମଣି କାଞ୍ଚନର ମିଳନ ଘଟିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଭଗବତୀ ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଦିବ୍ୟସିଂହ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓକିଲାତି ଛାଡ଼ି ପୁରୀରେ ରହୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନଥିଲା । ତାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଲାଇବ୍ରେରୀଥିଲା । ସେଠାକୁ ବହୁ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଆସୁଥିଲା । ବହୁ ରାଜନୈତିକ ନେତା, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଶ, ବିଦେଶର ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଉଥିଲେ । ଇଂରେଜି, ଓଡ଼ିଆର ଖବର କାଗଜ ଓ ବିଭିନ୍ନ ମାଗାଜିନ ଆସୁଥିବାରୁ ସବୁ ପାଠ କରି ଚହ୍ନରୁ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାର ଏକ ସୁଯୋଗ ମିଳୁଥିଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ରବିଷ୍ୟତ ଜୀବନକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରଟି ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇଲା । ଏହି ପରିବେଶଟି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହିତକର ମନେକରି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସହିତ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ଦିନକୁ ଦିନ ସଂପର୍କ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିବେଶ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ଓ ଦେଶପ୍ରେମ ଦିଗକୁ ଆଗେଇ ନେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ପୁରୀ ସହରର ପଥିରିଆ ସାହାର ଗୋଲା ଘର ଜମିଦାରଙ୍କ ଏକ ଘରେ ରହୁଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରେରଣା ପାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଛାତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଓ ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହେଲେ ।

ପରିବେଶ ମଣିଷକୁ ତିଆରି କରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତରେ ଜୁହାଯାଇଛି -

“ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ଯାର । ସେ କରେ ଉତ୍ତମ ବେଭାର ”

ଭାଗବତର ଏହି ବାଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଉତ୍ତମ ପରିବେଶ, ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗ ଲାଭ ଯୋଗୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ରବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ଲୋକ ହୋଇପାରିଥିଲେ ।

ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଭାବ

୧୯୨୦ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଡକରା ଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଡକରାରେ ସ୍କୁଲ, କଲେଜରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଧର୍ମଘଟ କଲେ । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲେ । ଓକିଲମାନେ କୋର୍ଟ ବର୍ଜନ କଲେ । ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିଥିବା କେତେକ ଲୋକ ଚାକିରି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।

ଏହି ବର୍ଷ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ବେଗୁନିଆ ଥାନା ସାନପଦର ଗ୍ରାମର ରାଜୀବ ପାଇକରାୟ (ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟଙ୍କ ପିତା), ବୋଲଗଡ଼ ଥାନା ମାଣିକଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଯୁଗଳ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଟାଙ୍ଗିଆନା ହରିପୁର ଗ୍ରାମର ନିମାଉଁ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ।

ପୁରୀରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ୧୯୨୦ରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରମାନେ ଧର୍ମଘଟକରି ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦେଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି ହଲରେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସଭାକଲେ । ଏହି ସଭାରେ ପୁରୀର ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର (ପଙ୍କବାବୁ), ନୟାଗଡ଼ର ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଲେ । ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ପଢ଼ାଛାଡ଼ି ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ମଧ୍ୟ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଘରେ ବସିଲେ । ଘରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଅସହଯୋଗ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ପୁନଶ୍ଚ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲକୁ ଆସି ଅଧ୍ୟୟନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଆଉ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲକୁ ନ ଫେରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସତ୍ୟବାଦୀର ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯାଇ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ।

ମଳୟର ସ୍ଵର୍ଗରେ ଯେପରି ନିମ୍ବବୃକ୍ଷ ଚନ୍ଦନରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଓ ପରଶମଣିର ପରଶରେ ଲୌହ ଖଣ୍ଡ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ ସେହିପରି ଜ୍ଞାନୀ, ପଣ୍ଡିତ, ମହତ୍ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଦେଶପ୍ରେମୀ ଓ ଉତ୍ତମ ମଣିଷରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ଦେଶପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ହୋଇ ଛାତ୍ର ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖି “ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଜଣେ ଛାତ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ’ଣ ?” ବୋଲି ଉତ୍ତର ଇଚ୍ଛା କଲେ । ଛାତ୍ରଜୀବନରୁ ତାଙ୍କର ଏପରି ଉଦ୍ୟମ ନିଜର ସାହସୀକତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲା ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ପରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କଟକର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର ।

କଟକରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ପୁନଶ୍ଚ ଭଗବତୀ ବାବୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଆସି ରେଭେନ୍ସାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଉଭୟେ ଏକତ୍ର ମିଶି ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛାତ୍ରଜୀବନରୁ ଗଢ଼ିଉଠିଥିବା ସଂପର୍କ ଉଭୟଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଓ ନୀତିରେ ଏକତ୍ର ହେବା ଓ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହଯାତ୍ରୀ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଆଣିଦେଇଥିଲା ।

ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଣିକାଞ୍ଚନର ମିଳନ ଘଟିଥିଲା । ଉଭୟ ଥିଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ସାମ୍ୟବାଦ ସମାଜ ଗଠନର ଉଦ୍ୟୋଗୀ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଆଗମନର ପ୍ରଭାବ

୧୯୨୧ ମସିହା ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ “ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି” ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଏହାର ସଭାପତି ରହିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କ୍ରମେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ୧୯୨୧ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୪ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବା ପାଇଁ କଟକର କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ ଏକ ସାଧାରଣ ସଭା କରାଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଓ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଆସି କାଠଯୋଡ଼ି ବାଲିରେ ସମବେତ ହେଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ସଭାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝାଇଲେ । କଟକରୁ ଫେରି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ତେଲାଇ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ, ପୁରୀ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ବୋଲଗଡ଼ ଓ ଗଞ୍ଜାମ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ଗସ୍ତ କରି ସାଧାରଣ ସଭାମାନଙ୍କରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବୁଝାଇଲେ । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ବହୁ ଯୁବକ କଲେଜ ପାଠ ପଢ଼ା ଓ ଚାକିରୀ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ କଲେଜ ଛାଡ଼ିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ଭାଗିରଥି ମହାପାତ୍ର ଓକିଲାତି ଛାଡ଼ିଲେ । ନବବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଡେପୁଟି

କଲେକ୍ଟର ପଦ, ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ସରକାରୀ କଲେଜର ସଂସ୍କୃତ ଅଧ୍ୟାପନା, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ, ଜାତୀୟ କବି ବୀରକିଶୋର ଦାସ ସରକାରୀ ପୂର୍ବ ବିଭାଗ ଚାକିରି, ବାଲେଶ୍ୱରର ସର୍ଦାର ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାସ ପୋଲିସ ବିଭାଗ ଚାକିରି, ଭଦ୍ରକର ମହମ୍ମଦ ହନିଫ ଅବକାରୀ ବିଭାଗ ଚାକିରି ଛାଡି ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଯୁବକ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପଡୁଥାଏ । କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କ ମନ ଦେଶପ୍ରେମ ଆଡକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଥାଏ ।

“ସାଇମନ କମିଶନ ଫେରିଯାଅ”

୧୯୨୮ ମସିହାରେ ବିଳାତ ସରକାର ଭାରତକୁ କିଛି ଶାସନ କ୍ଷମତା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାଇମନ ନାମକ ଜଣେ ବିଳାତ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏକ କମିଶନ ବସାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଭାରତ ପଠାଇଲେ । ସାଇମନ କମିଶନ ଉପରେ ଭାରତବାସୀ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ ନକରି “ସାଇମନ କମିଶନ ଫେରିଯାଅ” ବୋଲି ଲୋକେ ଚାରିଆଡେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଓ ‘କଳାପତାକା’ ଦେଖାଇଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଲାଲା ଲାଜପତ ରାୟ ଲାଠିମାଡ ଖାଇ ଗୁରୁତର ଆଘାତ ହେଲେ ଓ ଏହି ଆଘାତ ଯୋଗୁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଲାଜପତ ରାୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଭାରତର ଚାରିଆଡେ ଅସନ୍ତୋଷ, କ୍ରୋଧ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଦେଖାଦେଲା । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଚାରିଆଡେ ହରତାଳ ପାଳିତ ହେଲା । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଦୋକାନ, ବଜାର ବନ୍ଦ ହେଲା ।

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଓଲି ଖାଇବା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ସେହି ଧନ ଲାଲାଜୀଙ୍କ ପାଣ୍ଟିକୁ ପଠାଇଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ମନ କ୍ରମଶଃ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଆଡକୁ ଟାଣି ହୋଇଚାଲିଲା । ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଚିନ୍ତା ସର୍ବଦା ତାଙ୍କ ମନକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଲା ।

ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର

୧୯୨୯ ମସିହାରେ ସ୍ବରାଜ୍ୟର ସର୍ବନିମ୍ନ ଦାବୀକୁ ବିଳାତ ସରକାର ଗ୍ରହଣ ନକରିବାରୁ ସେହି ବର୍ଷ ଲାହୋରଠାରେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସମ୍ମାନପତ୍ରରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ବସି ତିସେମ୍ବର ତା ୩୧ ରିଖ ରାତ୍ର ୧୨ଟା ପରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଯେ ଭାରତର ଲକ୍ଷ୍ୟ- “ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବରାଜ୍ୟ” ଏହି “ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବରାଜ୍ୟ” ବା “ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବାଧୀନତା” ହାସଲ ନିମନ୍ତେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଡକରା ଦେଲେ । ଏଥିପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଶପଥ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର ସଂଗ୍ରହ ଅଭିଯାନ ଚାଲିଲା ।

ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ବରଣ କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ହେବା ପାଇଁ ସ୍ବଇଚ୍ଛାରେ ସମ୍ମତି ଜଣାଇ ଶହ ଶହ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନିଜକୁ ସ୍ବରାଜ୍ୟ ସୈନିକ ଭାବେ ଘୋଷଣା କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଶପଥ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର ଦେଲେ । ୧୯୩୦ ଜାନୁୟାରୀ ୨୬ ତାରିଖରେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ଦିନକୁ ଭାରତସାରା ସ୍ବାଧୀନତା ଦିବସ ରୂପେ ପାଳନ କରାଗଲା । ତ୍ରିରଙ୍ଗା ପତାକାକୁ ଚାରିଆଡେ ଉଡାଇ ଦିଆଗଲା । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ସରକାରୀ କୋଠାବାଡି ଉପରୁ ବିଳାତର ଯୁନିୟନ ଜ୍ୟାକ ପତାକାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ତ୍ରିରଙ୍ଗା ପତାକାକୁ ଉଡାଇଦେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ବର୍ଜନ କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଶପଥ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର ଦେଲେ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଏକ ବୈରାଗୀ, ସନ୍ଧ୍ୟାସାର ବେଶରେ ନିଜକୁ ସଜାଇ ଦେଇ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାହାରି ପଡିଲେ । ଲଢିତ ମସ୍ତକ, ଗେରୁରଙ୍ଗର ଲୁଗା ଓ ପଞ୍ଜାବୀ, କାନ୍ଧରେ ଗେରୁରଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଗ ।

୧୯୩୦ରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଡକରା ଦେଲେ । ଅପ୍ରେଲ ୬ ତାରିଖରେ ଦାଣ୍ଡିଠାରେ ଲବଣ ଆଉନି ଅମାନ୍ୟ କରି ଲୁଣ ମାରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରୁ ଦାଣ୍ଡି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଶପଥ ପତ୍ରରେ ସ୍ବାକ୍ଷର ଦେଇଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ତାଲିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ।

ଓଡିଶାରେ ବାଲେଶ୍ବର ଜିଲ୍ଲାର ଇଞ୍ଚୁଡିଠାରେ ଲୁଣ ମାରିବା ପାଇଁ କଟକରୁ ଆଗାଧ୍ୟ୍ୟ

ହରିହର ଦାସ ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଦଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଇଚ୍ଛୁତିଯାତ୍ରା କଲେ । କଟକରେ ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବାର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ।

ନିଜେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଅନ୍ତୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଗିରଫ ହୋଇ ପୁରୀ ଜେଲରେ ରହିଲେ । ୧୯୩୦ ଶେଷଭାଗ ବେଳକୁ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେଲେ । କଟକ ଜେଲରୁ ସଦ୍ୟ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପୁରୀ ଜେଲ ଗେଟରୁ ପାଞ୍ଚୋଟି ଆଣିଥିଲେ ।

୧୯୩୦ ମସିହାରେ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଗଞ୍ଜେଇ, ଅପିମ ଓ ମଦ ବିକ୍ରି ଦୋକାନ ଆଗରେ ପିକେଟିଂ କରି ଗିରଫ ହେବା ସମୟରେ ପୁଲିସକୁ ନିଜର ନାମ ନ କହି ଲୁଚାଇ ରଖିଲେ । ପୁଲିସ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାଗ ଓ ସାର୍ଟ ପକେଟ ଦରାଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡିଏ ଟିପା ଖାତା ପାଇଗଲେ । ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ । ତେଣୁ ଏହି ଟିପା ଖାତାରୁ ପୁଲିସ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇଲେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଅଧ୍ୟୟନ - କାଶୀବିଦ୍ୟାପୀଠକୁ ଯାତ୍ରା

ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଶେଷ ହେଲା । ଗାନ୍ଧି - ଇରଉଇନ (ଭାରତର ବଡ଼ ଲାଟ)ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ହେଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତି ବଳରେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀ ଖଲାସ ହେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ବାହାରକୁ ଆସିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ମନ ବଳାଇଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ପିପାସୁ । ସେହି ଜ୍ଞାନ ପିପାସୀ ପୁରଣ ପାଇଁ ସେ ଚାଲିଲେ କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠକୁ । ସେଠାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର, ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ସହିତ ଭାରତର ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଦିଗରେ ତାଲିମ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଏହା ଥିଲା ସମାଜବାଦ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ମଣିଷ ତିଆରି କରିବାର ଏକ କାରଖାନା ।

ସଂଗ୍ରାମକୁ ଛାଡି ଅଧ୍ୟୟନକୁ ଫେରିଯିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର କେତେକ ସାଙ୍ଗସାଥୀ ତାଙ୍କର ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପସନ୍ଦ ନ କରି ତାଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତର ଥିଲା - “ପାଠ ନ ପଢିଲେ ପଥ ଜାଣିବ କିପରି, ସଂଗ୍ରାମ କରିବ କିପରି ?”

କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ପୃଥିବୀ ଇତିହାସର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର

କ୍ରମବିକାଶର ଇତିହାସ, ଅର୍ଥନୀତିରେ ମଣିଷ ଉପରେ ମଣିଷର ଶୋଷଣର ଉସ, ରଷ ବିପ୍ଳବ, ମାର୍କ୍ସବାଦ ଓ ସମାଜବାଦ ଦିଗରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ । ସେଥିଲେ ସମାଜବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଜଣେ ପୁରୋଧା । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁ ଜ୍ଞାନୀ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଛାତ୍ରମାନେ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପାଇଁ ଆସୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଜ୍ଞାନୀ ଦେଶପ୍ରେମୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାର ଏକ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା ।

ଭାରତର ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଲାଲବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ସେଠାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସହପାଠୀ ଥିଲେ । କାଶୀବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଜୀବନର ମୋଡ଼ ବଦଳି ଯାଇଥିଲା । ସେ ସେଠାରୁ ମାର୍କ୍ସବାଦ ଶିକ୍ଷାରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଜଣେ ସମାଜବାଦୀ ଭାବେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲେ ।

କାଶୀବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ଚୀନ୍ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଥିଏଟ୍ରି ଲେଖି ସେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଆସିଲେ ।

ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଯେଉଁ ସାଥୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ହସ ହସ ମୁଖରେ କହିଲେ - “ଆଉ ଦୁଃଖ କାହିଁକି, ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ମୋତେ ହୁକୁମ ଦିଅ କ’ଣ କରିବାକୁ ହେବ ।”

ବାସ୍ତବିକ୍ ତାଙ୍କର ସମାଲୋଚକ ସାଥୀମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ଅଧ୍ୟୟନର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଥିଲେ । ଅଧ୍ୟୟନରୁ ଫେରି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର କର୍ମାଳୁ ମାର୍କ୍ସବାଦ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଜଣେ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ସୈନିକଭାବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଏହି ଅଧ୍ୟୟନ ଥିଲା ଭବିଷ୍ୟତ ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ।

ସଂଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

୧୯୩୨ରେ ବିଲାତରେ ଗୋଲ ଟେବୁଲ ବୈଠକ ବସିଲା । ଭାରତର ଦାବି ନେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିଲାତରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଲେ । କିନ୍ତୁ

ସେଠାରୁ ନିରାଶାରେ ଭାରତକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଦେଶରେ ପୁନଶ୍ଚ ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ୱର ଉଠିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠରୁ ଫେରି ଆସି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରି ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଫେରିବା ପରେ ଉଭୟେ ମିଳି ଲୁଚି ଛପି ରହି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଗାଁ ଗାଆଁ ବୁଲି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଓ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚଳାଇଲେ । ଯେତେବେଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଯାଏ ସେତେବେଳେ ନିଜେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ନେଲେ ।

ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବର୍ଜନ

ବର୍ଷାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବାରୁ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଆନ୍ଦୋଳନର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବର୍ଜନ ଓ ଗଞ୍ଜାଇ, ଅଫିସ ବିକ୍ରି କେନ୍ଦ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ପିକେଟିଂର ଡକରା ଦିଆଗଲା ।

ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ବାଲେଶ୍ୱରର ମୋତିଗଞ୍ଜରେ ପିକେଟିଂରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଲଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ, ଗେରୁବସ୍ତ୍ରର ପୋଷାକ, କାନ୍ଧରେ ଗେରୁରଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଗ । ବ୍ୟାଗ ଭିତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସତରଞ୍ଜି, ତେଲଶିଶି ଓ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗଡ଼ ।

ସେଠାରେ ପିକେଟିଂ କରି ଗିରଫ ହେଲେ ।

ଜେଲରୁ ଫେରି ସେ ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ କାମରେ ଯୋଗଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ପୁରୀର ରାମଚଣ୍ଡୀ ସାହୀ ରାମଦାସ ବାବାଜୀଙ୍କ ଘରେ ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ ଖୋଲାଯାଇଥାଏ । ସେଠାରେ କର୍ମୀମାନେ ରହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ, ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ବୃତ୍ତାମଣି, ସତ୍ୟବାଦୀ ତ୍ରିପାଠୀ ପ୍ରଭୃତି ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ । ସେମାନେ ପୁରୀ ସହରରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଚାଉଳ, ପରିବା, ପଇସା ଚାନ୍ଦା ମାଗି ହାତରେ ରୋଷେଇ କରି ଚଳୁଥିଲେ ।

ପୁରୀରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜନ କରିବା ପିକେଟିଂ ଚଳାଉଥିବା ବେଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ପୁରୀର ମାରୁଡ଼ାତି ଲୁଗାଦୋକାନୀ କାଳୁରାମ ମାରୁଡ଼ାତିଙ୍କ ଠାରୁ କୌଶଳର ସହିତ ଗୋଟିଏ ବଣ୍ଟ ଲେଖାଇନେଲେ । ପୁଲିସ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ନେଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ହାଜର କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସେହି ବଣ୍ଟଟିକୁ କୋର୍ଟରେ ଦର୍ଶାଇ ପୁଲିସକୁ ଅପଦସ୍ତ କରାଇଥିଲେ ଓ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜନର ଗୋଟିଏ ବିଜୟ ହାସଲ କରିଥିଲେ ।

ପୁରୀରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଏକ ନୂତନ ପଦକ୍ଷେପ ନେବାକୁ ସ୍ଥିରକଲେ । ପୁରୀରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବେଳେ ବେଳେ କମିଯାଉଛନ୍ତି । ପୁରୀରେ ସବୁ ସମୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉଥିବାରୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଉନ୍ମାଦନା କମିଯାଉଛି । ତେଣୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ଯାଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସ୍ଥିରକଲେ । ବୀରଭୂଇଁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନ ତାବ୍ର ହେଲେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନକୁ ବନ୍ଧାଇ ରଖିବା ଦିଗରେ ଦୃଢ଼ପରିକର ଥିବା ତତ୍କାଳୀନ ଏସ୍.ଡି.ଓ. ରାଧାଚରଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଏକ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ମିଳିବ । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ପିକେଟିଂ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ପୁରୀରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ଜଟଣୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରାଇଲେ ।

ପୁରୀରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ବାଇଁ, ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ, ବଳରାମ ପାଇକରାୟ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଦୟା ନଦୀ ବ୍ରିଜ ପାର ହୋଇ ଜଟଣୀ ରେଳ୍ୱେଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ସେଠାରେ ଭାଲୁ, ସାପଙ୍କର ବିପଦ ରହୁଥିବାରୁ ସେଠାରେ ନ ରହିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ମନାକଲେ । ତେଣୁ ନିକଟରେ ଥିବା ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଏମାନେ ଯାଇ ରହିଲେ । ସେ ଗ୍ରାମରେ ଦୁଇଦିନ କାଳ ଉପବାସରେ ଦିନ କଟାଇଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ଟଙ୍କା ଥିଲା । ତାକୁ ନେଇ ଜଟଣୀ ବଜାରରୁ ମୁଢ଼ି, ପକଡି କିଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଅକୁର ସାହୁକୁ ପଠାଗଲା । ସେ ଖବଡ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିବାରୁ ପୁଲିସ ସନ୍ଦେହ କରି ତାକୁ ଗିରଫ କରି ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ସେଠାରେ ସେ କିଛି ଦିନ ରହିବା ପରେ ତାକୁ ଛାଡି ଦିଆଗଲା । ତିନିଦିନ-ଉପବାସ ରହିବା ପରେ ସେଠାକାର ସରବରାକାର କିଛି ଚୂଡ଼ା ଆଣି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଏବଂ କାହାରିକୁ ଏକଥା ନ କହିବା ପାଇଁ ବାରଣ କଲେ ।

ତାପରେ ଜଟଣୀର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଯାଇଥିବା ରେଲ ରାସ୍ତା ନିକଟ ତାରେଣୋଇ ଠାକୁରାଣୀ ମଣ୍ଡପ ପାଖରେ ଖୋଲା କ୍ୟାମ୍ପ କରାଗଲା । ମଣ୍ଡପ ନିକଟରେ ଝରଣା ଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଗାଧୋଇବା, ପାଣି ପିଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ତେନ୍ତୁଳି ଗଛ ଛାଇ ଓ ମନ୍ଦିର ମଣ୍ଡପରେ ଶୋଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲା । ବର୍ଷା ହେଲେ ଗ୍ୟାଙ୍ଗକୁଳି ଘରକୁ ଯାଇ ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ସେ ଘରେ କବାଟ ନଥାଏ । ବିଲୁଆ, କୁକୁର ମଇଳାକୁ ଗୋଡ଼ରେ ଆଡେଇଦେଇ ଗାମୁଛା ପାରି କର୍ମୀମାନେ ଶୋଇ ପଡୁଥିଲେ । କେହି କେହି ନିକଟରେ ଥିବା ଏକ ମଠ ବାରଣ୍ଡାରେ ଯାଇ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲେ ।

କ୍ୟାମ୍ପରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ବାଇଁ, ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ, ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି, ବଳରାମ ପାଇକରାୟ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ତୃତୀମଣି ରହୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସି ଯୋଗ ଦେଲେ ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର, ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ଦାନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଓ କୁଦନରାମ ପ୍ରଭୃତି ।

କର୍ମୀମାନେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗାଁ ମାନଙ୍କରୁ ଚାଉଳ, ପରିବା, ପଇସା ସଂଗ୍ରହକରି ଆଣି କ୍ୟାମ୍ପରେ ଯୋଗାଇଲେ । ହାତରେ ରୋଷେଇ କରି ଖାଇଲେ । ଭାତ, କଇଁକଟ ଓ ଲୁଣଥିଲା ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ।

ପୁଲିସ ଭୟରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ରହିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହେଉନଥାଏ । କେତେବେଳେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପଲଟଣ ପଡିଆର ସରସ୍ବତୀ ମନ୍ଦିର, ଜଟଣୀର ରେଳସ୍ଟେସନ ନିକଟ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବସ୍ଷ୍ଟାଣ୍ଡ ଉଦୟନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀ ମାନଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ଆଡ଼ାସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଯାଯାବର ଜୀବନ ଧରି ଏମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ଘୁରି ବୁଲୁଥିଲେ । ରୋଷେଇ କରି ଖାଇସାତିବା ପରେ ହାଣ୍ଡିକୁ ଗଛରେ ଝୁଲାଇ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ ।

ଏକଦା ପୁଲିସ ନଜରରେ ଏହା ପଡିଲା । ପୁଲିସ ଟେକାମାରି ଗଛରେ ଝୁଲୁଥିବା ହାଣ୍ଡିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଖପରା କରିଦେଲେ । ରାତ୍ରକୁ ଫେରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଏହା ଦେଖି ଉପବାସରେ ରହିଲେ ।

ପୁଲିସ ଭୟରେ ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ତ ଦୂରର କଥା, ନିଜ ବାରଣ୍ଡାକୁ ବି ଉଠାଇଦେଉନଥିଲେ । ଦେଉଳ ବେଢା ଭିତରେ ଥିବା ମାଳି ମଧ୍ୟ ତା କୁଡିଆ

ମଧ୍ୟକୁ ପୁରାଇ ଦେଉନଥାଏ । ବିଛଣା ନାହିଁ, ଚଢ଼ର ନାହିଁ, ଉପବାସ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ ପ୍ରଭୃତି କେତେଜଣ ଛୁରରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଜଟଣୀର ବଡ଼ ଲୁଗା ବ୍ୟବସାୟୀ ତାର ମହମ୍ମଦ ଯାନୁ ବୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରାଯିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର ହେଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ପହଞ୍ଚି ପିକେଟିଂ ଚଳାଇଲେ ।

ଫୋ ଅର ଫ୍ରେଣ୍ଡ (Foe or Friend)

ଏଇଟି ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଆକର୍ଷକ ଘଟଣା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ମତି ଯୋଗୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ନଚେତ୍ ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ଅନେକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଅଯୋଜନକାରୀମାନେ ତାର ମହମ୍ମଦ ଯାନୁ ବୋକାନରେ ପଶି ସମସ୍ତ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାକୁ ବାନ୍ଧି ସିଲ୍ କଲେ ଓ ଆଉ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବିକ୍ରି କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏକ ଚୁକ୍ତି ପତ୍ର ଲେଖା ନେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପୁଲିସ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ପୁଲିସ ଆସିବାର ଦେଖି ପିକେଟିଂ ଚଳାଉଥିବା କର୍ମୀମାନେ ଦୌଡ଼ି ପଳାଇଲେ । ପୁଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ରାତ୍ର ସମୟ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଅନ୍ଧାର ରାତ୍ରୀରେ ରେଲୱେ କଲୋନି ଦେଇ ଦୌଡ଼ିଲେ । ଯେଉଁ ବାଟରେ ଦୌଡ଼ି ପଳାଉଥିଲେ ସେହି ବାଟରେ ସରକାରଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରାଗାରଟିଏ ଥାଏ । ସେଠାରେ ସର୍ବଦା ଜଣେ ପହରାଦାର ବା ସେଣ୍ଟ୍ରି ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଜଗି ରହିଥାଏ । ଏତେ ରାତ୍ରରେ କିଏ ସବୁ ଦୌଡ଼ି ପଳାଉଛନ୍ତି ଦେଖି ସେଣ୍ଟ୍ରି କୌଣସି ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ଲୋକ ମନେକରି ହଠାତ୍ ବନ୍ଧୁକଟିକୁ ଉଠାଇ ଡାକ ଦେଲା - “ହଲ୍ଟ ଦେୟାର । ହୁ ଆର ୟୁ । ଫୋ ଅର ଫ୍ରେଣ୍ଡ ।” (Halt there, who are you ? Foe or Friend ?) ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଏ ବିପଦ ଦେଖି ହଠାତ୍ ହାତ ବୁଜଟିକୁ ଉପରକୁ ଟେକି ଦେଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ - ଉଇ ଆର ଫ୍ରେଣ୍ଡସ (We are friends) ଆମ୍ଭେମାନେ ଶତ୍ରୁ ନୋହୁ, ମିତ୍ର । ତାପରେ ସେଣ୍ଟ୍ରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲା । ସେଦିନ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଉପସ୍ଥିତ ନଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଯାଇଥାନ୍ତା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗୁ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ପାଇଯାଇଥିଲା ।

ଜେଲ୍ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ

ଏହିପରି ନାନା ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ, ଦିନ ଦିନ ଧରି ଉପବାସ ରହି ନାନା ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମରୁ ବିରତ ନହୋଇ ପିକେଟିଂ ଚଳାଇ ରଖିଲେ । ପିକେଟିଂକୁ ବିଫଳ କରିବା ଓ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ମିଥ୍ୟା କେଶ୍‌ରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ପୁଲିସ୍ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇଲେ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଜଟଣୀରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ପିକେଟିଂ ଚଳାଉଥିବା ସମୟେ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ପୋଡ଼ି କେଶ୍‌ରେ ପୁଲିସ୍ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରିନେଇ ଗୋଟିଏ ରାତି ଜଟଣୀ ଥାନାରେ ରଖିଲେ ଓ ତତ୍ ପରଦିନ ଖୋର୍ଦ୍ଧା କୋର୍ଟରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ନେଇ ହାଜର କରାଇଲେ । ବିଚାର ହେଲା । ବିଚାରରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଛଅ ମାସ ଲେଖାଏଁ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଏବଂ ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ ଓ ଗେର ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ତିନିମାସ ଲେଖାଏଁ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହେଲା ।

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରଥମେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜେଲରେ ରଖାଗଲା । ସେଠାରେ ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକରାୟ, ବଳରାମ ପାଇକରାୟ କଠିନ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜେଲ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଖବର ଦେଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଇଲେ ଓ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ମରଣ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକଲେ । ଏଥିରୁ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଦରଦୀ ଭାବର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜେଲରେ କିଛି ଦିନ ରହିବା ପରେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୁରୀ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା ଓ ପୁରୀ ଜେଲରେ କିଛି ଦିନ ରହିବାପରେ ପୁନଶ୍ଚ ପୁରୀ ଜେଲରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିହାରର ପାଟଣା କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ସେଠାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ କରି ନେଇ ରଖାଗଲା ।

ବନ୍ଧୁ ସମାଜ ଗଠନ

୧୯୩୩ ମସିହାରେ ଭାରତର ଚାରିଆଡୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ବିହାରର ପାଟଣା କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲରେ ରହୁଥିଲେ । ପାଟଣାର ଏକ ବଡ଼ ପଡ଼ିଆରେ ଚାରିପାଖେ ଡା଼ର ବାଡ଼ ଘେର କରାଯାଇ କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲ କରାଯାଇଥାଏ । ଛୋଟ ଛୋଟ କୋଠରୀ, ଉପରେ

ଟିଶର ଛାତ । ଏହିଠାରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରୁ ରାଜନୈତିକ କଂଗ୍ରେସ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ହଜାରରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଓ ବିହାରରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ହଜାରରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବନ୍ଦୀ ଏହି କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ । ଏଠାରେ ଶୀତ ଦିନେ ପ୍ରବଳ ଶୀତ ଓ ଖରାଦିନେ ପ୍ରବଳ ଗରମ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ୧୦/୧୨ ଜଣ ବନ୍ଦୀ କଷ୍ଟ ସହି ନପାରି ମରିଗଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଗୃପ ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା କାମଦାନ ବିଷୟରେ ଓ ଗଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ, ସୋଭିଏଟ୍ ଋଷିଆରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜବାଦ ସରକାର ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେଉଥାଏ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ବସାଇ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତାରେ କିପରି କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ, ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ ଓ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ଦିଗରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇଲେ । ତାଙ୍କରି ପରାମର୍ଶରେ ସେହି ପାଟଣା କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲରେ “ବନ୍ଧୁ ସମାଜ” (Friends Society) ନାମରେ ଏକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଠିତ ହେଲା ।

ଏହି “ବନ୍ଧୁ ସମାଜ”ରେ ନିଜେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର, ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ, ଗତି କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ, ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି, ବଳରାମ ପାଇକରାୟ, ଶ୍ରୀହର୍ଷ ମିଶ୍ର, ଲୋକନାଥ ରାୟ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ତୃତୀୟ ଓ ପରେ ଆଉ କେତେକ ଆସି ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ପୁରୀରେ ଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ପାଟଣା ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ଆସିବା ପରେ ସେଠାରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ‘ବନ୍ଧୁସମାଜ’ ବା ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟ ସୋସାଇଟି ତରଫରୁ ପୁରୀ ସହରରେ ‘ଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ’ National Hindu Hotel ନାମରେ ଗୋଟିଏ ହୋଟେଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା କର୍ମୀମାନେ ପୁରୀକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ଓ ହୋଟେଲ ଆୟରୁ ଦୁଇ ବେଳା ଗଣ୍ଠେ ଖାଇବାକୁ ପାଇବେ । ହୋଟେଲରେ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି ମ୍ୟାନେଜର ରହିଲେ । ପରେ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଭାବେ ଗୋପ ଅଞ୍ଜଳ ମୁରୁଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରହରାଜ ଆସି ରହିଲେ । କର୍ମୀମାନେ ଏହି ହୋଟେଲରେ ଦୁଇବେଳା ମାଗଣାରେ ଖାଇ

ଗ୍ରାମ ମାନକରେ ବୁଲି କଂଗ୍ରେସ ସଙ୍ଗଠନ ଓ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ହୋଟେଲ ଲାଭରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିଆଗଲା ।

ହୋଟେଲ ସାଙ୍ଗକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସିଲେଇ ଦୋକାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ରଣପୁରର ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର ଏହି ସିଲେଇ ଦୋକାନ ଦାୟୀତ୍ବରେ ରହିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଓ ଭଗବତୀ ବାବୁ ବନାରସରୁ କିଛି ସିଲ୍‌କ କନା ଆଣି ଏହି ସିଲେଇ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ଯୋଗାଇଲେ । ଏଥିରୁ କିଛି ଲାଭ ବି ମିଳିଲା । ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ତୃତୀୟ ଏହି ବନ୍ଧୁ ସମାଜ ସହିତ ସଂପର୍କ ରଖି ପୁରୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।

ବନ୍ଦୀ ଜୀବନ

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଜୀବନରେ ବହୁବାର କାରାବରଣ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ବାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଓ ସାମନ୍ତବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମକରି ଏବଂ ସ୍ବାଧୀନତା ପରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଜିବାଦୀ ଓ ସାମନ୍ତବାଦୀ ସପକ୍ଷବାଦୀ ନୀତି ଅନୁସରଣ କରୁଥିବା ସ୍ବାଧୀନ ଭାରତର କେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ସେ ବାରମ୍ବାର କାରାବରଣ କରିଥିଲେ ।

ପରାଧୀନ ଭାରତରେ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଓ ୧୯୩୩ ମସିହାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ, ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇ ଗିରଫ ହୋଇ ପୁରୀ ଜେଲ୍‌ରେ, ବିହାରର ପାଟଣା କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲ୍‌ରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ୬ ମାସ କାଳ ରହିଲେ ।

୧୯୩୯ରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଭାରତର ଅନୁମତି ନ ନେଇ ବିଳାତି ସରକାର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ହେତୁ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦରେ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ୧୯୩୭ ମସିହାରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫାଦେଲେ । ଡକ୍ଟର ଯାଯୀ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ।

ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କେହି ସାହାଯ୍ୟ ନକରିବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ଡକରା ଦେଲା । କଂଗ୍ରେସର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଚାରିଆଡ଼େ ସଭା ସମିତି କରି ଏହା ବୁଝାଇଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହା ଏକ ଅପରାଧ ବୋଲି ମନେକରାଯାଇ ଯୁଦ୍ଧ ଅପରାଧୀ ଭାବେ

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଓ ତାଙ୍କର କେତେକ ସହଯୋଗୀଙ୍କୁ ୧୯୩୯ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଶିରଫ କରାଯାଇ ତାଙ୍କର ବିଚାର କରାଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଭୂତପୂର୍ବ ବିଚାରପତି ରାଜକିଶୋର ଦାଶ, ଭୂତପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏ ଗୋରାଚନ୍ଦ ମାନଧାତା ପଟ୍ଟନାୟକ, ନିଜେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଚାରରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ମାନଙ୍କୁ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହେଲା । ବିଚାର ପରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗୁଳ ଜେଲରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୋଠାରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖାଗଲା ।

ଏହି ସମୟର ଜେଲ ଜୀବନ ଅନୁଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ସେତେବେଳେ ଜେଲ ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇବା ପାଇଁ ବିଛଣା ରୂପେ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଖା ଚଟ, ଖଣ୍ଡିଏ ମୋଟା କମ୍ପଜ, ଖଣ୍ଡିଏ ଚନ୍ଦର । ପିନ୍ଧିବାକୁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଡୋରିଆ ହାଫ ପ୍ୟାଣ୍ଟ, ଦୁଇ ଗୋଟି ଡୋରିଆ ଫତେଲ ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛା । ଖାଇବା ପାଇଁ ଲୁହାର ଗୋଟିଏ ଥାଳି ଓ ଗୋଟିଏ କଟରୀ । ଏହି କଟରୀରେ ପାଣି ନେଇ ଝାଡ଼ା ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ଲୁହାର ବାସନକୁ ଭଲ କରି ମାଜି ସଫାକରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଖାଦ୍ୟ ହିସାବରେ ଗୋଟିମିଶା ଭାତ, ତାଲି ପାଣି, କଳମ ଶାଗ, ବଗଡା ମୋଟା ମୋଟା ଦୁଇପଟ ରୁଟି । ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟା ପୂର୍ବରୁ ଖାଇବା କାମ ଶେଷ କରି ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ କୋଠାରେ ତାଲା ପକାଇ ରଖାଯାଉଥିଲା । ରାତ୍ରରେ ଝାଡ଼ା ପରିଶ୍ରା ସେହି କୋଠାରେ ଲିଭିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ରାତ୍ରରେ ଯଦି କେହି ଝାଡ଼ା ଯାଉଥିଲା ତେବେ ତା ପରଦିନ ତାହାର ଖାଦ୍ୟ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ରାତ୍ରରେ ଶୋଇବା ସମୟରେ ପ୍ରତି କୋଠାରେ ଜଣେ ଜଣେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଏପରି ବନ୍ଦୀ ସଂଖ୍ୟାମାନ ଗଣନା କରି ବଡ଼ପାଟିରେ ତାକ ଦେଉଥିଲା । ସକାଳ ହେଲେ ଘର ଖୋଲାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନ୍ଦୀ ନିଜ ନିଜର ବିଛଣା, ବାସନ କୁସନ ଦେଇ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ବସୁଥିଲେ ଓ ଖୁର୍ତ୍ତର (ପହରାବାଲା) ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗଣତି କରୁଥିଲେ ।

ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଦିନରେ କତା ବାଡେଇବା, ଦଉଡ଼ି ବଳିବା, ଲୁଗା ବୁଣିବା, ଘଣା ପେଲିବା, ବଗିଚା କାମ କରିବା, ଚାଉଳରୁ ଗୋଟି ବାଛିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ଜେଲରୁ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଜେଲ ପରିଦର୍ଶନରେ ଆସୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଆସିବା ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ନଖ, ଦାନ୍ତ ଦେଖାଉଥିଲେ ।

ପାଟଣା କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲର ଅନୁରୂପ ବର୍ଷା କରି ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ସେଠାରେ ଟିଣ ଛାତ ତଳେ ଅସହ୍ୟ ଗରମ ଉତ୍ତାପ ସହି ନପାରି ବହୁ ବନ୍ଦୀ ଜ୍ୱର, ନାଲରକ୍ତ ଝାଡ଼ାରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ କେତେକ ସେଠାରେ ଜ୍ୱର ଓ ନାଲରକ୍ତ ଝାଡ଼ାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମଲେ ।

୧୯୪୧ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଡକରାରେ ଯାରା ଗାରତରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ହେବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ତଦନୁଯାୟୀ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା ଓ ସତ୍ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଚେରୀ ଛକ ଅପରାହ୍ନ ୪ଟା ବେଳକୁ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ କେହି ଧନ, ଜନ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । “ନାଁ ଏକ ପାଇ, ନା ଏକ ଟାଇ” । ପୁଲିସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ହତବଳ ପକାଇ ଗିରଫ କରିନେଇଗଲେ । ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଶ୍ୱଶୁର କବି କୃଷ୍ଣ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ମଞ୍ଜରାଦେବୀ ଜେଲ ଗେଟ୍‌ରେ ସାକ୍ଷାତକରି ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣାଇ ଥିଲେ ।

ଏହାପରେ ୧୯୪୨ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୯ ତାରିଖରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଡକରା ଦେଲେ ଯେ “କର ବା ମର” । ଏହି ଡକରା ଯୋଗୁ ଦେଶର ଚାରିଆଡେ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରାଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ନିଆଯାଇ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ଅଟକେବନ୍ଦୀ କରି ରଖାଗଲା । ଏଠାରେ ସେ ଅଜେଇ ବର୍ଷକାଳ ଅଟକେବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଥିବା ସମୟରେ ଜେଲ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କେତେକ ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ ଦାବା କରି ସେ ୪୫ ଦିନ କାଳ ଲଗାତର ଅନଶନ ଚଳାଇବା ଯୋଗୁ ରକ୍ତ ବାନ୍ତିକରି ଅଚେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଜାନୁୟାରୀ ୨୬ ତାରିଖରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲ ଉପରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ଯୋଗୁ ସେ ଲାଠିମାଡର ଶୀକାର ହୋଇଥିଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲ ଭିତରେ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟାୟାମ କରୁଥିଲେ । ମାର୍ଚ୍ଚବାଦ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଜନ, ଇତିହାସ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ର ଜର୍ଜନର ସାଥୀ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟପାର୍ଟିର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଦେଇଥିଲା ।

ସ୍ବାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିପରେ ସେ ସାମଜିକବାଦୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ପୁଞ୍ଜିବାଦର ସମସ୍ତ ଶୋଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ବହୁବାର କାରାଚରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ବିଷୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟ ମାନଙ୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

କଂଗ୍ରେସ - ସୋସାଲିଷ୍ଟପାର୍ଟି ଗଠନ

ବନାରସର କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଥିଲା ଭାରତର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ । ଏଠାରେ ବହୁ ବିଦ୍ବାନ, ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଦେଉଥିଲେ । ଏଠାରୁ ଶିକ୍ଷାପାଇ ଭାରତର ବହୁ ଛାତ୍ର ସମାଜବାଦ ଓ ଦେଶପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ନିଜକୁ ସେଇ ଦିଗରେ ପରିଚାଳିତ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଶିକ୍ଷାପାଇବାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଦେଉଥିବା ଗୁରୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ସ୍ବାମୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଲେ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓ ସ୍ବାମୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ଥିଲେ ସମାଜବାଦୀ । ମାର୍କ୍ସବାଦ ଓ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ମାର୍କ୍ସବାଦ, ସମାଜବାଦ, ଧ୍ୟାମ୍ୟବାଦ (କମ୍ୟୁନିଜିମ୍) ଦିଗକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଚାଇନା ଉପରେ ଏକ ତତ୍ତ୍ୱ (ଥିସିସ୍) ଲେଖି ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଲେ ।

ବନାରସର କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠରୁ ଫେରି ସେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସାମିଲ ହେଲେ ।

୧୯୩୩ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବା ଯୋଗୁଁ କଂଗ୍ରେସରେ ଥିବା ଯୁବ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ବିକଳ ମାର୍ଗ ଓ ବିକଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚଳାଇଲେ । ସମାଜବାଦ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରତି ଯୁବକମାନେ

ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଲେ । ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ପକ୍ଷ ନ ନେଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରାଜ ଆସିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଏହି ଯୁବକମାନେ ବିଚାର କରି ମାର୍କ୍ସବାଦ ଓ ଲେନିନବାଦ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ରହି “କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି” ନାମରେ ଏକ ସଂଗଠନ ଗଠନ କଲେ । ଗୟାଠାରେ ୧୯୩୪ ମସିହା ମାସରେ ଆତାୟିକ ନରେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ବରେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ‘କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି’ ଗଠିତ ହେଲା । ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ ଏହାର ସଂପାଦକ ରହିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୯୩୪ ଜୁନ ୫ ତାରିଖରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓ ତାଙ୍କରି ସଭାପତିତ୍ବରେ “କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟପାର୍ଟି” ଗଠିତ ହେଲା । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ୧୯୩୩ରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ‘କଂଗ୍ରେସ-ସାମ୍ୟବାଦୀ ସଂଘ’ (Orissa Congress Communist Workers League) ନାମରେ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସର୍ବ ଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ‘କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି’ ଗଠିତ ହେବା ପରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ନାମକୁ ବଦଳାଇ ତାହାକୁ ‘କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି’ ଭାବେ ଘୋଷଣା କରାଗଲା ।

ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହାର ସଂପାଦକ ରହିଲେ ଓ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ, ମୋହନ ଦାସ, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବେଦୀ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ବୃତ୍ତାମଣି ପ୍ରଭୃତି ଏହି ସଂଗଠନର ସଭ୍ୟ ରହିଲେ ।

ସଂଗଠନ ତରଫରୁ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ବରେ ‘ସାରଥୀ’ ନାମକ ଏକ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଓ ଭଗବତୀ ବାବୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସମାଜବାଦ ଉପରେ ଲେଖାମାନ ଏହି ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ‘ସାରଥୀ’ ପତ୍ରିକାର ପ୍ରଥମ ପୃଷ୍ଠାରେ “ଦୁନିଆର ଶ୍ରମିକ ଏକ ହୁଅ” ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ସଂଗଠନ ତରଫରୁ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଭାବଧାରାର ପ୍ରଚାର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗଠନ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ବ ଦିଆଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକମାନଙ୍କର ଏକ ସଂଗଠନ ଗଠନ ଓ କୃଷକମାନଙ୍କ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନିଆଗଲା । ରାଜ୍ୟରେ “କୃଷକ ସଂଘ” ଗଠନ କରାଗଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଥିଲେ ସମାଜବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅଗ୍ରଣୀ । ସେ ସମାଜବାଦ ଧ୍ବଜାକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ଡୋଳି ଧରିଲେ ।

ସଭାପତି ଭାବେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସମାଜବାଦ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଘର୍ଷର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଏକ ଗୁରୁତ୍ବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁଥିଲା । ସମାଜବାଦ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଘର୍ଷ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଏହି ଚାତୁରିକ ଭାଷଣଟି “ସାରଥୀ” ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ତାଙ୍କର ସମାଜବାଦ ଉପରେ କିପରି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ।

କଂଗ୍ରେସ ସୋସାଲିଷ୍ଟପାର୍ଟିର ନିଷ୍ପତ୍ତି କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଏକତ୍ର କରି କୃଷକ ସଂଗଠନ ଗଠନ ଦିଗରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଓ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସହଯୋଗୀ ସାଥୀମାନେ ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଲେ ।

‘କୃଷକ ସଂଘ’ ଗଠନ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମର ଡାକରା

ଭାରତ ଏକ ଗ୍ରାମ ବହୁଳ ଦେଶ । ଶତକଡ଼ା ୮୫ ଭାଗରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଲୋକ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କୃଷକ ଓ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା କୃଷି ଶ୍ରମିକ ଅଟନ୍ତି । ବିଳାତ ସରକାର ଓ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ଜମିଦାର ଓ ସାମନ୍ତବାଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ତ୍ରୀଧିକାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଏହି ଚାଷୀ ଓ ମୂଲିଆ ଲୋକେ ନାନା ଭାବେ ଶୋଷିତ, ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଓ ଥିଆଚାକୀର ହୋଇ ବହୁ ଦୁଃଖରେ ଦିନ କାଟୁଥିଲେ ।

ବନ୍ୟା, ବାତ୍ୟା, ମରୁଡ଼ି ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପଦ ଯୋଗୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଫସଲ ଉଚ୍ଛୁତି ଯାଉଥିଲା । ଚାଷୀମାନେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେଇ ନ ପାରୁଥିବା ହେତୁ ସେମାନଙ୍କ ଜମି ନିଲାମି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଜମି ଚାଷ ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଦେଶରେ ବାରମ୍ବାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା ଓ ଶହ ଶହ ଲୋକେ ଅନାହାରରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରୁଥିଲେ । ଚାଷୀମାନେ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ଜୀବନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ କିଏ କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯାଉଥିଲେ । ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଫଳରେ ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି ହେଉଥିଲା । ଖଜଣା ଦେଇ ନପାରିବା ଯୋଗୁ ଜମି ନିଲାମରେ ଯାଉଥିଲା ।

ଚାଷୀମାନେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ବେଠି, ଭେଟି ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ନ ହେଲେ ଶାରୀରିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ।

କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବାମପନ୍ଥୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଲୋକେ ୧୯୩୪ ମସିହାରେ ‘କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟପାର୍ଟି’ ଗଠନ କଲାପରେ କୃଷକ ମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନେଲେ ।

୧୯୩୬ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ୧୧ ତାରିଖରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ଲକ୍ଷ୍ନୌ ନିକଟ ବାରବାଙ୍କି ଠାରେ ସ୍ବାମୀ ସହଜାନନ୍ଦ ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ବରେ ଅଖିଳ ଭାରତ କୃଷକ ସଭା ନାମରେ ଏକ ସଂଗଠନ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ସଂଗଠନରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଗଲା ଯେ -

- ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶୋଷଣରୁ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଓ କୃଷକ ମାନଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜନୈତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷମତା ଆସିବା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବା ।
- କୃଷକମାନଙ୍କର ଜରୁରୀ ଓ ନଗଦ ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଦାବିଗୁଡ଼ିକ ହାସଲ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବା ।
- ଭାରତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ବାଧୀନତା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସକ୍ରୀୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଜମିଦାର, ଧନୀ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଥିବାରୁ ଏମାନେ କୃଷକ ସଂଗଠନ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । କୃଷକ ସଂଗଠନ ଏକ ସ୍ବାଧୀନ ସଂଗଠନ ଭାବେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବ କି ନାହିଁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ବାଦାନ୍ତବାଦ ଦେଖାଦେଲା । ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ଦ୍ବିତୀୟବାର କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ ଏହି ବିବାଦର ସମାଧାନ ହେଲା । କୃଷକ ସଂଗଠନ ଏକ ସ୍ବାଧୀନ ସଂଗଠନ ବୋଲି ସମ୍ମତି ଦେଇ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଲେ ।

ଏହି ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ କୃଷକ ସଂଗଠନ ଗଠିତ ହେଲା । ୧୯୩୬ ମାର୍ଚ୍ଚ ୩୦ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକମାନଙ୍କର ଏକ ସମ୍ମିଳନୀ କଟକଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ

ହେଲା । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ ଗଠିତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟିର ସଭାପତି ଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର । ସର୍ବଭାରତୀୟ କୃଷକ ନେତା ମୋହନ ଲାଲ ଗୌତମ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ସଭାପତିତ୍ବ କରିଥିଲେ । ସମ୍ମିଳନୀକୁ ସଫଳ କରିବାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଠିତ ଏହି ସଙ୍ଗଠନଟିର ନାମ ସେତେବେଳେ ‘କୃଷକ ସଂଘ’ ରଖାଯାଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହା ସର୍ବ ଭାରତୀୟ କୃଷକ ସଭାର ଶାଖା ରୂପେ ନିଜକୁ ଘୋଷଣା କରିବା ସହିତ ଏହାର ନାମ ‘କୃଷକ ସଭା’ ରଖାଗଲା । ନବ ଗଠିତ କୃଷକ ସଂଘରେ ପ୍ରଥମେ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ସଭାପତି ଓ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପତିଆରୀ ସଂପାଦକ ରହିଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହିତ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ, ମୋହନ ଦାସ, ଗୌରାଙ୍ଗ ଦାସ (କଟକ), ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ (ବାଲେଶ୍ବର), ବୈଦ୍ୟନାଥ ରଥ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ବିବେଦୀ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ତୃତୀମଣି, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ବାଇଁ, ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର, ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ ଓଗେର ସଭ୍ୟ ରହିଥିଲେ ।

୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଏହି ସଂଗଠନ ତରଫରୁ ‘କୃଷକ’ ନାମରେ ଏକ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ।

କୃଷକମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରସାରିତ ହେବାର କିଛି ଦିନ ପରେ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଏହି ସଂଗଠନ ଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେହିଦିନ ଠାରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ କୃଷକସଭାର ସଭାପତି ରହିଆସିଥିଲେ । ସାଧୁ ଚରଣ ମହାନ୍ତି ସଂପାଦକ ରହିଥିଲେ ।

କର୍ମ ଭୂମି ଖୋର୍ଦ୍ଧା

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭୂମିର ଏକ ଗୌରବ ରହିଛି । ଭାରତ ବର୍ଷରେ ବିଳାତ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ୧୮୧୭ରେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଥିଲା । ବକ୍ସିଜଗବନ୍ଧୁ , ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ, ବାହୁବଳେନ୍ଦ୍ର, ତାପଙ୍ଗ ଦଳବେହେରା ଓ କୁର୍ତ୍ତିବାସ ପାଟ୍ଟଶାଣୀ ଆଦି ବୀରମାନଙ୍କ ନାମ ଇତିହାସରେ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବୀରତ୍ବର ପ୍ରଶଂସା କରି କବି ପଦ୍ମ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଲେଖିଥିଲେ -
“ଯହିଁ ଟେକି ଦେଲେ ଶିଳାଖଣ୍ଡେ ଏଥୁ, ମିଳିଯିବ ବୀର ଅସ୍ଥିମେଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ।” ବୀର ହିଁ
ଚିହ୍ନେ ବୀରକୁ । ବୀର ହିଁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଏ ବୀର ଭୂମିକୁ । ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ । ପ୍ରାଣନାଥ
ବୀରୁ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ଗୁଣି, ଜ୍ଞାନୀ ଓ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ବୀର ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ସେ ନିଜର
ଏହି ସହଜାତ ଗୁଣରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭୂମିକୁ ହିଁ ନିଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମସ୍ଥଳୀ ବୋଲି ବାଛି ନେଲେ ।

୧୮୦୩ରେ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲାପରେ ସେ ଏହି ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ
ନିଜର ହସ୍ତମୁଦି ମାହାଲ ବା ଖାସ ପରିଚାଳନା ଅଧୀନରେ ରଖି ଶାସନ ଚଳାଇଲେ ।
ପ୍ରତିରୋଧକାରୀ ବୀର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଳାତ ସରକାର ଭୟଭୀତ କରାଇ
ରଖିଥିଲେ । ଲୋକେ ଭୟରେ ଥରହର ହେଉଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପାଟି ଖୋଲିବା
କିମ୍ବା ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହେଉଥିବା ସତ୍ୟ ସମିତିକୁ ଯିବାକୁ ଲୋକେ ସାହସ କରୁନଥିଲେ ।

କର୍ପୁର ଉଡ଼ିଗଲେ ବି କନା ପତି ଥାଇ ଗନ୍ଧ ବିଛୁରିତ ହେବା ଭଳି ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠା
ଓଲଟାଇଲେ ଅତୀତର ସେହି ପୁରୁଣା ସ୍ମୃତି ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପୁନଶ୍ଚ ସେହି
ଉଷ୍ମ ରକ୍ତ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଇକମାନଙ୍କ ଶିରାପ୍ରଶିରାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଉଠେ । ପୁଣି ସେହି
ଉନ୍ମାଦନା ଜାଗିଉଠେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଆକାଶରେ ବିଛେଇ ହୋଇ ରହୁଥିବା ଭୟର ବାଦଲକୁ
ହଟାଇ ପୁନଶ୍ଚ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ସେହି ବୀରତ୍ବକୁ ସଞ୍ଜିବାତ କରାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥବୀରୁ
ଉଦ୍‌ଘାଟିଲେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭୂମିରେ ଏବଂ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଭୂମିକୁ ହିଁ ନିଜର କର୍ମଭୂମି ଭାବେ
ବାଛିନେଲେ ।

ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶପ୍ରେମୀ ବୀର ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଶୂନ୍ୟତା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପାଦ ଦେଇ ସେହି ଶୂନ୍ୟତା ପୂରଣ କଲେ । ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନର ଆଶା
ଓ ଉନ୍ମାଦନାର ସଞ୍ଚାର କରାଇ ନିର୍ବାପିତ କୁଳମାନ ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ନିଶିଖାକୁ ଜଳାଇଲେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଯେଉଁ ଚାନ୍ଦମାରି ପଡ଼ିଆରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାଇକମାନେ ବିଳାତର
ସେନାନୀଙ୍କ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ନିଜ ବୀରତ୍ବର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ସେହି ଚାନ୍ଦମାରି
ପଡ଼ିଆ ଆଜି ଅତୀତର ଏକ ସ୍ମୃତି ହୋଇ ରହିଛି । ସେହି ଚାନ୍ଦମାରି ପଡ଼ିଆରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା

ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଇବାର ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଲେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ । ସେ ପାଦରେ ଚାଲି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତ ଗାଁ ବୁଲିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିନ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବିଭିନ୍ନ ଗାଁରୁ ଲୋକେ ନିଜର ପାଇକ ପଣିଆ ଦେଖେଇ, ପୂର୍ବର ଢାଲ, ଚରଫ୍ୟାଲ, ଖଣ୍ଡା, ବର୍ତ୍ତା, ଠେଙ୍ଗା ହାତରେ ଧରି , ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡି ବାନ୍ଧି, ପାଉକଛା ମାରି, ପାଇକ ଖେଳ ଖେଳି ଖେଳି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାରକୁ ଦୁଇକେଇ ଦେଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଚାନ୍ଦମାରୀ ପଡିଆରେ । ଚାନ୍ଦମାରୀ ପଡିଆ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ଦଶ ହଜାରରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଲୋକଙ୍କର ସମାବେଶ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରର ଅଫିସରମାନେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଛାନିଆ । ତାଙ୍କ ଛାତି ଖାଲି ପଡିଲା ଉଠିଲା । ଓଡିଶାର ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ନେତାମାନେ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ, ମୋହନଦାସ, ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ପ୍ୟାରୀ ଶଙ୍କର ରାୟ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଝଙ୍କାରିତ ହେଲା - “ଉଠ କଳାଳ, ଜାଗ କଳାଳ” ସେ ଦିନର ସଭାରେ ନେତାମାନଙ୍କ ଓଜସ୍ବନା ଭାଷଣ ଶୁଣିବା ପରେ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧି ରହିଥିବା ଭୟ ଦୂର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ପାଇଁ ପୁଣି ଥରେ ଉତ୍କଳର ଏହି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ପାଇକ ସନ୍ତାନମାନେ, ମୁଣ୍ଡଟେକି ଛିଡା ହେଲେ । ଭାରତର ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଝାସ ଦେବା ପାଇଁ ବୀରମାଟିର ଧୂନିକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଶପଥ ନେଲେ । ସଭା ପରେ ପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଇକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପୁନଃ ଜାଗରଣ ବେଞ୍ଚାଦେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ତାପଙ୍ଗଗଡ, ନରଣ ଗଡ, ମଲିପଡା, କାଇପଦର ଓ ଚନ୍ଦକା, ଜଟଣି ଅଞ୍ଚଳରେ ସଙ୍ଗଠନମାନ ଗଢି ଉଠିଲା । ଏହି ସବୁ ଗ୍ରାମ ଓ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକ ପ୍ରାଣନାଥ ନିଜର କର୍ମଭୂମି ଓ ସଂଗ୍ରାମର ଦୁର୍ଗ ଭାବେ ଗଢିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ହେଲେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ବିପ୍ଳବୀ, ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ଜନନେତା ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୁଟିଲେ ଅନ୍ୟତମ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ଚୂଡାମଣି । ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ କର୍ମଭୂମି ଓ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଏମାନେ ଦଶପଲ୍ଲା, ନୟାଗଡ, ରଣପୁର, ଖଣ୍ଡପଡା ଗଡଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଚନ୍ଦକା, ଜଟଣି, ବୋଇଗଡ, ବେଗୁନିଆ, ଟାଙ୍ଗି, ବାଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବୁଲି ସଙ୍ଗଠନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ବୋଲଗତରୁ ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକ ରାୟ, ବେଗୁନିଆରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ଚନ୍ଦକାରୁ ଦାମ ମିଶ୍ର, ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରୁ ରଘୁନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, କୁଦନରାମ, ଦାନବଂଧୁ ମିଶ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଆସି ଯୋଗଦେଲେ ।

କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କେବଳ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ସାରା ଓଡ଼ିଶା ଭ୍ରମଣ କଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନମାନ ଗଠନ କଲେ । କ୍ରମେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ହେଲେ ସାରା ଓଡ଼ିଶାର ନେତା ।

କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନ

ମାର୍କ୍ସବାଦକୁ ରୂପ ଦେବା ପାଇଁ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଗ୍ରାମକୁ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଭୂମିରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍ଧିକରି ୧୯୩୬ ମସିହାର ଶେଷ ଭାଗକୁ ଓଡ଼ିଆର ତିନିଜଣ ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏକତ୍ର ମିଶି ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଗଠନ କଲେ । ସେତେବେଳେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ବେଆଇନ ଥିଲା ।

ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କାଶୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଓ ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଦର୍ଶନ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ କିଛି ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ଚିନ୍ତା, ଶିକ୍ଷା ତାଙ୍କୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସଭ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା ।

ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ କଲିକତାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସଭ୍ୟ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ପାର୍ଟିର ସଭ୍ୟ ହେଲେ ।

ତିନିଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁପ୍ତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସଂପାଦକ ଭାବେ ଭଗବତୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇଥିଲେ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଶରତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆସି ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ।

କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେତୃତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ

ଓଡ଼ିଶାରେ ସେ ସମୟରେ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚଳୁଥିଲା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହସ୍ତମୁଦି ମାହାଲଥିଲା । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା “ସରବରାକାର” ମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଖାସ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଏହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଖାସ ମାହାଲ ମାହାଲ କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ମୋଗଲ ବନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜମିଦାର, ମକଦ୍ଦମ, ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ରଜା, ଖାସ ମାହାଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ତହସିଲଦାର, ସରବରାକାରମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ମନରଞ୍ଜା ଶୋଷଣ, ଶାସନ ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଇ ଚାଲିଥିଲେ ।

ସେହିପରି ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ମୁଣ୍ଡାଦାର, ଲନାମଦାର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୌଡ଼ିଆମାନେ ଥିଲେ ସର୍ବେସର୍ବ ।

ଲୋକେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷ ଭାବେ ଦେଖିପାରୁ ନଥିଲେ କିନ୍ତୁ ରଜା, ଜମିଦାର, ମକଦ୍ଦମ, ସରବରାକାର, ମୁଣ୍ଡାଦାର ଓ ଗୌଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଦେଖିପାରୁଥିଲେ ଓ ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କର ଶୀକାର ହେଉଥିଲେ । ଏଇମାନେ ସରକାର ବୋଲି ଲୋକେ ବିଚାରୁଥିଲେ ।

ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ସଭାଧିକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ସେହିପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜମିଜମା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଯଥା- ସ୍ଥିତିବାନ, ସିକିମ୍, ବାହେଲି, ନିଶ୍ୱର, ବ୍ରହ୍ମୋଉର, ପିରୋଉର, ଦେବୋଉର, ଚକିମାହାଲ, ଏଖରାଜାତ ମାହାଲ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପାହୁଲର ଅଂଶୀଦାର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଷୋଣପଣ ଅଂଶର ଜମିଦାର ରହିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଜମିଦାରମାନଙ୍କ କ୍ଷମତା ନେଇ ମକଦ୍ଦମା ଆଦି ଚଳିଆ ଅଂଶୀଦାରମାନେ ଥିଲେ । ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପରେ ଏକାଧିକ ବା ଶତାଧିକ ଜମିଦାର ଥିଲେ । ୩୬ କୋଟି ଦେବତା ଭଳି ଛତିଶ କୋଟି ଶୋଷକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରୁଥିଲେ ।

ଜମିଦାର ଆଦି ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତାବାଦୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ମହାଜନମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ଶୋଷକ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଧାନ କରଜଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦେଇ ଓ ଚକ୍ର ବୃଦ୍ଧି ସୁଧ ଆଦାୟ ନେଉଥିଲେ । ମହାଜନ କବଳରୁ ଚାଷୀ କେବେ ମୁକୁଳି ନପାରି ସମସ୍ତ ଆଦାୟ ଫସଲ କେବଳ ମହାଜନ ରଣ ପରିଶୋଧରେ ଦେଉଥିଲେ । କରଜର ରଜୁରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ କରଜ ଆଣି ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ । ଅଲେଖା ହ୍ୟାଣ୍ଡ ନୋଟ, ଉୟୁ କବଳା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଶ୍ୱାସରେ ଚଳୁଥିଲା । ଧୋଇ, ମରୁତି ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାର ଚିର ସହଚର । ପ୍ରତିବର୍ଷ ବନ୍ୟା, ବାତ୍ୟା, ମରୁତିରେ ଚାଷୀର ଫସଲ ଉଚ୍ଛୁତି ଯାଉଥିଲା । ଘର ଦ୍ୱାରା ଭାସିଯାଉଥିଲା । ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପଦରେ ଚାଷୀକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ପେଟ ପୋଷିବା ପାଇଁ ଚାଲିଯାଉଥିଲେ । ଖଜଣା ଦେଇ ନପାରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତିବାନ ସବୁ ଚାଷ ଜମି ଓ ଘରତିହ ନିଲାମ ହୋଇଯାଉଥିଲା । ଚାଷୀମାନେ ଦିନ ଦିନ ଧରି ଉପବାସରେ ରହି ଦିନ କଟାଉଥିଲେ ।

ଜମି ଖର୍ଚ୍ଚ ବିକ୍ରିକଲେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଖାତା ଫତା ଓ ଦାଖଲ ଖାରଜ ରେଷମ ବାବଦରେ ବିକ୍ରିମୂଲ୍ୟର ଶତକଡ଼ା ୨୫ ଭାଗ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ପ୍ରତି ପ୍ରଜା ଜମିଦାରୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ବା ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ହେଉ ମାଗଣା ବେଠି ଖଟିବାକୁ ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣୀରେ ଭେଟି ନେଇ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ବେଠି ନଖଟିଲେ, ଭେଟି ନଦେଲେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶାରୀରିକ, ଆର୍ଥିକ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ପ୍ରଜାର ବାଡ଼ିରେ ଥିବା ପୋଖରୀ ଓ ଫଳ୍ଲଟି ଗଛ ଉପରେ ପ୍ରଜାର ଅଧିକାର ନଥିଲା । ରଜା, ଜମିଦାର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଜାର ପୋଖରୀରୁ ଜବରଦସ୍ତ ମାଛ ମାରିନେଇ ଯାଉଥିଲେ । ଗଛରୁ ଫଳ ଟୋଳି ନେଇଯାଉଥିଲେ । ଓଲଟ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଚୋରୀ କେଶ୍ରେ ଦେଇ ହଇରାଣ କରାଉଥିଲେ ।

ଚାଷୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଜମିକୁ ଭାଗଚାଷ କରି ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଭାଗ ଚାଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧା ଭାଗ, ଧୂଳି ଭାଗ, ସଞ୍ଜା, କୁଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଜମିଦାରଙ୍କ ଅନୁମତି ନପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ପୁଅ, ଝିଅକୁ ବିବାହ ଦେଇପାରୁନଥିଲେ ।

ଏହିସବୁ ଶୋଷଣ, କୁଲୁମ, ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଅଧିକାଂଶ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଲେ । ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଠନ କଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ସଂଘ ଗଠନ ହେଲାପରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଏହାକୁ ରୂପ ଦେଲେ ।

୧୯୩୬ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୫ ତାରିଖରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଚାନ୍ଦମାରୀ ପଡ଼ିଆରେ ବିରାଟ କୃଷକ ସମାବେଶ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଚମକାଇଦେଲା । ରଜା, ଜମିଦାର, ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏପରି ବିଶାଳ ସମାବେଶକୁ ଦେଖି ଛାନିଆ ହୋଇଗଲେ । ଦଶ ହଜାରରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଚାଷୀ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ସମାବେଶ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଚାଉଳ, ପଇସା ମାଗି ଏହି ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଭାତ, ଡାଲମା ଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏଇଥିରୁ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସଙ୍ଗଠନ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା ।

୧୯୩୬ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଏକ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଇବାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ପୁରୀର ଗୁଣ୍ଡିଚା ବାଡ଼ିର ସରଥୀ ବାଲିରେ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ କରାଗଲା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ପ୍ରାୟ ଦଶ ହଜାରରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଚାଷୀ ଓ ଚାଷୀ ପ୍ରତିନାୟକମାନେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସର୍ବ ଭାରତୀୟ କୃଷକ ନେତା ସ୍ବାମୀ ସହଜାନନ୍ଦ ସରସ୍ବତୀ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ସଭାପତିତ୍ବ କରିଥିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେତୃତ୍ବ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଏକ କମିଟି ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କମିଟି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ମୋହନଦାସ, ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ତୃତୀମଣି, ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକରାୟ, ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର, ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ବାଇଁ, ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ ସ୍ବାଇଁ, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ସ୍ବାଇଁ, ସାଧୁଚରଣ ମହାନ୍ତି, ଦୀମୋଦର ମିଶ୍ର, କୁନ୍ଦନରାମ, ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ ପ୍ରଭୃତି ରହି କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ ।

ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଭାବ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ପଡ଼ିଲା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ନିମାପଡ଼ା, ନୟାହାଟ, ଅସ୍ତରଙ୍ଗ, ଚନ୍ଦନପୁର, ବଳଙ୍ଗା, ଜଟଣି, ପାରିକୁଦ ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ସୁକିନ୍ଦା ରାଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀ ଚାଷୀମାନେ ବିଦ୍ରୋହକଲେ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା ଓ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନମାନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ନିଜର କର୍ମସ୍ଥଳୀ କରି ସାରା ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ

ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇ ପରିଚାଳନା କଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ତାଙ୍କର କର୍ମସୂଚୀ ହେବା ହେତୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଭୟ ଥିଲା ତାହା ଦୂର ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

୧୯୩୬ ମସିହାରେ କରାଯାଉଥିବା କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ ମାନଙ୍କରେ ଦାବି କରାଯାଉଥିଲା-

୧ : ଗଛ ମାଛରେ ପ୍ରଜାର ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଉ

୨ : ଦାଖଲ ଖାରଜ ରେଷମ ଓ ଖାତା ପତା ରେଷମ ଉଠାଇଦିଆଯାଉ

୩ : ବେଠି, ଭେଟିକୁ ବେଆଇନି କରାଯାଉ

୪ : ମହାଜନୀ ଦେଢି ଓ ଚକ୍ରବୃତ୍ତି ସୁଧ ବନ୍ଦକରାଯାଉ । ସୁଧ କମାଇଦିଆଯାଉ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଦାବିକରାଗଲା -

୧ : ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଧ୍ୱଂସ ହେଉ

୨ : ମଠ ଧନ କୋଠ ହେଉ

୩ : ଲଞ୍ଜଳ ଯା'ର ଜମି ତା'ର

୪ : ସରକାରକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉଠାଇ ଦିଆଯାଉ ମୁସ୍ତାଦାରୀ, ଇନାମଦାରୀ, ଗୌଡ଼ିଆ ପ୍ରଥା ରଦ୍ଦ ହେଉ ।

୫ : ଭାରତକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଆଯାଉ ।

ପୁନଶ୍ଚ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଦାବିକରାଗଲା-

୧ : ଭୂସଂସ୍କାର କରାଯାଉ, ଜମି ଉପରେ ସିଲିଂ ଆଇନି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉ

୨ : ବଳକା ଜମିକୁ ଭୂମିହୀନ, ଗରିବ ଚାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଉ

୩ : ଭାଗଚାଷରେ ଚାଷୀର ତିନି ଭାଗରୁ ଦୁଇ ଭାଗ ଫସଲ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଉ

୪ : ଭାଗ ନେଇ ରହିବ ଦିଆଯାଉ ଓ ଭାଗ ଜମିରୁ ଉଚ୍ଛେଦ ବେଆଇନି ହେଉ ।

ଆରମ୍ଭରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ରହିଆସିଛି । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ହିଁ ଥିଲେ କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଓ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନର ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଓ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଓ ନିଜର ଗୃହ ଉପକରଣ ଏବଂ ଜାଳେଣି ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଉଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗଲକର ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ସରକାର ମଧ୍ୟ କେତେକ କଟକଣା ଏ ଦିଗରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଲୋକେ କର ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ କାଠ ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାଠ ନେଲେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ । ଏପରି କଟକଣା ଉଠାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ଆଇନରେ ସଂଶୋଧନ ଆଣାଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସଭାପତିତ୍ବରେ ଏକ କମିଟି ଗଠିତ ହେଲା । ଆନ୍ଦୋଳନ ବ୍ୟାପକ ରୂପନେଲା ।

ସରକାର ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆଇନରେ ସଂଶୋଧନ ପାଇଁ ଏକମତହେଲେ । ଜଙ୍ଗଲ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକେ ବାନାନୁମତିରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଜାଳେଣିକାଠ ଓ କୃଷି ଉପକରଣଲାଗି କାଠମାନ ଜଙ୍ଗଲରୁ ନେଇପାରିବେ ବୋଲି ଆଇନରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଗଲା ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ଏଖରାଜାତ ମାହାଲ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି କରାଗଲା । ଏହି ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବାରୁ ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧିକୁ ବନ୍ଦ ରଖାଗଲା । ଚାଷୀମାନେ ଉପକୃତ ହେଲେ ।

ଏହିପରି ଗୋଟାକୁପରେ ଗୋଟାଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସାମିଲ ହୋଇ ତାହାକୁ ନେତୃତ୍ବଦେଇ ଆଗେଇନେଲେ । ତତ୍ପରା ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜନନେତାରେ ପରିଣତ ହେଲେ ।

୧୯୩୭ ମସିହାରେ ପାଞ୍ଚଶା ପଇସାରେ ଭୋଟ ଲଢ଼େଇ

ବିଳାତ ସରକାର ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ କେତେକ ସିମାତ ଅଧିକାର ଦେଇ ଭବିଷ୍ୟତର ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଆୟତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୩୫ ମସିହାରେ ବିଳାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଏକ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଏହି ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଭାରତର ପ୍ରବେଶ ମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ।

୧୯୩୬ ଅପ୍ରେଲ ପହିଲାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପରେ ୧୯୩୫ ମସିହା ଶାସନ ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ କରାଯିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ବିଧାନସଭାର ଆସନ ସଂଖ୍ୟା ଷାଠିଏ ଗୋଟି । କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆସନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଦିଆଗଲା ।

୧୯୩୪ ମସିହାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ “କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ” ପାର୍ଟି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗଠନ ଗଠିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହାର ସଭାପତି ଓ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପ୍ରାଣିଗ୍ରାହୀ ସଂପାଦକ ଥିଲେ । “କଂଗ୍ରେସ-ସୋସାଲିଷ୍ଟ” ପାର୍ଟି ତରଫରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ସମତେ ଆଉ କେତେକ କଂଗ୍ରେସ ଟିକଟରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀହେଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ପ୍ରାର୍ଥୀହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଥିଲେ ପୁରୀର ବିଶ୍ୱିଷ ଓକିଲ ରାୟ ବାହାଦୁର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ଓ ଏକାଡେମୀ ସ୍କୁଲର ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ବନମାଳି ମିଶ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରାର୍ଥୀଭାବେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା କରୁଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜଣେ ୩୨ ବର୍ଷର ଭେଣ୍ଟିଆ ଯୁବକ । ମନରେ ଉସାହ । ଶରୀରରେ ଅପୁରତ ଶକ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗାତି, ମଚର ଦରକାର ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପାଦ ଦୁଇଟି ଗୋଟିଏ ଗାତି । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ବ୍ୟାଗ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଗାଁକୁ ଗାଁ ଖେଦି ବୁଲିଲେ । ବ୍ୟାଗରେ ପଡିଥାଏ କିଛି ମୁଢି ଓ ପାଢେ ନଡିଆ । ବାଟରେ ଚାଲି ଗଲାବେଳେ ଏହାହିଁ ହୋଇଥାଏ ଖାବ୍ୟ । ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢିବାପାଇଁ ପାଖରେ ଥାଏ ପାଞ୍ଚଅଣା ପଇସା ମାତ୍ର । (ବର୍ତ୍ତମାନର ଏକତ୍ରିଶ ପଇସା) ଧନ ନଥିଲେ କ’ଣ ହେଲା ହେଲେ ମନ ଥାଏ । ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଆଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ । ସେ କହୁଥିଲେ “ଲୋକେ ଯେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ସେଠାର ପଇସା କ’ଣ ଦରକାର ?” ଲୋକେ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦେବେ । ଭୋଟଦେଇ ଜିତାଇବେ । ମୋର ଧନ ମୋର ଲୋକେ । କି ଦୃଢ଼ ମନବଳ ଓ ଆଦୁ ବିଶ୍ୱାସ !

ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଏକ ନିର୍ବାଚନ ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାଗଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପଲଟଣ ପଡିଆରେ ସଭାପାଇଁ ସାଜସଜ୍ଜା ଚାଲିଲା । ଗାଁକୁ ଗାଁ ପ୍ରଚାର ହେଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ପଲଟଣ

ପତିଆ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବରଣ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମୋହନ ଦାସ ଓ ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

ପଲଟଣ ପତିଆରେ ସଭା କରିବା ପାଇଁ ଏସ.ଡି.ଓ କ ଅନୁମତି ମଗାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅନୁମତି ମିଳି ନ ଥିଲା । ଅନୁମତିକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ନେହେରୁଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ମାଇଲ ମାଇଲ ବାଟ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସି ପଲଟଣ ପତିଆରେ ସମବେତ ହେଲେ । ପଲଟଣ ପତିଆଟି ଜନସାଗରରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ମାହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ କି ଜୟ, ଭାରତ ମାତା କି ଜୟ, ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ କି ଜୟ ଧ୍ବନିରେ ସଭାସ୍ଥଳ କମ୍ପି ଉଠିଲା । ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଯୁବ ନେତା ସଂଗ୍ରାମୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ହଳଦିଆ ବାବୁରେ ଭୋଟ ଦେଇ ଜିତାଇବାକୁ ଲୋକଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ । ସଭାରେ ଚାରିଆଡ଼ୁ କରତାଳି ଦ୍ବାରା ସମର୍ଥନ ଜଣାଇ ଲୋକେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ବରରେ ଘୋଷଣା କଲେ- “ଆମର ନେତା ପ୍ରାଣବାବୁ”, “ପ୍ରାଣବାବୁ ଜିନ୍ଦାବାଦ ” “ଜିନ୍ଦାବାଦ ।”

ସଭାର ଜନସମାବେଶ ଓ ଜୟଧ୍ବନି ଶୁଣି ବିରୋଧୀ ପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦୀ ମାନେ ଛାନିଆଁ ହୋଇଗଲେ ।

ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟ ଚୂଡ଼ାମଣି, ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର, ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ପର୍ଣ୍ଣରାମ ପଦାତିକରାୟ, କୁଦନ ରାମ, ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ ପ୍ରଭୃତି ଯୁବକମାନେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ।

ରାୟ ବାହାଦୁର ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ପୁରୀରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଭିଡ଼ା ମଗାଇ ପଠାଇ ଭୋଟରମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନାମରେ ଶପଥ କରାଇ ଭୋଟ ନେବାର ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଲେ । ଲୋକେତ ଆଗରୁ ମନସ୍ଥିର କରିନେଇଥିଲେ ହଳଦିଆ ବାବୁରେ ଭୋଟ ଦେଇ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଜିତାଇବେ । ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଭିଡ଼ା କିଛି କାମ ଦେଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ଅଭିଡ଼ା ଖାଇଲେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ହଳଦିଆ ବାବୁରେ ଭୋଟ ଦେଇ ଘରକୁ ଗଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ କମ ଲୋକ ଭୋଟ ଦେଉଥିଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବାରଅଣା

ଚୌକିଦାରୀ ଟିକସ ଥିଲା ଓ ଯେଉଁମାନେ ମାନ୍ତ୍ରିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କର ଭୋଟ ଦେବାର ଅଧିକାର ଥିଲା । ଏପରି ଭୋଟର ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚ, ଦଶ ଜଣରୁ ବେଶି ନ ଥିଲେ । ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ସପ୍ତାହ ଧରି ଭୋଟ ନିଆଯାଉଥିଲା ।

ସର୍ବ ଶେଷରେ ଭୋଟ ଗଣତିରୁ ଜଣଗାଲା ଯେ ପ୍ରାଣନାଥବାରୁ ବିପ୍ଳବ ଭୋଟରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣନାଥ ବାରୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାର ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି ।

ନିର୍ବାଚନ ପରେ ପ୍ରାଣନାଥବାରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାବାସୀଙ୍କର ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଏକ ଦାବାପତ୍ର ପୁଷ୍ଟିକା ଆକାରରେ ଛପାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସର୍ବ୍ବଭିତ୍ତିଜନର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କଲେ । ଏହି ଦାବାପତ୍ର ଜରିଆରେ ସେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାବାସୀଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ପାରିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରି ମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହେଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । (ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଦେଶିକ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା) । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ ପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଚାନ୍ଦମାରି ପଡ଼ିଆରେ ଏକ ସଭା ହେଲା । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଏହି ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର କ’ଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ତାହା ଶୁଣାଇଲେ ।

ବିଧାନ ସଭାରେ ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ଆଇନରେ ସଂଶୋଧନ ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲେ । ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମୋହନ ଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁମାନେ “କଂଗ୍ରେସ ସୋସାଲିଷ୍ଟ” ଦଳର ପ୍ରତିନିଧି ଥିଲେ ସେମାନେ ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । ଏହି ସଂଶୋଧନର ବିରୋଧ କରି ୩୦୦ ଜମିଦାର ୧୯୩୭ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୨ ତାରିଖରେ ଏକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଏକ ଛୁଟ ହୋଇ ଏଭଳି ସଂଶୋଧନ ଗ୍ରହଣ କରାନଯିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାରୁ “କୃଷକ” ପତ୍ରିକା ଜରିଆରେ ଏହାର ଜବାବ ଦେଲେ । ସର୍ବଶେଷରେ ବିଧାନ ସଭାରେ ଆଇନ ହୋଇ ଦାଖଲ ଖାରଜ ରେକର୍ଡ ଉଠାଇ ଦିଆଗଲା ଗଛ ମାଛରେ ପ୍ରଭାର ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରାଗଲା । ବେଠି, ଭେଟିକୁ ବେଆଇନ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସପକ୍ଷବାଦୀ ଲୋକେ ନିଜେ ଘରପୋଡ଼ି

ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କ ନାମରେ ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଉଥିଲେ । ଏପରି ମିଥ୍ୟା କେଶ୍ରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀମାନେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଜେଲଖାନାରେ ବନ୍ଦୀହୋଇ ରହି ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ତାଙ୍କର “ବନ୍ଦୀର ଆତ୍ମକଥା”ରେ ଲେଖିଥିଲେ -

“କେ ପୋଡ଼ିଲା ଘର, କେ ସହେ ଗଞ୍ଜଣା

ଏ ବିଚିତ୍ର ରାଜ୍ୟେ ଅନ୍ଧ ବୁଝାମଣା ॥

ହେଲା ଗୃହଦାହ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥନାଶ

ପରେ ପ୍ରାଣପୀଡ଼ା ପୁଣି କାରାବାସ ॥

ବାସେ ଅଗ୍ନିଯେହୁ ବେଲା ଆତତାୟୀ

ତାର ଖୋଜା ନାହିଁ, ଗଲା ସେ ବା କାହିଁ ॥”

ଏପରି ଅନ୍ଧ ବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ୧୯୩୭ ରେ ବିଧାୟକ ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାପରେ ବିଧାନ ସଭାରେ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୃଢ଼ ସ୍ବର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେକୁ ଶାସନ ବିଭାଗ ଓ ବିଚାର ବିଭାଗ ପୃଥକ ନଥିବାରୁ ଏପରି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ ଆଣିବା ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲା ।

ଯାହାହେଉ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ ଯୋଗୁଁ ଘରପୋତି ଅଭିଯୋଗରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ପ୍ରମାଣ ନ ଥାଇ ଦାଖଲ ହୋଇଥିବା ଚାର୍ଜସିବ୍ ଯୋଗୁଁ ଖଲାସ ହୋଇଥିଲେ ।

ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାପାତ୍ର ଏହିପରି ଜଣେ ଘରପୋତି ଅପରାଧୀରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ସେ ତାଙ୍କ ବିବୃତିରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଗଠନରେ ନେତୃତ୍ବ

୧୯୩୬ ରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଖାସମାହାଲ ଅଞ୍ଚଳରେ “କୃଷକ ସଂଘ” ଗଠନ ହେଲାପରେ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ମାନଙ୍କରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା । ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ “ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ” ଗଠନର ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଲା ।

୧୯୩୭ ଜୁନ ୨୪ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଜା ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏଥିରେ ସର୍ବ ଭାରତୀୟ ନେତା ପଟ୍ଟାଭି ସିତାରାମାୟା ସଭାପତି ହେଲେ । ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାୟତଶାସନ ପାଇଁ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଦାବି କରାଗଲା । ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଳାଯାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରର ବିବରଣୀ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏକ ତଦନ୍ତ କମିଟି ଗଠିତ ହେଲା । ତତ୍କୁର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଏହି ତଦନ୍ତ କମିଟିର ସଭାପତି ରହିଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ନିଜକୁ କେବଳ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନ ରଖି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ, ରଣପୁର, ନୟାଗଡ଼, ଦଶପଲ୍ଲା, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଆଦି ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ ସଭାସମିତି କରି ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ “ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ” କମିଟି ଗଠନ କଲେ । ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଜରିଆରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି ସେ ଅଞ୍ଚଳର ରଜାମାନଙ୍କ ଶୋଷଣ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ ।

୧୯୩୮ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ପହିଲା କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଯେନାପୁରଠାରେ ଏକ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଯାଉଥିବା ସମୟରେ ସେହି ସମ୍ମିଳନୀକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଢେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ହଜାର ହଜାର ଚାଷୀ ପ୍ରଜାମାନେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ମିଳନୀରେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ଜାତ ରଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେଲା ।

ପୁନଶ୍ଚ ଢେଙ୍କାନାଳ ରଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ବରେ କଟକ ଚାଉନ ହଲରେ ଏକ ସଭା ହେଲା । ଏହି ସଭାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ରାଜ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେଠାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଚଳାଇବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଭଗବତୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଦୁଇଗୋଟି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ନେବାର ସ୍ଥିରହେଲା । ଗୌରାଙ୍ଗଚରଣ ଦାସ ଦଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନେଇ ଢେଙ୍କାନାଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେମାନେ ସେଠାରେ ମରଣାନ୍ତକ ମାଡ଼ଖାଇ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ।

ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜାର ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚଳାଯାଉଥିବା ପ୍ରଜା ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ବିଳାତ ସରକାରଙ୍କ ସଶସ୍ତ୍ର ବାହିନୀ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଗୁଳି ଚଳାଇବା ଯୋଗୁ ସେମାନଙ୍କ ଗୁଳିରେ ଢେଙ୍କାନାଳର ୧୨ ବର୍ଷର ବାଳକ ବାଜିରାଉତ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ନଟ, ଗୁରି, ହୁରୁଷି ଓଗେର ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଶବକୁ କଟକ ଅଣାଯାଇ କଟକରେ ଖାନନଗର ଶ୍ମଶାନରେ ଦାହ କରାଗଲା । ଏହି ଶବଦାହର ଚିତାଗ୍ରୀ

ଦେଖି ସଜିରାଉତରାୟ କବିତା ଲେଖି ପାଠକଲେ-“ନୁହେଁ ବନ୍ଧୁ ନୁହେଁ ଏହା ଚିତା,
ଏହାର ଜନମ ଜାତିପୋତି ଦେବାକୁ ଧସାଇ ।”

ରଣପୁରର ପ୍ରଜା ଆନ୍ଦୋଳନ - ରଣପୁର ରାଜାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ
୧୯୩୯ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୪ ତାରିଖରେ ରଣପୁର ରାଜବାଟି ସାମନାରେ ଏକ
ସାଧାରଣ ସଭା ହେବାର ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଡକ୍ଟର ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ କର୍ମୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ
କରି ରଖାଗଲା । ଜାନୁୟାରୀ ପାଞ୍ଚ ତାରିଖରେ ହଜାର ହଜାର ପ୍ରଜାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରୁ
ଆସି ରାଜନବର ସାମ୍ମୁଖରେ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଯାଇଥିବା ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ
କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ସମବେତ ଲୋକେ ଦାବି କଲେ । ସମବେତ ଜନତାଙ୍କୁ
ଦେଖୁ ରାଜା ଭୟଭୀତ ହୋଇ ପଲଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ ।

୩୬ ଗଡ଼ଜାତର ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କର ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ
ସେତେବେଳେ ନୟାଗଡ଼ରେ କ୍ୟାମ୍ପ ପକାଇ ରହିଥିଲେ । ସେ ଏ ଖବର ପାଇ ରଣପୁର
ଛୁଟି ଆସିଲେ । ପଲଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟର ପଥ ରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ଲୋକେ ଗଛ କାଟି
ବାଟରେ ପକାଇ ପଥ ଅବରୋଧ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ନୟାଗଡ଼ରୁ ରଣପୁର ଆସିବା ବାଟରେ ଲୋଧା ଚୁଆଁ ଗାଁ ପାଖରେ ବହିଯାଉଛି
ମନ୍ଦାକିନୀ ନାଳ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଗଛ କଟା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ପଲଟିକାଲ
ଏଜେଣ୍ଟ ଏହାଦେଖି ରାଗିଗଲେ । ରାସ୍ତା ସଫା କରିବା ପାଇଁ ସେହି ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କୁ
ତକାଇ ପଠାଇଲେ । ଗ୍ରାମରୁ କେହି ଲୋକ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ନାଥ ଭୋଳ
ନାମରେ ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ାକୁ ଡାକି ଆଣି ପଚାରିଲେ କିଏ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ? ନାଥ
ଭୋଳ ସାହାସର ସହିତ ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିଲା ଯେ ଏହା ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳର ନିଷ୍ପତ୍ତି । ପଲଟିକାଲ
ଏଜେଣ୍ଟ ରାଗିଗଲେ । ଗାଁରୁ ଦୁଇଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତ ଧରି ଅଣାଗଲା ଓ ରାସ୍ତା
ସଫା କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ କୁହାଗଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନାସ୍ତି କରି ଦେବାରୁ ପଲଟିକାଲ
ଏଜେଣ୍ଟ ଗୁଳି ଚଳାଇଲେ । ଗୁଳିରେ ଆଘାତ ହୋଇ ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ରତ୍ନାନ୍ତ ହେଲେ ।
ପଲଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ନିଜର ଦେହରକ୍ଷା ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାସ୍ତା ସଫା କରି ରାଜବାଟିରେ
ପହଞ୍ଚିଲେ । ରାଜବାଟିରେ ଜନସମାବେଶ ଦେଖି ସେ ଭୟରେ ହଠାତ ରାଜ ପ୍ରାସାଦ
ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ ଓ କିଛି ସମୟପରେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ

ପଦାକୁ ଆସିଲେ । ଏତେବେଳକୁ ଗୁଳିରେ ରକ୍ତାକ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଶଗଡ଼ରେ ଧରି ଲୋକେ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲେ । ଦୁଇଜଣ ରକ୍ତାକ୍ତ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଲୋକେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଉଠିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗେଲଗେଟ୍ ଶବ୍ଦହନ କରିଥିବା ଶଗଡ଼କୁ ଅଟକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସମୟେ ଅର୍ଜୁନ ରାଉତ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସାହେବଙ୍କୁ ଧରିପକାଇଲା । ସାହେବ ସେଠାରେ ଗୁଳି ଚଳାଇବା ଦ୍ଵାରା ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଅର୍ଜୁନ ରାଉତର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଲୋକେ ସାହେବ ଠାରୁ ବନ୍ଧୁକ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ ଓ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାରେ ପିଟିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ପଲଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ବଙ୍ଗେଲଗେଟ୍‌ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା ।

ଖବର ପାଇ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ରଣପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଓ ଲୋକେ ତୁରନ୍ତ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ମୋଗଲ ବନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପଳାଇବାପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଲୋକେ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ବୋଲଗଡ଼, ବେଗୁନିଆ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପଳାଇଲେ । ଖବରପାଇ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଚାନ୍ଦପୁର ଦେଇ ରଣପୁର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ ଯେ ଗାଁ ମାନ ଜନଶୂନ୍ୟ । ଲୋକେ ପଳାଇଯାଇ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଓ ଗୋକୁଳମୋହନରାୟ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଖାଦ୍ୟପେୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଲେ ।

ଏହାପରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଚାଲିଲା । ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଖୋଜା ଚାଲିଲା । ରଘୁ ଓ ଦିବାକର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ଦୋଳନର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଗୋକୁଳମୋହନ ରାୟତୃତୀୟ ଓ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟଙ୍କୁ ଏହି ମକଦ୍ଦମାରେ ସଂପୃକ୍ତ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହା ସଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ପ୍ରଭୃତି ରଣପୁର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କଟକଣା ଜାରି କରାଗଲା ।

ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରଫେସର ରଙ୍ଗା, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ଵିବେଦୀ ପ୍ରଭୃତି ରଣପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିରକ୍ଷା କମିଟି Defence Committee ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି କମିଟିରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସଂପାଦକ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ଉପରେ କଟକଣା ଥିବାରୁ ସେ ବାହାରେ ରହି

ମକନ୍ଦମାର ଡକ୍ଟର ଚଳାଇଲେ । କଟକରୁ ଆଡଭୋକେଟ ରାଜକିଶୋର ଦାସ, ମାନ୍ୟତା ଗୋରାଚାନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ, ନିରଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦୀନବନ୍ଧୁ ସାହୁ ପ୍ରମୁଖ ଓକିଲମାନେ ଆସି ମୋକଦ୍ଦମା ଲଢିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସମସ୍ତ ସହଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦେଲେ । ଏକଦା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଓକିଲଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ରଣପୁର ଯାଇଥିବା ସମୟେ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ପରେ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ଜଟଣିରେ ଛାଡି ଦିଆଗଲା ।

ଯୁବ ଜାଗରଣ ଓ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ

ଯୁବକ ମାନଙ୍କୁ ସ୍ବାଧୀନତା ଅନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ଆଣିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସୁସ୍ଥ ବୈପ୍ଳବିକ ଉଦ୍‌ଘାପନକୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯୁବ ଜାଗରଣ ଓ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀର ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଲାଗିପଡିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳ ଯୁବ ପାଇକମାନେ ସ୍ବାଧୀନତାର ଜୟଯାତ୍ରା ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । ୧୯୩୭ ମସିହା ଦଶହରାଦିନ ପଲଟଣ ପଡିଆରେ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ହଜାର ହଜାର ଯୁବକ ସରକାରୀ କଟକଣାକୁ ବେଙ୍ଗାଡିରି କରି ସମସ୍ତ ସରକାରୀ ନିୟମକୁ ଭାଙ୍ଗି ନିଜର ହାତ ହତିଆର ଧରି, ବାଜା ବଜାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବାଣ୍ଟରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଚାଲିଲେ । ଏହା ଲୋକଙ୍କ ଆଖି ଖୋଲି ଦେଲା । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ଏହା ଶତ୍ରୁ ଧକ୍କା ଦେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପୂର୍ବର ବିରତ୍ତ ଫେରି ଆସିଲା ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ପୁନର୍ଜୀବିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ବୋଲି ଲୋକ ମୁଖରେ ଶୁଣାଗଲା ।

ଏହି ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ଶରତ ପଟ୍ଟନାୟକ ସଭାପତିତ୍ବ କରିଥିଲେ ଓ ବନ୍ଦେର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ବାଟେଲ ବାଲା ମୁଖ୍ୟ ବକ୍ତାଥିଲେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଯୁବ ସମାବେଶ-ପରି କଟକ ଠାରେ ସମାଜବାଦୀନେତା ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ବରେ ଏକ ବିଶାଳ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଏକ ବିଶେଷ ଭୂମିକା ଥିଲା । ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଗଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ରାମକୃଷ୍ଣ ପତି ଓ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ଅଂଶୀଦାର ଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ଓଡିଶାର ଯୁବ-ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧ କରିଗଲା । ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ଯୁବସଂଘମାନ ଗଠି ଉଠିଥିଲା ।

ବହୁ ପରିମାଣରେ ଯୁବକମାନେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସ୍ବାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ସହିତ ଆସି ସାମିଲ ହେଲେ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନ୍ଦଗୁରୁ ଓ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ

ସମାଜକୁ ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ । ଭାରତକୁ ସ୍ବାଧୀନ କରିବାକୁ ହେବ । ସଙ୍ଗରେ ସାଥୀ ଦରକାର ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଦରକାର । ଯୁବକ ମାନଙ୍କ ପରି ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କ ଉପରେ ନଜର ପଡିଲା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ, କଲେଜର ଗଣ୍ଠି ଭିତରୁ ଓ କଡ଼ା ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରକୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ତାଲିମ କରିବାକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଦେଶାତ୍ମତା, ଦେଶପ୍ରେମକୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବାକୁ ହେବ । ସେଇମାନେ ହେବେ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସମାଜବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଭବିଷ୍ୟତ କର୍ତ୍ତାଧୀର । ଏଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଇବା ଦିଗରେ ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଗୋକୁଳ ମୋହନ ରାୟଚୂଡ଼ାମଣି ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭଟ୍ଟ ବଡ଼ଭାଇ ଓ ସାନଭାଇ ପରି ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଗୋକୁଳ ଦା ହୁକୁମ ମାନି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶପ୍ରେମର ମନୋଭାବ ଉଭୟଙ୍କୁ ପରସ୍ପରର ନିକଟତର କରାଇବା ସହିତ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିତ୍ରତାକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରାଇଥିଲା । ଯେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ସମଭାଗୀ ହୋଇ ଉଭୟେ ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ଉଭୟଙ୍କର ଖୋର୍ଦ୍ଧାପ୍ରତି ମମତା ବୃଦ୍ଧିପାଇଲା ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ମାର୍କ୍ସବାଦ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଗୋକୁଳଦା ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହାଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ ଭଳି ଗୋକୁଳଦା କେତେକ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଠାବକଲେ । ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମ, ବସନ୍ତ ଓ ରାସବିହାରୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ରହୁଥିବା କୁଡିଆ ଘରେ ବସାଇ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ । ପାଠପଢ଼ା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ସେଇମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ଧରାଗଲା ।

ଏମାନଙ୍କୁ ଆଉ ତାକି ଆଣିବା ଦରକାର ପଡିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଏହି ଛାତ୍ରମାନେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ମନକୁ ମନ ହଷ୍ଟେଲରୁ ଲୁଚିକରି ଆସି ଲୁହରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ କି ମନ୍ତ୍ର ପଢାଇଲେ ଯେ ଏମାନେ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ପୋଷା ମାନିଗଲେ । ମାର୍ଚ୍ଚବାଦ ଦୀକ୍ଷାରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସେଇଦିନଠାରୁ ହେଲେ ଏତି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ ଓ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଉପର ବେଳା ୪ଟା ପରେ ଲୁହ ହୁଏ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଇତିହାସ, ରାଜନୀତି, ଦର୍ଶନାଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି ପାଠ ପଢାନ୍ତି । କିଛି ଦିନ ପରେ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଆସି ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । କ୍ରମେ ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଭଗବତୀବାବୁ, ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଓ ଗୋକୁଳଦାସ ସହିତ ସଂପର୍କ ସୁଦୃଢ ହେଲା । ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍କୁଲର ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇଲେ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିବା ଏହି ଛାତ୍ରମାନେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହାଇସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ସଂଘ ଗଠନ କଲେ । ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମ ହେଲେ ଛାତ୍ର ସଂଘର ନେତା ।

ସେତେବେଳେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆନ୍ତି.ସ୍ୱର୍ଗତ ବାଳନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ । ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ତାଙ୍କର ଖୁବ ଖ୍ୟାତିଥାଏ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପିଲାମାନେ ଖୁବ ଭୟ କରୁଥିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଏସ୍.ଡି. ଓ ପରିଚାଳନା କମିଟିର ସଭାପତି । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଚାଳନା କମିଟି ସଭାପତି ଉଭୟେ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ । ସରକାରୀ ବିରୋଧୀ କୌଣସି ସଭାସମିତିରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଯୋଗ ଦେବା ଉପରେ ଖୁବ କଡ଼ା କଟକଣା ଜାରି ରହିଥିଲା ।

ଏପରି ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହାଇସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ନେଇ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ । ଗୁରୁ, ଗାର୍ଡିଆନ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କଲେ ।

ବେଡେନ୍ ପାଠେଇଙ୍କର ସ୍ୱାଉର୍ ଅର୍ଗାନାଇଜେସନକୁ ଛାତ୍ରମାନେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ ଏହି ଅର୍ଗାନାଇଜେସନର ବିରୋଧ କରି ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବଜାର ପରିକ୍ରମା କଲେ । ଏହାଥିଲା ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପ୍ରଥମ ଛାତ୍ର ଶୋଭାଯାତ୍ରା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର

ଏପରି ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦେଖି ବହୁଲୋକ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଲୋକ କହିଲେ “କିଏ ପୁଣି ଦେଖା ନ ଯାଏ ଜାଇଥିଲେ ଜୀବନେ” । ବାକନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଭଳି ହେତୁମାତ୍ସର ଥିବା ବେଳେ ଏହାପୁଣି ସମ୍ଭବ ହେଲା କିପରି ? ଏହାହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୁଯ୍ୟ କରିଦେଇଥିଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ କାଉଁରୀ କାମାକ୍ଷୀ ମନ୍ତ୍ର କାମ ଦେଇଛି । ସେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ପୁଣି ଟାଳିବ କିଏ ? ଯିଏ ଯେତେ ଗୁଣିଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହାର ମାନିବେ । ସେ ମନ୍ତ୍ର ଅକାଟ୍ୟ ଓ ଅଚଳ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଏକ ବୃଦ୍ଧ ଛାତ୍ରସଂଘ ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କର ସେନାବାହିନୀ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।

୧୯୩୭ରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରାର୍ଥୀ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଏକ ବଡ଼ଧରଣର ସଭା କରାଯାଉଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଏହି ସଭାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ନେହେରୁଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଓ ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ । କିନ୍ତୁ ସଭାରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଯୋଗ ନ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ନୋଟିସ ଜାରି କଲେ । ନୋଟିସ ବାହାରିବା ପରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନରେ ବିଦ୍ରୋହ ଏବଂ ଘୃଣା ଜାତ ହେଲା । ସେମାନେ ଆସି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ ଚଳାଇଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନେ ନୋଟିସକୁ ଅବମାନା କରି, କୁସଳ ନ ଯାଇ ନେହେରୁଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ଶୁଣିବା ଓ ନେହେରୁଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହି ଅପରାଧ ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଶ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏ ଜୋରିମାନା କରାଗଲା । ଛାତ୍ରମାନେ ଜୋରିମାନା ଦେଲେ ପଛେ ଛାତ୍ରସଂଘ ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ କି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଶିଖାଇଥିବା ମନ୍ତ୍ରକୁ ଭୁଲିଲେ ନାହିଁ ।

ନିର୍ବାଚନ ସରିଲା । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜିତିଲେ । ବିଧାନ ସଭାକୁ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇଗଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀତ୍ବରେ ମନ୍ତ୍ରାମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲା । ଏହି ମନ୍ତ୍ରାମଣ୍ଡଳରେ ବୋଧରାମ ଦୁବେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ସେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଆସିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯିବା ପାଇଁ ଏକ ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାଗଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସର ମନ୍ତ୍ରାମଣ୍ଡଳ ଗଠନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ହାଇସ୍କୁଲରେ କଟକଣା କୋହଳ ହେଲା ନାହିଁ । ପୂର୍ବବଦ୍ ଏହି ସଭାରେ କେହି ଛାତ୍ରମାନେ ଯୋଗ ନ

ଦେବା ପାଇଁ କଟକଣା ଜାରି କରାଯାଇ ନୋଟିସ ଦିଆଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ବିଧାୟକଭାବେ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନରେ ଯାଇ ଛାତ୍ରମାନେ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ସୁଫଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ଛାତ୍ର ସଂଘ ନେତୃତ୍ୱରେ ପରିଚାଳିତ ଛାତ୍ରମାନେ ନୋଟିସକୁ ଅବମାନନା କରି ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସଭା ପରଦିନ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ କେତେକ ପିଲାଙ୍କୁ ଅଫିସକୁ ଡାକି ସଭାକୁ ଯାଇଥିବା ବିଷୟ ପଚାରିଲେ । ଛାତ୍ର ସଂଘର ନେତା ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତି ନିର୍ଭୟରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ “ସାର ଆପଣ ସଭାକୁ ଯାଇଥିବାର ଦେଖି ଆମେ ସଭାକୁ ଗଲୁ । ଆପଣ ନ ଯାଇଥିଲେ ଆମେ ଯାଇନଥାନ୍ତୁ ।” ଉତ୍ତରଟି ଠିକ୍ କାମ ଦେଲା । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆଉ କୌଣସି ଶାସ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ନ ଥିଲେ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କ୍ୟାଡର ବାହାର କରିବା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣେ ଜଣେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ କରି ଉତ୍ତାରିବାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ କାମଦାମ ଶୈଳୀର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷାପାଇ ଓ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଲିମ ହୋଇ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଜାତୀୟ ପରିଷଦ ସଭ୍ୟ, ରାଜ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସଂପାଦକ ଓ ରାଜ୍ୟ ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନ (ଏ.ଆଇ.ଟି.ୟୁ.ସି) ର ସାଧାରଣ ସଂପାଦକ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ସେହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ରାଜ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସଂପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀର ସଭ୍ୟ ଓ ରାଜ୍ୟ କୃଷକ ସଭାର ସଂପାଦକ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମ ରାଜ୍ୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ନେତା, ଶ୍ରମିକ ନେତା, ଗଡଜାତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ଓ ଓଡିଶା ହାଇକୋର୍ଟରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଡଭୋକେଟ ହୋଇ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

କଟକର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଗଠିତ ଛାତ୍ରସଂଘ ତରଫରୁ ୧୯୩୭ ମସିହାରେ ଗୋଟିଏ ଦାବିପତ୍ର ଓଡିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାଶଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଗଲା । ଦାବିପତ୍ର ସହ ଛାତ୍ରମାନେ ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଇ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଟକ ବାସଭବନ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ତାହାଙ୍କୁ ଦାବିପତ୍ରଟି ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ କିଛି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଦାବିଗୁଡ଼ିକୁ ତତ୍କାଳୀନ ବିଧାୟକ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ମୋହନଦାସ ଓ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଥିଲେ ।

(ଗଙ୍ଗାଧର ରଥଙ୍କ ଲିଖିତ ଭୁଲିନାହିଁ ପୁସ୍ତକରୁ ସଂଗ୍ରହ)

ଯଉତୁକନାହିଁ – ପାଲିକିନାହିଁ ରୋଷନିନାହିଁ – ବାଜାନାହିଁ ନିରାତମ୍ଭର ବିଭାଘର

କେହି କେହି ବିଚାରନ୍ତି ବିବାହ ଏକ ବନ୍ଧନ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖା ଦିଏ । ବୈବାହିକ ଜୀବନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ ବନ୍ଧନ ନ ଥିଲା । ବରଂ ସେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷୀ, ସହଯୋଗୀ ମହିଳା ସାଥୀକୁ ପାଇ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ସୃଷ୍ଟି କ୍ରମକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ସମାଜ ବିକାଶରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ରହିଛି ବୋଲି ସେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ବିବାହ ହେବେନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରଥମରୁ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ତତ୍କାଳୀନ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ବାଲିପାଟଣା ଥାନା ଚଣାହାଟ ଗ୍ରାମର ବିପ୍ଳବୀ ଜାତୀୟକବି କୃଷ୍ଣ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଅଲିଅଳା ଶିକ୍ଷିତା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଚଣାହାଟ ଗ୍ରାମର କରଣ କୁଳ ପଟ୍ଟନାୟକ ବଂଶର ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖୁବ ଖ୍ୟାତି ଥାଏ । ବିଭାଘରଟି ଖୁବ ଯାକଜମକରେ ହେବ, ସବୁଲୋକେ ଆଶା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଶା ଅଦିନରେ କୁହୁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ମିଳେଇଗଲା । ଯଉତୁକ ନାହିଁ, ପାଲିକି ନାହିଁ, ରୋଷନି ନାହିଁ କି ବାଜାନାହିଁ । ଏକ ନିରାତମ୍ଭର ବିଭାଘର ହେଲା ୧୯୩୫ ମସିହା ଜୁନ ୨୮ ତାରିଖ ନେତ୍ରୋତ୍ସବ ଦିନ ।

ବର ଆଣିବା ପାଇଁ କନ୍ୟା ଘର ତରଫରୁ ପାଲିକି ପଠାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମଣିଷ କାନ୍ଧରେ ବସି ଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ମନାକରି ପାଲିକି ଫେରାଇ ଦେଲେ । ନିଜେ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସି ଚଣାହାଟ ଗ୍ରାମରେ ଶୁଶୁରଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର ହେଲେ । କିଏ ବା ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ ? ବରବେଶ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଦଡର ଧୋତି ଓ ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ହାପ ସାର୍ଟ । ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଲେ । ଚିହ୍ନିଥିବା ଲୋକେ ତାଙ୍କର ଏପରି ବେଶ ଓ ପ୍ରବେଶକୁ ଦେଖି ଲଜିତ ହେଲେ । କେହି କେହି କହିଲେ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମାନ ମହତ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଆଦୌ ଦୁଃଖିତ ନ ହୋଇ ବରଂ ଖୁସି

ହୋଇଥିଲେ । ଜଣେ ଉପଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ର ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଗର୍ବ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ପୁରାତନ ଆଗିଜାତ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ଯେ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ର ଏକ ନୂତନ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଲେ ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କଲେ ।

ଛାତ୍ରଙ୍କ ଗୋଟ ଧୋଇ ଦେବାକୁ ବାରିକ ପାଣି ଢାଳ ନେଇ ହାଜର ହେଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ତାହା କରାଇ ନଦେଇ ବାରିକଠାରୁ ପାଣି ଢାଳ ନେଇ ନିଜେ ନିଜର ଗୋଟ ଧୋଇ ଘରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଚିନ୍ତା ଓ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ମେଳ ଥିବାରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ଛାତ୍ରଟିଏ ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଝିଅ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁ ଏକ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେହି କବିତାର କେତେକ ଅଂଶ ହେଉଛି -

“କର୍ମ ମାତ୍ର ଧର୍ମ କର୍ମ ହିଁ ଜୀବନ

କର୍ମକୁ ନବାକ୍ଷେ ଜନ୍ମ ବା ମରଣ ।

ଫିଟି ଯାଉ ପଛା ଦିଶୁ ଲୋକସେବା

ସେବା ବିନା ନୋହେ କାହାରିଟା କେବା ।

‘+ + + +

ସୁଖ, ଦୁଃଖ ସିନା ବୁଝିର ବିକାର

ଆଲୋକର ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ଛାୟାର ।

ହାରାର ମୁକୁଟ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟଥା

କୁଟୀର ଭୁଞ୍ଜଇ ରାଜ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ॥

ବିବାହ ପରେ ଝିଅ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦିଆଗଲା । କୌଣସି ଯୌତୁକ ନେବାପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ମନା କରିଦେଲେ । କେବଳ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟାର ଏକ ସମାଜ କପି ହାତରେ ଧରି ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ଚତୁର୍ଥାଦିନ ବାସର ଶଯ୍ୟାରେ ସ୍ବାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ମଧୁର ଆଳାପ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ବାସର ଶଯ୍ୟାରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ନବବଧୂ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ନୂତନ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇ ଶୁଣାଇଲେ “ଆମ ମିଳନ ସମ୍ଭୋଗ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଆମର ମିଳନ ସେବାପାଇଁ ।” ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସ୍ବାମୀଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ସହଧର୍ମିଣୀ, ସହାନୁଗାମିନୀ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ ସ୍ବେଚ୍ଛାକୃତଭାବେ ବରଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ଦିନେ ହେଲେ ସ୍ବାମୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେଇ ନଥିଲେ କିମ୍ବା ନିଜର ସୁଖ ପାଇଁ ଦାବି ବାଦି ନଥିଲେ ।

ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ କେବଳ ଜଣେ ଉପଯୁକ୍ତା ସ୍ବାମୀ ପରାୟଣା ନଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜଣେ ଉପଯୁକ୍ତା ଗୃହିଣୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଜଣେ ସୁଲେଖିକା, ଦେଶସେବିକା ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ଭାବେ ନିଜର କୃତିତ୍ବ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ବାସ୍ତବରେ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ସହଧର୍ମିଣୀ । ତାଙ୍କର ସହାୟତା ନ ପାଇଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସମାଜରେ ଏତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନକୁ ଉଠି ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ମାସ ମାସ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଗୃହଠାରୁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ସମସ୍ତ ଅଭାବ, ଅନାଚନ ମଧ୍ୟରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାମାଟକୁ ଧରି କୁରୁମ୍ବ ସମ୍ଭାଳି ନେଉଥିଲେ । ତଥାପି ସେ ଦିନେ ହେଲେ ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶରୁ ବିରୂପ ହୋଇ ନଥିଲେ ।

ପୁରାଣ ଯୁଗର ସୀତାଦେବୀ ଯେପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟର ସହଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ସେହିପରି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତା ସହଧର୍ମିଣୀ ଓ ସହଗାମୀ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୯୪୧ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଯେଉଁଦିନ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଭାବେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ସେ ଦିନ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ଶିଶୁ ପୁତ୍ରଟିକୁ କାଖରେ କାଖେଇ ହସହସ ମୁଖରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବୀରା ରମଣୀ ଗଣ ଯେପରି ନିଜ ନିଜର ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ବୀର ବେଶରେ ସଜାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡି ପିନ୍ଧାଇ ତିଳକ ଦେଇ ବିଦାୟ ଦେଉଥିଲେ ତାହାହିଁ

ବୀର ଲଢୁଆ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ମାଟିରେ ସେଦିନ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ଯେତେ ଦୁଃଖ ଦାୟକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଦିନ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀଙ୍କ ହୃଦୟ ଦେଶାତ୍ମତାବରେ ଭରି ଉଠିଥିଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଜଟଣୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ବଜାରରେ ଥିବା ଘରର ଘରଭଡ଼ାରୁ ଯାହା କିଛି ମିଳୁଥିଲା ସେହି ଭଡ଼ା ପଇସାରେ କୌଣସି ରୂପେ ମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ଗୁଚ୍ଛୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଇ ନେଉଥିଲେ ।

ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନ

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ୧୯୩୬ ମସିହାର କୃଷକ ସଂଘର ଡକରାକୁ ସ୍ୱରଣ କଲେ ।

“ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଲୋପ ହେଉ”, “ରାଜ ରାଜୁଡ଼ା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଲୋପ ହେଉ”, “ମଠଧନ କୋଠ ହେଉ”, “ଲଙ୍ଗନ ଯା’ର, -ଜମି ତାର ”

ଏହି ଦାବିଗୁଡ଼ିକ ହାସଲ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରାଜ ଆସିନାହିଁ । ତେଣୁ ରଜା ଜମିଦାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ ।

ସର୍ବଭାରତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ନିଜାମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ଚାଷୀମାନେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ରଜା, ଜମିଦାର, ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିମାଲିକ ଓ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଶୋଷଣ, ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ମେଳିକଲେ । ୧୯୪୮ ରେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାହା ହିଁ ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାଗଚାଷୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ “ତେଭାଗା” ଆନ୍ଦୋଳନ ।

ଚାଷୀମାନଙ୍କ ସଭା ବସିଲା । ସଭାରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ ପସଲ ଚାରିଭାଗ ଜରାଯାଇ ତହିଁରୁ ଚାଷୀ ତିନିଭାଗ ପାଇବେ ଓ ଜମିମାଲିକ ଏକ ଭାଗ ପାଇବେ । ଜମି ମାଲିକ ଭାଗଚାଷୀକୁ ରସିଦ୍ ଦେଇ ଭାଗ ଧାନନେବେ । ନଡ଼ା, ପାଳରୁ ଭାଗ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ଜମିମାଲିକର ଖଜାକୁ ଧାନ ହଳା ବା କଲେଇ ନିଆ ନ ଯାଇ ଚାଷୀମାନଙ୍କ କୋଠ ଖଜାକୁ ନିଆଯିବ । ଜମିମାଲିକ ଏହି କୋଠା ଖଜାକୁ ଆସି ଧାନ ନେଇଯିବେ ।

ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଯେପରି ତାହା ଗୋଟିଏ ଚାଳରୁ ଅନ୍ୟ ଚାଳକୁ ମାଡ଼ିଚାଲେ ସେହିପରି ଚାଷୀ ସଭାର ଏ ଘୋଷଣା ଓ ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ନି ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁକୁ ମାଡ଼ିଚାଲିଲା । ଗାଁକୁ ଗାଁ ଭାଗଚାଷୀମାନେ ମେଳିହେଲେ । ଧାନକାଟି ଆଣି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ କୋଠ ଖଜାରେ ଜମାକଲେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଖଜାକୁ କେହି ଧାନ କଲେଇ ନେଲେ ନାହିଁ । ଗାଁ କୁ ଗାଁ ଚାଷୀ କମିଟି ମାନ ଗଠିତ ହେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଓଳସିଂହ, ତମଣ ଭୂଇଁ, ମଳିପଡା ଗ୍ରାମର ଚାଷୀମାନେ ଅଯୋଜନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଓଳସିଂହର ରଘୁନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସି ନେତୃତ୍ୱରେ ଅଂଶୀଦାର ହେଲେ । ନେତୃତ୍ୱ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା ଓ ଅଯୋଜନ ବ୍ୟାପକ ହେଲା ।

କ୍ରମେ ଏହା ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବ୍ଡିଭିଜନର ବୋଲଗଡ଼, ବେଗୁନିଆ, ଚନ୍ଦ୍ରକା ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଲା । ବୋଲଗଡ଼ର ପର୍ଶୁରାମ ପଦାତିକରାୟ, ବେଗୁନିଆରେ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ବାଙ୍କନିଧି ସୁବୁଦ୍ଧି, ଚନ୍ଦ୍ରକାରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାଶ, ଅନନ୍ତ ତେଜ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ସତ୍ତ୍ୱଜୀ, ଦେବେନ୍ଦ୍ର ସାମନ୍ତରାୟ ପ୍ରଭୃତି ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଭାଗଚାଷୀ ମାନଙ୍କର ଏକ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଗଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଚାଷୀ ପ୍ରତିନିଧୀମାନେ ଆସି ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଲେ । ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଉ ସୀମିତ ନ ରହି ତାହା ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ନିମାପଡା, କାକଟପୁର, ଗୋପ ଓ ଗଞ୍ଜାମ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟାପକ ରୂପ ନେଲା । ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ କୃଷକ ସଭାର ସଂପାଦକ ସାଧୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ବ୍ୟାପକତାରେ ଜମିଦାର ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିମାଲିକମାନେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ଏକଯୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏମାନେ ତତ୍କାଳୀନ କଂଗ୍ରେସ ସରକାରର ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ବହୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜମିଦାର ଓ ଜମିମାଲିକ ମାନେ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ଭାଗଚାଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜମିମାଲିକ ମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଭାଗଚାଷୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସରକାରୀ କଳକୁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ପୁଲିସ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ଓ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ

ଭାଗବାସୀମାନଙ୍କ ନାମରେ ନାନା ମିଥ୍ୟା ମୋକଦ୍ଦମା ଚଳାଇଲେ । ଚାଷୀର ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ମେଳିକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବା ପାଇଁ ସରକାରୀ କଳ, ଶାସନରେ ଥିବା କଂଗ୍ରେସନେତା ଓ ପୁଲିସର ସାହଯ୍ୟନେଇ ଜମିମାଲିକ, ଜମିଦାରମାନେ ଗୁଣ୍ଡାବାହିନୀ ଗଠନ କରି ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଚଳାଇଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ଦେଶପ୍ରମୀ, ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ “ଲଙ୍ଗଳ ଚୋରୀ” ଅଭିଯୋଗ ଅଣାଗଲା । “ଲଙ୍ଗଳ ଚୋର” ଅଭିଯୋଗରେ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ବିଚାର ପାଇଁ କୋର୍ଟକୁ ପଠାଗଲା । ସେ ମଜିସ୍ତରୀ ମହତକ ଲୋଟା ଓ ଲଙ୍ଗଳ ଚୋରି କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଚାର ଚାଲିଲା । ଖବରକାଗଜରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରାଗଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ରାଜସ୍ୱ ମନ୍ତ୍ରୀଥିଲେ । ସାଧାରଣରେ ସରକାର ନିଯିତ ହେଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ଉପରୁ “ଲଙ୍ଗଳ ଚୋର” ମୋକଦ୍ଦମା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନିଆଗଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ତ କଂସାରୀ ଘରର ପାରା । ସେ କ’ଣ ଏଥିରେ ଫରିଯାଇଥାନ୍ତେ ? କେତେଜେଲ ଦେଖିଛନ୍ତି, କେତେ ମକଦ୍ଦମାରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଜାବନ୍ନରେ କେତେ ଦୁଃଖ ସହିଛନ୍ତି । ସେ ଏହାକୁ ଖାତିରି ନ କରି କାଖରେ ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଝୁଲାନୁଶିଟିଏ ପକାଇ ଗାଁକୁ ଗାଁ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଖେଦି ବୁଲିଲେ । ଚାରିଆଡ଼େ କୃଷକମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳନୀମାନ କରାଇ ନିଜର ଅପୂର୍ବ ସଂଗଠନକାରୀ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଲେ ।

ଚାଷୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ବ୍ୟାପକ ଓ ସଂଗ୍ରାମୀ ରୂପ ନେବାରୁ ତତ୍କାଳୀନ ସରକାରର ରାଜସ୍ୱ ମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ “ଚାଷୀ ସହାୟକ” ବା “Tenants Relief Act” ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ “ଭାଗବାସୀ ସହାୟକ” ଆଇନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ।

କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ୧୯୫୦ ରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ କଟକ ଜେଲରେ ଅଟକବନ୍ଦୀ ଭାବେ ରହିଲେ । ଏହି ଜେଲରେ ସେ ୨୩ ଦିନ କାଳ ଅନଶନ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୬/୩୭ ବେଳୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଯେଉଁ ସଂଗ୍ରାମର ବନ୍ଧି ଜାତିଥିଲେ ତାହା

ପ୍ରବଳରୁ ପ୍ରବଳତର ହୋଇ ଜଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯିଏ ଯେତେ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାପିତ ହେଲାନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ସଂଗ୍ରାମର ଅଗ୍ନିରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସାମନ୍ତବାଦୀ ରାଜରାଜୁଡ଼ା, ଜମିଦାର, ମକଦ୍ଦମା ଆଦି ମଧ୍ୟ ସତ୍ତାଧୀକାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଲୟ ଘଟିଲା । ଜମି ଉପରେ ସିଲିଂ ଧାର୍ଯ୍ୟ, ଭୂସଂସ୍କାର ଆଇନମାନ କରାଗଲା ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ

୧୯୪୨ରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଗିରଫ ହୋଇ ଅତେଜ ବର୍ଷ କାଳ ଅଟକବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିବା ପରେ ୧୯୪୪ ମସିହାରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

୧୯୪୭ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖରେ ଭାରତ ବିଳାତର ଶାସନ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ଵାଧୀନ ହେଲା । ଭାରତର ଗାନ୍ଧିଆତେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହେଲାପରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଵାଧୀନତା ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଚାନ୍ଦମାରି ପଡ଼ିଆରେ ସ୍ଵାଧୀନ ଭାରତର ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଏହି ଆନନ୍ଦ ମଉଜିଗଲା । ବିଳାତ ସରକାର ଅମଳରେ ଲୋକେ ଭୋଗୁଥିବା ଦୁଃଖ, ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଶୋଷଣର ଅବସାନ ଘଟିଲା ନାହିଁ । କେବଳ ଉପର ଭାଙ୍ଗୁଣିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାପରି ଗୋରାଲୋକଙ୍କ ବଦଳରେ ଭାରତର କିଛି ଲୋକେ ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଉଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ କ୍ଷମତାସୀନ ହେଲାପରେ ସେମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲିଗଲେ । ନିଜେ କିପରି ଭଲରେ ରହିବେ, ନିଜର ବିଭବ, ସମ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରତିପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିବେ, ଶାସନ କଳକୁ ନିଜ ହାତ ମୁଠାରେ ରଖିବେ ସେ ଦିଗରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ । ରଜା, ଜମିଦାରମାନେ ନିଜର ରୂପ ବଦଳାଇ କଂଗ୍ରେସରେ ମିଶିଲେ ଓ କ୍ଷମତାକୁ ଆସି ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ସ୍ଵାଧୀନ ଭାରତର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଦେଲା ।

ଜାତୀୟ କବି ବାଞ୍ଛାନିଧି ଲେଖୁଥିବା କବିତା କେତୋଟି ତାଙ୍କ ମନକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଲା । ସେହି କବିତା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଲା -

“କହ କେଉଁ ଜାତି ପାଇଛି ମୁକତି

କରି ହୁରି ହାରି ଗୁହାରି

କହ ପାଇଛି କେ ସୁଖ ଲିଭାଇଛି ଦୁଃଖ

ମାଗି ମାଗି ପଥ ଭିଖାରୀ ।”

+ + + +

କି ହେବ ଏ ସ୍ୱରାଜ ଘେନି ଯେବେ ମୋର ନ ପୁରେ ପେଟ

ଖଟି ଖଟି ମଲେଣି ମୂଲିଆ ଚଷମା ଚଷମା ଦାନା କନା ନିଅଣ୍ଟ ।

, ଅଧମାଣେ ଜମି ଜଣକା

କୋରଖରେ ସେ ପୁଣି ବିକା

ଗାଁରେ ସଖିଏଁ କରଜ କରନ୍ତି ଜଣେ ଦଇ ଜଣ ବମ୍ବେଇ ସେଠ ।

+ + + +

ମୋ ଭାଇର ବାଟିକୁ ବାଟି, ଅମାରତା ପଡୁଛି ଫାଟି

ମୋର ଚାଳେ ନାହିଁ କୁଟାଟି ମୋ ଭାଇ ଶୋଇଛି ଛପର ଖଟ ।”

+ + + +

“ଜଗତେ ସବୁରି ସମ ଅଧିକାର

, କେ ବଡ଼ କେ ସାନ କେ ପ୍ରଭୁ କାହାର

କେ କାହାର ସାହୁ, କେ କାହା ଖାତକ

କିଏ ଦେବ କାକୁ ଭାଗରେ

ଅନୀତି ଶାସନ ଅନୀତି ବିଧାନ ସବୁ ଅନୀତିକୁ ଭାଙ୍ଗରେ ।”

“ଧଳା ବଦଳରେ କଳା ହେଲେ ଯୋକ
 ମେଣ୍ଟିବ କି କୋଟି ଗରିବଙ୍କ ଦୁଃଖ
 ରଜା, ଜମିଦାର, ଧନୀ ସାହୁକାର
 ଟ୍ୟାଗ ମାଲି ପିନ୍ଧି ହେଲେଣି ବାହାର ।”

+ + + +

“ବସ ପଛେ ଲାଟ ଆସନେ
 ମନ୍ତ୍ରୀ ହୁଅ ନୂଆ ଶାସନେ
 ଚାଷୀ ଯେ ଡିମିରେ ଚାଷ ସେ ଡିମିରେ
 ସୁଖ ସଙ୍ଗେ କେବେ ହେନି ଭେଟ ।
 ଧନୀ ସ୍ତାନେ କଳା କରତା
 ହୁଅ ପଛେ ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା

- ଧନୀ ଦରିଦ୍ରର ଭେଦ କି ଗୁଞ୍ଜର

ବଡ଼ ବଢ଼ିଆଙ୍କ ନଜର ଛୋଟ ।”

“ଧଳା ବଦଳରେ କଳା ହେଲେ ଯୋକ
 ମେଣ୍ଟିବ କି କୋଟି ଗରିବଙ୍କ ଦୁଃଖ
 ଚାଷୀ ମୂଲିଆଙ୍କ ଖପୁରୀକୁ ଚୁରି
 ଦିଲ୍ଲୀ ଦରବାର ତୋଳିବା କି ?”

ତାଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ସହବନ୍ଧା ବୀର କିଶୋର ଦାସଙ୍କ କବିତା ତାଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇଲା-

“ତୁମେ କେତେଜଣ ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛତାଇ ନଦେଲେ ଚଳିବକି
 ଦଧାଚିର ହାତ ଉଜାଡି ନ ଦେଲେ

ଭାରତର ଭାଗ୍ୟ ଫେରିବ କି ?”

“ଯୁଦ୍ଧ ସରି ନାହିଁ, ଅରି ଫେରି ନାହିଁ, ଆସ ମୋ ଶିବିରେ ଆସ ଭାଇ
 ହିମାଚଳ ଶିଖୁ ଶବଦ ଶୁଭୁଛି ଡର ନାହିଁ ଆଉ ଡେରି ନାହିଁ
 ଭଜତ କେଅଛ ଦେବୀପୂଜାକର ରଜତ ମନ୍ଦାର ଜାଲିଦେଇ ॥

ପ୍ରତିଟି କବିତା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଲା

“ଅରି ମରି ନାହିଁ- ଯୁଦ୍ଧ ସରି ନାହିଁ।” ତୁମେ ଜାଗ, ସଂଗ୍ରାମ କର ।

କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନରେ ବିଶ୍ରାମ ନାହିଁ ।
 କାର୍ଯ୍ୟର ଅବସାନ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ବିଳାତ ସରକାର ରାଜନୈତିକ ସ୍ବାଧୀନତା ଦେଇଗଲେ
 ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ସ୍ବାଧୀନତା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ରଜା, ମହାରଜା, ଜମିଦାର, ଆଦି
 ମଧ୍ୟସ୍ତ୍ରୀଧୀକାରୀ ମାନେ ଏ ଦେଶରେ ରହିଗଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷମତା କାଢି ଆଣିବାକୁ
 ହେବ । ଦେଶରୁ ସାମନ୍ତବାଦର ମୂଳତେରକୁ ଉଠାଡି ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ
 ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଦେଶରେ ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସମାଜ ବାଦ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ । ଆହୁରି ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ବହୁ ଦୂର । ପଥ
 ବହୁ ଲମ୍ବା । ତଥାପି ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେବ । ସଂଗ୍ରାମ ବିନା ମୁକ୍ତି ନାହିଁ କି ଶାନ୍ତି
 ନାହିଁ । ବିପ୍ଳବୀ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସାମନ୍ତବାଦୀ ଶୋଷଣର
 ଅବସାନ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଯୋଜନା ପରେ ଯୋଜନା ତିଆରି କରି ଚାଲିଲେ ।

ଅଜ୍ଞାତ ବାସ

ସ୍ବାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର କାର୍ଯ୍ୟ
 ଉପରେ ତାତ୍କାଳୀନ ଦୃଷ୍ଟିରଖି ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନାନା କଟକଣା ଜାରି କରିଥିଲେ ।
 ୧୯୪୮ ପରଠାରୁ ୧୯୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟଙ୍କ ନାମରେ ଗିରଫ ପରଖ୍ୟାନା
 ଜାରି ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁ ଏହି ନେତାମାନେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ
 ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଏହି କାରଣରୁ ବହୁଦିନ ଧରି ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ଅଜ୍ଞାତ
 ବାସରେ ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଜୀବନ କଟାଇଥିଲେ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ, ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ
 ପଲ୍ଲୀରେ ପୁଲିସର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୂରରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ଏହି ସମୟରେ କେତୋଟି ଦିନ ଏକତ୍ର କଟାଇବାକୁ ପଡିଥିଲା । କାକଟପୁର, ଗୋପ, ନିମାପଡା ଅଞ୍ଚଳରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସାଥୀମାନଙ୍କ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆସି ଗୋଟିଏ ସପ୍ତାହ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କଟାଇଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ତେହେରା ଓ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ ଯାହା ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବା କଷ୍ଟ । ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, କୃଷକ ନେତା ହେତୁ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ପରିଚିତ । ତଥାପି ସେ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ପୋଷାକ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କେତେବେଳେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଗାମୁଛା ପିନ୍ଧି, ଠେଙ୍ଗାଟିଏ ଧରି, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଠେକା ପିନ୍ଧି ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଦାଆଟିଏ ଧରି ଠିକ୍ ଜଣେ ଗାଁଝୁଲି କ୍ଷେତ ମୂଲିଆତ କେତେବେଳେ ଗେରୁବସ୍ତ୍ରରେ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋଷାକରେ ସଜିତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ରୂପ । ଝୁଲା ମୁଣିରେ ଚୁଡ଼ାଉଜା, ମୁଢି କିଛି ପଡିଥାଏ । ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାଟିରେ ବି ପଡୁଥାଏ । ସାଙ୍ଗରେ ଯିଏ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବି ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏକଦା କାକଟପୁରଠାରୁ କୋଣାର୍କ ଦେଇ ନିମାପଡା ଯିବାବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଥାଏ । ପାଖରୁ ସେଦିନ ମୁଢି, ଚୁଡ଼ାଉଜା ସରିଯାଇଥାଏ । ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆଖୁ କିଆରି ପଡିଲା । ଆଖୁ ପେଡ଼ା ହେଉଥାଏ । ଦୁହେଁ ଯାଇ ସେଇ ଆଖୁ କିଆରିରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କର ଗେରୁବସ୍ତ୍ରକୁ ଦେଖି ଆଖୁ ପେଡୁଥିବା ଲୋକେ ଜଣଜଣ ହୋଇ ଆସି ନମସ୍କାର ପକାଇଲେ । ଆଦର କରିନେଇ ଆଖୁରସ (ଦୋରୁଅ) ପିଇବାକୁ ଦେଲେ । ରନ୍ଧା ଗୁଡକୁ ଗୋଟିଏ ସରାରେ ଆଉଟିବା ଦ୍ବାରା ତାହା ବହଳିଆ ହୋଇଗଲା । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କର ସେ ଗୁଡରେ ଲୋଭହେଲା । ସାଙ୍ଗରେ କିଛି ନେବାପାଇଁ ଚାହିଁବାରୁ ଚାଷୀମାନେ ଗୋଟିଏ ପୁଡିଆରେ ସେ ଗୁଡ କିଛିଦେଲେ । ପେରିବା ବେଳକୁ ଦୁଇଗଛ ଆଖୁ ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । ଏହି ଦୁଇଗଛ ଆଖୁ ସେଦିନର ଖାଦ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ଗପ ଓ ରାଜନୀତିର ଚର୍ଚ୍ଚା ଚାଲିଥାଏ । ଏତେଗୁଡିଏ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବାରେ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ରହିଥାଏ । ବରଂ ମୋ ପାଇଁ ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ସେଦିନ ରାତ୍ରରେ ଗୋପ ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ହରିଜନ ଭୋଇ ସାହାରେ ଯାଇ ରହିଲୁ । ସେ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ପାର୍ଟି ସାଥୀ ସମର୍ଥକ ଗଣ ରାତ୍ରିରେ ନିରାପଦରେ ରହିବାରେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଇଦେଲେ ଓ

ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ପରଦିନ ଯାଇ ନିମାପଡ଼ାର ହଂସପଡ଼ାରେ ରାତ୍ରକୁ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଫେରିଆସିଲି । ସାଥୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ନେଇ ବାଲିପାଟଣା ଗଲେ ।

ଏହିପରି ବହୁଦିନ ଅଜ୍ଞାତବାସରେ ରହି ନାନା ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହି ତାଙ୍କୁ ଜୀବନ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ

ସ୍ଵାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ୧୯୫୨ରେ ଦେଶରେ ସାବାଳକ ଭୋଟ ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁଯାୟୀ ଲୋକସଭା ଓ ବିଧାନ ସଭା ନିର୍ବାଚନ କରାଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାପାଇଁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଟିକେଟରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ, ରକ୍ଷିଆର ଦଲାଲ ଭାବେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନା କୁସା ପ୍ରଚାର କରାଗଲା । ସେ ସେଥର ପରାଜିତ ହେଲେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ୧୯୫୭ ରେ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ କରାଗଲା । ଏଥର ମଧ୍ୟ ସେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଡରଫରୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଭାବେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ବିଜୟୀ ହେଲେ । ୧୯୫୭ରୁ ୧୯୬୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାରେ ସେ ଥିଲେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଦଳପତି । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାରେ ୯ ଜଣ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବିଧାୟକ ଥିଲେ ।

ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତିଲାପରେ ଭ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଏକ ନିର୍ବାଚନ ମନ୍ଦଳୀର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀ ଥିଲେ କଂଗ୍ରେସ ଡରଫରୁ ବନମାଳି ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରାର୍ଥୀ ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ରାଉତରାୟ । ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଉତରାୟ ତାଙ୍କର ପାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ । ନିର୍ବାଚନ ଫଳାଫଳ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ପରେ ବନମାଳି-ପଟ୍ଟନାୟକ ନିର୍ବାଚନ ଫଳାଫଳକୁ ଚାଲେଞ୍ଜି କରି ଏକ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲେ । ସେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଯେ ଏକ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାରପତ୍ର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଡରଫରୁ ଛପାଯାଇ ବଣ୍ଟାଯାଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଚାର ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ କଂଗ୍ରେସ ଡରଫରୁ ଲାଞ୍ଚ ଦିଆଯାଇ ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ରାଉତରାୟଙ୍କ ପାର୍ଥୀପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନିଆଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରଚାର ପତ୍ର ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟ ଶିବାଜୀ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଇପାଇ ବାଢ଼ିବା ଦ୍ଵାରା କଂଗ୍ରେସର କ୍ଷତି ହେଲା । ଏଣୁ ତାଙ୍କର ନିର୍ବାଚନକୁ ଅସିଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରାଯାଉ ।

ବିଚାର ଚାଲିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଚରଫରୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ନାମଜାଦୀ ଓକିଲ ଗଙ୍ଗାଧର ରଥ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ଅସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ । ସେ ପୁନଶ୍ଚ ସାହସ ନେଲେ । ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ମନକୁ ଦୃଢ଼ କଲେ । ଗଙ୍ଗାଧର ରଥଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଅପିଲ କେଶ୍ ଦାୟର ହେଲା । ବନମାଳି ବାବୁଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ବିରୁଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଲଢ଼ିଲେ । ଶେଷରେ ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ନିର୍ବାଚନକୁ ସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ନିର୍ବାଚନ ତ୍ରିବ୍ୟୁନାଲ ଦେଇଥିବା ରାୟକୁ ଖାରଜ କରାଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ଵରେ ବିଧାନ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ବିଧାନ ସଭାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ବିଧାୟକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନ ସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ଓ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ବହୁତଥ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଜଣେ ଦକ୍ଷ ବିଧାୟକର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ବିଧାନସଭାରେ ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଓ ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ ଗୁରୁତ୍ଵର ସହିତ ଶୁଣୁଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟର ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ କୃଷିର ଉନ୍ନତି, କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଇ ଭୂସଂସ୍କାର କରାଯିବା ଓ ଚାଷକର୍ମ ପାଇଁ ଜଳସେଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉପରେ ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି ବାଢୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମହାଜନୀ ଆଇନରେ ସଂଶୋଧନ ଅଣାଯାଇ ପାରିଥିଲା ।

ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଙ୍କୁ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ମିଳିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିଳ୍ପ, କାରଖାନାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଦିଗରେ ଦାବି ବାଢୁଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଇ ବିଧାନ ସଭାରେ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତି ବାଢୁଥିଲେ । ବିଧାନ ସଭାର ବିବରଣୀରୁ ସଂଗୃହୀତ ତଥ୍ୟରୁ ତାହା ଜଣାଯାଏ । ବିଧାନ ସଭାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କହିଥିଲେ ଯେ-

“ସରକାର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ବ୍ୟାଙ୍କୁ ନୁହନ୍ତି । ସେ ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ୟାଙ୍କୁ କିପରି ରଜା, ମହାରଜା, ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଘର କିଣିବେ ଓ କିପରି ସେମାନେ ଟଙ୍କା ପାଇବେ । ରଜା, ମହାରଜାଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଘର କିଣିବା ଦରକାର ପଡୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଏହି ଟଙ୍କା ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ଅଥଚ ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ନୂଆ, ନୂଆ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉଛି ତା ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ । ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଏତେ ପଛରେ ପଡିଛି ଯେ ଜନ ସାଧାରଣ ନିଜ ଆତ୍ମ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କର ଏଥିପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ କି ଉପାହ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଟଙ୍କା ମିଳୁଛି ରାଜମହଲ, ରାଣୀ ମହଲ, ଗେଷ୍ଟ ହାଉସ କରିବା ପାଇଁ ।

ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଦିଗରେ ପଦକ୍ଷେପ

ଶିକ୍ଷା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଦେଖାଏ । ଶିକ୍ଷାକୁ ଛାଡି ଜାତୀୟ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ - “ପାଠ ନ ପଢିଲେ ପଥ ଜାଣିବ କିପରି ବା ସଂଗ୍ରାମ କରିବ କିପରି ?”

୧୯୪୪ ରେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବାପରେ ସେ ଜଟଣୀରେ ଏକ ହାଇସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଓ ତହିଁରେ ନିଜେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢାଇଲେ । ଅନ୍ୟତମ ସାମ୍ୟବାଦୀ ତିନ୍ତା ନାୟକ ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କୁ ଆଣି ସେହି ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କରାଇ ରଖାଇଲେ ।

୧୯୪୭ରେ ବିଧାନ ସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ କର୍ମସୂଚୀ ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପାଠକ ବିଦ୍ରୋହର ପାଠସୂଚୀ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବରୁଣେଇ ପାହାଡ ପାଦ ଦେଶରେ ଏକ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପରିକଳ୍ପନା କରି ସାହସର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଅର୍ଥର ଅଭାବ କିନ୍ତୁ ମନରେ ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ । ସେଇ ସଂକଳ୍ପ ନେଇ ସେ ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । ଅର୍ଥର ଅଭାବ ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ କଲେଜ ପାଇଁ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ, କାକର ନ ମାନି କିବା ଦିନ କିବା ରାତ୍ର ଘୁରି ବୁଲିଲେ ଗାଁକୁ ଗାଁ, ଦୁଆରକୁ ଦୁଆର ।

ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସର୍ବଦା ଆଶାବାଦୀ । ମନରେ ନିରୁସାହର ସଙ୍କେତ କେତେବେଳେ ହେଲେ ନ ଥାଏ । ସେ ମନେକରୁଥିଲେ ମନରେ ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ ଥିଲେ ଧନର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ଧନ ଆପେ ଆପେ ଆସିବ । ସେ ବୁଝିଥିଲେ “ଉଦ୍ୟମ ବଳେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି, ଜାଣିବ ଏହା ମହାବିଧି ।” ଏହି ମହର୍ ବାକ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ମରଣ କରି ସେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ ।

କଲେଜ ପାଇଁ କେବଳ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ବୁଲିଲେ ନାହିଁ, ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଓଡ଼ିଶା ବାହାର ରାଜ୍ୟ ମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଭ୍ରମିଲେ । ରାଜନୈତିକ ସଂଗ୍ରାମ ସହିତ ଗଠନ ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ କରି ଚାଲିଲେ । କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ନିଷ୍ପତ୍ତିର କୌଣସି ଶିଳାପ କରୁନଥିଲେ । ପାର୍ଟିର ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ ଓ ନିଜ ଉପରେ ଥିବା ଦାୟିତ୍ୱକୁ ତୁଲାଉଥିଲେ । ସେ ଦିଗରେ କୌଣସି ତୃଟି କରୁନଥିଲେ । ଗୋଟାଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟଟିର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଉ ନଥିଲା । ବରଂ ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଭୟର ପରିପୂରକ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଭାବେ ଚାଲିଥିଲା ।

କଲିକତା ସହର ସହିତ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ବହୁଦିନର ସଂପର୍କ । କଲିକତାର ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକ ବନ୍ଧୁରେ ସେ ପରିଚିତ ଓ ଜନପ୍ରିୟ । ଶ୍ରମିକ ବନ୍ଧୁ ବୁଲି କଲେଜ ପାଇଁ ପାଣ୍ଠି ଉଠାଇଲେ । କଲିକତା ସହରରେ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରିବାର ଯୋଜନା କରି ଦୁଇ ଗୋଟି “ସାହାଯ୍ୟ ରଜନୀ”ର ଆୟୋଜନ କଲେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ କଣ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ ସୁନନ୍ଦା ପଟ୍ଟନାୟକ ସମେତ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ କଳାକାର ଯୋଗ ଦେବାର ପ୍ରଚାର କରାଗଲା । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟରେ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହଙ୍କ ରଚିତ “କୋଣାର୍କ ଜାଗରଣ” ନୃତ୍ୟ ନାଟିକା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ପାଣ୍ଠି ଆଦାୟ ହେବା ସହିତ ଉତ୍କଳୀୟ କଳା ଓ ନୃତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାର ହେଲା ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜ ପାଇଁ ସେ ଟଙ୍କାଟିଏ ଠାରୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଚାନ୍ଦା ପାଇଁ ହାତ ପଡେଇ ଆଣିବି ପାରିଲେ । କିଏ କମ ଦେଲା ବା କିଏ ବେଶି ଦେଲା ସେଥିରେ ଚିନ୍ତା ନ ଥିଲା । ପୂଣ୍ୟ କର୍ମରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସହଯୋଗ ସେ ଲୋଭୁଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ ଏହା ଏକ ଯଜ୍ଞ । ଏ ଯଜ୍ଞରେ ଯାହାର ଯାହା ଶକ୍ତି ସେ ତାହା ଦାନ ଦେଲା । ଟଙ୍କାଟିଏ ଯିଏ ଦେଲା ସେ ଯେପରି ମହତ୍ତ୍ୱ, ଯିଏ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାଦାନ ଦେଲା ସେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମହତ୍ତ୍ୱ ।

୧୯୫୯ ଜାନୁୟାରୀ ୨୮ ତାରିଖରେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଫେସର ହୁମାୟୁନ କବିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କଲେଜର ଭିତ୍ତି ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଥିଲେ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଭାବେ ନିରାକାରପୁର ଠାରେ ଅନ୍ୟଜଣେ ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଆଉ ଏକ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉଥାଏ । ସେହି କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବନମାଳୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ସହଯୋଗ କରୁଥିଲେ ।

୧୯୫୯ ମସିହାରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବରୁଣେଇ ପାହାଡ଼ ନିକଟରେ ଏକ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ଏହି ବର୍ଷ ଜୁଲାଇ ୧୯ ତାରିଖରେ ଏହା ଉଦ୍ଘାଟିତ ହେଲା । ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଡଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଘାଟନ କଲେ । ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେଓ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଭାବେ ଓ ବିକାଶ ମନ୍ତ୍ରୀ ଡଃ ରାଧାନାଥ ରଥ ସମ୍ମାନୀୟ ଅତିଥିଭାବେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଏହି କଲେଜ ତାଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ର । ନିଜର ଲହୁ ଲହୁ ଦେଇ ସେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଗଢ଼ିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଏହି ଉଦ୍ୟମରେ ତାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ସହକର୍ମୀ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଞ୍ଜକରାୟ, ଗୋକୁଳ ମୋହନ ଚୂଡ଼ାମଣି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ରାକୁରାମ ପ୍ରଭୃତି ସାହଯ୍ୟ କଲେ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜର କୋଠରୀ ଗୁଡ଼ିକ ଜଣେ ଜଣେ ତ୍ୟାଗୀ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ କରାଇଲେ । ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ନାମରେ ପାଠାଗାର ଓ କଲେଜର କୋଠରୀ ଗୁଡ଼ିକ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, କୁର୍ତ୍ତିବାସ ପାଟ୍ଟଶାଣୀ, ମହାଭୂଗାନ୍ଧୀ, ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ଚନ୍ଦନ ହଜୁରୀ, ତତ୍ତ୍ଵର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶପ୍ରେମୀ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ମାନଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ କରି ଦେଶପ୍ରେମର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଇଲେ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜ କିଶୋର ରାୟଙ୍କୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିନେଇ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ମନଖୋଲା କଥା କହି ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ-

“ଶିକ୍ଷାୟତନ ଗଢିବାରେ ମୋର ସ୍ୱାର୍ଥ ନାହିଁ । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳର ପିଲାମାନେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କାହିଁକି ଦୂରକୁ ଯିବେ । ଏଇ ଭାବନା ମୋତେ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଲା । ମୁଁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବୋଲି ମୋତେ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିନା ଘୃଣା କରିବ ବା ମତ ଭିନ୍ନତା ଦେଖାଇ ମୋତେ ଅପାତ୍ତକ୍ରେୟ ସଜାଇ ଦେବ, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ବିଚାର କାହିଁକି ? ମୁଁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ବୋଲି ମୋର କଲେଜ ପାଇଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଆସୁଛି । ତେବେ ମୋର କାହାରି ପ୍ରତି ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ । ଗରିବ ଚାଷୀ ମୂଲିଆଙ୍କ ପାଇଁ ଜୀବନ ପଣ କରିଛି । ଏହି କଲେଜ ପିଲାମାନେ ହୁଏତ ଶ୍ରମଦାନ କରି ସବୁ ତୋଳି ଦେବେ । ଅର୍ଥ ଆସିବ । ଯଦି ମନର ଦୃଢ଼ତା ଥାଏ । ମୁଁ କିଛି ଦେଖିଯିବି । ଯାହା ନ ଦେଖିପାରିବି ତାହା ମୋ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦେଖା ହୋଇଯିବ । ତୁମେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ମାଟିର ପୁଅ ବୋଲି ଏତକ ମନ ଖୋଲି କହିଦେଲି ।

ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଏହାକୁ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲେ । କଲେଜକୁ ସାହଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଲେଜ ନିକଟକୁ ସଂଲଗ୍ନ କରି “ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ” ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱୟଂଚାଳିତ ଆବାସିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଦିଗରେ ନବ୍ବା ଆଦି ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରସ୍ତୁତିକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହୋଇ ରହିଗଲା । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ସାକାର ରୂପ ନେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ହିଁ ରହିଗଲା ।

କଲେଜ ପ୍ରତି ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବେଦନ ଜଣାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସେହି ନିବେଦନଟି କଲେଜ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଏକ ମାର୍ବଲ ପଥରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ରଖାଯାଇଛି । ସେହି ନିବେଦନଟି ହେଉଛି-

“ହେ ଅତିଥି, ହୁଅ ତୁମେ ଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷାବିତ୍

ଅବା ବରେଣ୍ୟ ନାୟକ

ସଧୀରେ ସଂଚାଳିପାଦ

ସ୍କୁର ବାରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରେମୀ

ଜାତା, ସୁସାଧକ

ଯାହାକ ରକତେ ଗଢା,

ଏହି ଉତ୍ସ-

ଝରାଇବ ସାମ୍ୟ-ଯୁଗ ଧାରା,

ଭାବୀ ଶିକ୍ଷା ପଥେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ

ମେଲିଦେବ ପ୍ରଗତି ପସରା ।”

ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେଜଟି ଆଜି “ପ୍ରାଣନାଥ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ” ନାମ ବହନ କରିଅଛି ।

ନେତୃତ୍ଵର ପରାକାଷ୍ଠା

ଚାଇନା ଗୋଟିଏ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରାଷ୍ଟ୍ର । ସେଠାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ନେତୃତ୍ଵରେ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପଞ୍ଚଶୀଳ ନୀତିରେ ଭାରତ ଓ ଚାଇନା ମଧ୍ୟରେ ଚୁକ୍ତି ସ୍ଵାକ୍ଷରୀତ ହୋଇଥାଏ । ଚାଇନାର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତ ଭ୍ରମଣ କରି ଫେରି ଯାଇଥାନ୍ତି । ହିନ୍ଦି-ଚିନ-ଭାଇ ଭାଇ ଧ୍ଵନିରେ ଭାରତ ଓ ଚାଇନାର ଗଗନ ପବନ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହେଉଥାଏ । ଛାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୁଇ ଦେଶର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପତାକା ଏକତ୍ର ଉଡୁଥାଏ । ଏହି ପକାରର ସୁସ୍ଥ ପରିବେଶର ଅବସ୍ଥାଧିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ୧୯୬୨ ମସିହାରେ ଭାରତ ଓ ଚାଇନାର ସୀମାନେଇ ଦୁଇଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିବାଦ ଦେଖାଗଲା । ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମାକମୋହନ ଲାଇନକୁ ଚାଇନା ଗ୍ରହଣ କଲା ନାହିଁ । ମାକମୋହନ ଲାଇନ ଡେଇଁ ଚାଇନା ସୈନ୍ୟ ମାନେ ଭାରତ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଚାଇନା ଓ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ।

କେତେକ ଯୁକ୍ତିବାଦିଲେ ଭାରତ ଡିଫେନ୍ସ ସମର୍ଥନ ଦେଇ ଦଲାଇ ଲାମାକୁ ଭାରତରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାରୁ ଭାରତ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଅଶାନ୍ତି ଭିଆଇଛି । ତେଣୁ ଚାଇନା ତାର ସୀମାକୁ ନିରାପଦ ରଖିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ନୀତି ନେଇଛି ତାହା ଠିକ୍ ଅଟେ । ଏହିନୀତି ନେଇ ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଦେଖାଦେଲା । କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୃଢ଼ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଅନେକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ନେତା ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରରେ

ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଚାଇନା ଭାରତ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଭୁଲ କରିଛି । ସେ ତାହାର ସୈନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଇ ଓ ପୂର୍ବର ସ୍ବାକୃତ ମାକମୋହନ ନୀଇନକୁ ସମ୍ମତି ଦେଇ ଚଳୁ । ଗୋଟିଏ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦେଶ ସୀମା ନେଇ ଗୋଟିଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ଚଳାଇବା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନୀତି, ଆଦର୍ଶର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଛି ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନେକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ମତକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଉପରେ ଯେଉଁ ବିପଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସଠିକ ନେତୃତ୍ବ ସେହି ବିପଦର କବଳରୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟପାର୍ଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲା ।

ଦେଶର ଘଡ଼ି ସନ୍ଧି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ସଠିକ ରାଜନୈତିକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ବର ପରାକାଷ୍ଠାର ପରିଚୟ ଦିଏ ।

ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିଯାନରେ ଅଗ୍ରଣୀ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଓ ଭାରତର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ୧୯୬୩ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଏକ ବୃହତ ଜନ ସମାବେଶ କରାଯିବା ପାଇଁ ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଡକରା ଦେଲା । ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଗଣ ଅଭିଯାନ ବା ଗ୍ରେଟ ମାର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି ଖବରକାଗଜ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚାର କରାଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଏହି ଗ୍ରେଟ ମାର୍ଚ୍ଚର ଚନତୃତ୍ବ ନେଲେ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ପତାକା ଧରି, ହାତରେ ନାଲି ବ୍ୟାଚ ପିନ୍ଧି ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିଯୁକ୍ତେ ଟ୍ରେନରେ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ଦିଲ୍ଲୀର ତାଲକୋଟା ଉଦ୍ୟାନରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକେ ରହିବା ପାଇଁ ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଯାଇଥିବା ଲୋକେ ରାତ୍ରରେ ଏହିଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।

ତାପରଦିନ ସକାଳୁ ପାଲିଆମେଣ୍ଟ ଭବନ ଆଡ଼କୁ ପଟୁଆର ଚାଲିଲା । ନେତା ଓ କର୍ମୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟର ପାଟେରାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ପାଦକୁ ପାଦ ମିଳାଇ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କାନ୍ଧରେ ନାଲିଆ ପତାକାକୁ ଯାକି ପଟୁଆର ଆଗେ ଆଗେ

ଚାଲିଥାନ୍ତି । ନେତା ଭାବେ ତାଙ୍କର ମନରେ ଅହଂକାର ନ ଥିଲା । ନିଜେ ସ୍କୋଗାନ ଦେଉଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ବଡ଼ ପାଟିରେ ସ୍କୋଗାନ ଦେବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଉଥିଲେ ।

ଲୋକଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରିବା, ଲୋକଙ୍କୁ ଶିଖାଇବା, ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ରହି ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବା, ଲୋକଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀହେବା ଆଦି ନେତୃତ୍ବର ଯେଉଁ ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରଭାବେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ସେ ସମସ୍ତ ଗୁଣର ଅଧିକାରୀଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ । ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଥିଲେ ଗଣନେତା ।

ରଜାଙ୍କ ଭଉଜାଟ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଜାତୀୟକରଣ

ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ଭରା, ହାତପାଣ୍ଡିର ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଜାତୀୟକରଣ କାବି ନେଇ ୧୯୬୪ ମସିହାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ଆହ୍ୱାନରେ ସାରାଭାରତରେ ବ୍ୟାପକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନର ଡକରା ଦିଆଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଗଲା । ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଓ ପୁରୀ ଏପରି ଦୁଇଗୋଟି ସ୍ଥାନ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ନେତୃତ୍ବ ନେଇଥିଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ । ସେଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଅନ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସାଥୀମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ପୁରୀରେ ଚଳାଯାଉଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ପୁରୀରେ ପ୍ରଥମଦିନ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ସୋମନାଥ ପାତ୍ରଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମାନେ ଗିରଫ ହେଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ବରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଗତିକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁଙ୍କ ସମେତ ଅନ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଗିରଫ ହେଲେ ।

ପୁରୀଜେଲରେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ବିଚରାଧିନ ବନ୍ଦୀଭାବେ ରଖାଯାଇ ସେହି ଜେଲ ହଟା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇମାସ କାଳ ବିଚାର ଚାଲିଲା । ସର୍ବ ଶେଷରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଛଅମାସ ଲେଖାଏଁ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହି ସମୟରେ ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲୁଥିବାରୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ସମେତ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀ ମାନଙ୍କୁ ପୁରୀ ଜେଲରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲକୁ ବଦଳି କରି ନିଆଗଲା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରେ ସମସ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଣନାଥବାରୁ କ୍ଲବ ନେଇ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ।

ସେହି ଅଯୋଜନ ଯୋଗୁ ରଜାଙ୍କ ଭଉଁ କାଟ ହେଲା ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଗୁଡ଼ିକ ଜାତୀୟକରଣ କରାଗଲା ।

ଖେଳଓପାଡ଼ର ପରିଚୟ

ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରାଣନାଥ ବାରୁ ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ସମାଜବାଦୀ, ସାହିତ୍ୟିକ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଜଣେ ଭଲ ଖେଳଓପାଡ଼ ଏକଥା ଖୁବ୍ କୋଟିଡ଼ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି । ପିଲା ବୟସରେ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ବେଳେ କିମ୍ବା ଛୁଟିରେ ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବା ବେଳେ ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଡାକ୍ତି ମାଙ୍କୁଡ଼ି, ବାଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ, ବୋହୁଚୋରୀ ଖେଳ ଖେଳିବାରେ ସେ ଧୂରନ୍ଧର ଥିଲେ ।

ଶୈଶବ, କୈଶୋର ଅବସ୍ଥାପରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଖେଳୁଥିବାର ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମନେ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସତ୍ୟ । ୧୯୬୪ରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ଆମେ ପୁରୀ ଜେଲରେ ଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ସାଠିଏ ବର୍ଷ । ତଥାପି ଖେଳିବାକୁ ଆଗ୍ରହ । ବାଗୁଡ଼ୁଗୁଡ଼ୁ ଖେଳିବା ପାଇଁ ପରି କଛା ମାରିଦେଇ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭିଡିନେଇ ଦୁଇଭାଗ କରିଦେଲେ । କହିଲେ ଆଜି ଖେଳିବା, ଦେଖିବା କିଏ ଜିତିବ, କିଏ ହାରିବ । ଆମେ ସବୁ ଏକଥା ଶୁଣି ହସିଲୁ । ଗତିବାବୁ ମଧ୍ୟ ପରିହାସ କଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାରୁ କ'ଣ ଛାଡ଼ିବା ଲୋକ । ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ । ପ୍ରଥମ ବାଜିରେ ସେ ଜିତିଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ଖେଳ ଦେଖି ଆମେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲୁ । ବୟସ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଯେ ଯୁବ ଯୁଲଭ ସ୍ୱଭାବ ସଦା ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ ଏହା ହିଁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ । ଜେଲଖାନାରେ କମ୍ ବୟସ୍କ ଯୁବକ ସାଥୀମାନଙ୍କ ମନକୁ ଖୁସି ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥବାରୁଙ୍କର ଏପରି ଖେଳର ଆୟୋଜନ ଥିଲା ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା । ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜରେ ଦିନେ ଛାତ୍ର, ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କୁ କ୍ରିକେଟ ଖେଳିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗୋଟିଏ ପଟେ କଲେଜର କ୍ରୀଡ଼ାବିତ୍ ଶିକ୍ଷକଗଣ । ତାଙ୍କର ନେତା ହେଲେ କଲେଜର ସେକ୍ରେଟେରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପଟେ ରହିଲେ କ୍ରୀଡ଼ାବିତ୍ ଛାତ୍ରଗଣ ଓ ତାଙ୍କ ନେତା ହେଲେ କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ।

ଖେଳ ଚାଲିଲା, ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ କ୍ରିକେଟ ଖେଳ ଭଲରୂପେ ଜଣାନାହିଁ । ତଥାପି ଖେଳିବା ପାଇଁ ଆଗଭର । ଧଳାଧୋତୀ ଓ ଧଳା ହାତସାର୍ତ୍ତ ପିନ୍ଧି କ୍ରିକେଟ ଖେଳ ଖେଳୁଥିବା ଖେଳାଳୀ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ହସିଲେ । ତାଙ୍କିମାରିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କି ଦବିଯିବା ଲୋକ । ପ୍ରିନସ୍ପାଲ ନନ୍ଦୀ ଓ ସେକ୍ରେଟେରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଟସ୍ କଲେ । ଟସ୍‌ରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ଜିତିଗଲେ । ଟସ୍‌ରେ ଜିତିଯିବା ପରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଖେଳିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ପିଲାମାନେ ଖେଳିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ବ୍ୟାଟିଙ୍ଗ୍ କଲେ । ଧୋଡ଼ି, ସାର୍ତ୍ତ ପିନ୍ଧି ପିଟ ଆଡ଼କୁ ବୋଲିଲେ । ବୋଲିଲାବେଳେ କଛା ଫିଟିଯାଉଥାଏ । ସେଉଥିରେ ଗୋଟିଏ ହାତରେ କଛା ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ବ୍ୟାଟ୍ ଧରି ବୋଲୁଥାନ୍ତି । ହସି ହସି ପାଇକଛା ମାରି ବ୍ୟାଟକୁ ଡାହାଣ ହାତ, ବାଁ ହାତ ଅଦଳ ବଦଳ କରି ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ ଓ ତାଙ୍କି ମାରିଲେ । ହସ ଓ ତାଙ୍କିରେ ଖେଳ ଯତିଆଟି କମି ଉଠିଲା ।

ହାରିବା, ଜିତିବାରେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବା ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଖେଳିବା ହିଁ ଆନନ୍ଦ ମନେ କରୁଥିଲେ । ନିଜେ ଖେଳିବା ଓ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଖେଳାଇବାରେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପିଲାମାନେ ଖେଳି ଶିଖନ୍ତୁ । ଭଲ ଖେଳଓପାତ ହୁଅନ୍ତୁ । ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଭାଗ ନେଇ ନାଁ ରଖନ୍ତୁ ।

କେତେଜଣକଠାରେ ଏପରି ଗୁଣ ଅଛି ?

ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ସୋଭିଏତ ରଷିଆ ଭ୍ରମଣ

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କେବଳ ଜଣେ ରାଜନୈତିକ ନେତା ନଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ମୁସାହିଫିକ୍ ଓ ଦକ୍ଷ ସାମ୍ବାଦିକ ଥିଲେ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ମୁଖପତ୍ର “ନୂଆଦୂନିଆ”ର ସଂପାଦକ ରହିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକରେ ସମାଜର ବାସ୍ତବ ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ସେ ଥିଲେ ସ୍ୱଷ୍ଟବାଦୀ ଓ ନିର୍ଭୀକ । ଗରିବ ଚାଷୀ ମୂଲିଆକଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ମହଲରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଆଦୃତ ହେଉଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ନିରପେକ୍ଷ ଓ ତଥ୍ୟମୂଳକ ଓ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ ।

୧୯୬୫ରେ ଜଣେ ଶୁଭେଚ୍ଛୁ ସାମ୍ବାଦିକ ଭାବେ ସେ ସୋଭିଏତ ରଷିଆ ଭ୍ରମଣରେ

ଯାଇ ସେଠାରେ ଭାରତୀୟ ସାମ୍ବାଦିକ ପ୍ରତିନିଧି ଦଳରେ ମସ୍କୋଠାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟପାର୍ଟିର ମୁଖପତ୍ର ‘ପ୍ରଭାତ’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ସଂପାଦକଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାତ କରି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇଥିଲେ ।

ସୋଭିଏତ ଭ୍ରମଣରୁ ଫେରି ୧୯୬୭ ଅକ୍ଟୋବର ସୋଭିଏଟ୍ ବିପ୍ଳବର ସୁବର୍ଣ୍ଣଜୟନ୍ତୀ ଉପଲକ୍ଷେ ‘ନୂଆଦୁନିଆ’ର ଏକ ବିଶେଷ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ ।

ସୋଭିଏତ ରଷିଆ ବିଷୟରେ ନିଜର ଅନୁଭୂତି ଓ ସାମ୍ୟବାଦ ବିଷୟରେ ଲେଖାମାନ ଏହି ବିଶେଷ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ଅନେକ ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣାକୁ ଦୂର କରାଇଥିଲେ ।

ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁରାଗୀ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ତାହା ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଜଣାଥିଲା । ରାଜନୀତି ସହିତ ସେ ତାଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକୁ ନେଇ ସାହିତ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜ ପରସ୍ପର ଅଜ୍ଞାଜାଣାବେ ଜଡ଼ିତ । ସମାଜକୁ ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ । ସମାଜର ସମସ୍ତ ଚିତ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ରାଜନୀତି ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ସମାଜ ବିଷୟରେ ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇଥାନ୍ତି । ରାଜନୀତିକୁ ଲୋକାଭିମୁଖୀ କରାଇବାର ବକ୍ଷିଷ ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟ । ତେଣୁ ରାଜନୈତିକ ନେତାମାନେ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ସାହିତ୍ୟିକ ହୋଇ ନଥାନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକ ହେବା ଏକ ବିଶେଷ ଗୁଣ ବା ବିଶେଷ ଏକ କଳା ।

ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଜଣେ ଜନପ୍ରିୟ ଦକ୍ଷ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଥାଇ ସେ ଏକାଧାରରେ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଥିଲେ ।

ରାଜନୀତି କରିବା ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ବିଶେଷ ସମୟ ପାଇ ନଥାନ୍ତି । ତଥାପି ଯେଉଁମାନେ ରାଜନୀତି ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଥାନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ

ରଚନା କରିଥାନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇଥାନ୍ତି, ତାହା ସେମାନଙ୍କ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ କଲେଜ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ବେଳେବେଳେ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର କରାଯାଏ । ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋଚନା ଚଳାଯାଏ । ଏହି ଆଲୋଚନାରେ ବେଳେବେଳେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଯୋଗଦେଇ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ସାରଗର୍ଭକ ଆଲୋଚନା ଚଳାଇ ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥାନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟକୁ ସେ ସର୍ବଦା ଗଣଧର୍ମୀ କରାଇବାରେ ଯୁକ୍ତି ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଦ୍ବାରା ପ୍ରକାଶିତ “ଆସନ୍ତାକାଲିର ସାହିତ୍ୟ” ତାଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମାନ ଜନକ ସ୍ଥାନକୁ ଘେନିଯାଇଛି । ସେ ଯେ ଜଣେ କେବଳ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ନୁହନ୍ତି, ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ସାହିତ୍ୟିକ ଥିଲେ, “ଆସନ୍ତାକାଲିର ସାହିତ୍ୟ” ପୁସ୍ତକରୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ପରିଚୟ ମିଳିଲା ।

ପୂର୍ବରୁ ସେ “ଆସନ୍ତାକାଲି” ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ କିଛି ଲେଖା ଲେଖୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ସମାଜର ପରିଚିତ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ନଥିଲା ।

ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ମତଥିଲା - ସାହିତ୍ୟ ସ୍ଥାଣୁ ନୁହେଁ ତାହା ଗତିଶୀଳ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଆସନ୍ତାକାଲିର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ହେବ, ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ଏହା ହେବ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର । ବିମୁଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟର ଭିତ୍ତିଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିବ ଆଗାମୀ କାଲିର ସାହିତ୍ୟ ।

ଏକଦା କଲେଜର ଏକ ସାହିତ୍ୟ ସଭାକୁ ସେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତି । ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସହ ସେ ଏହି ଆଲୋଚନା ସଭାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେପରି କ୍ରମାନ୍ବୟରେ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟ, ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଶ୍ବ ସାହିତ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ତାହାର ସାମାଜିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି କ’ଣ ତାହା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ବୁଝାଇଥିଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ କବିମାନଙ୍କ କବିତ୍ବ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୃତିତ୍ବର ଯେପରି ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବିଶ୍ଲେଷଣ କରିଥିଲେ ତାହା ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତା ମଣ୍ଡଳୀ ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଚମତକୃତ କରିଦେଇଥିଲା । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଏପରି ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅନୁଶୀଳନ ରହିଛି ବୋଲି କାହାରି ଧାରଣା ନଥିଲା । ସେ ଦିନର ଆଲୋଚନା ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣାକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲା ।

ତାଙ୍କର ଆଲୋଚନାରେ ଥିଲା ଜ୍ଞାନାନ୍ତର ପଦ୍ଧତିର ବିଚାର ଧାରା । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି - “ସାମାଜିକ ଉତ୍ପାଦନ ପଦ୍ଧତି ଓ ଉତ୍ପାଦନ ସଂପର୍କ ସଂପୃକ୍ତ ସମାଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଜନ୍ମଦାତା । ସେହି ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀ ଆଦିମ କମ୍ୟୁନିଜମ ସମାଜରୁ ସମାଜବାଦୀ ସମାଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ରମଶଃ ବଢିଚାଲିଛି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରାଥମିକ ସମାଜରୁ ସମାଜବାଦୀ ସମାଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।”

ଏହି ବ୍ୟାଖ୍ୟାର ଭିତ୍ତିରେ ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରିଛନ୍ତି । “ସମାଜର ଯେ କୌଣସି ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥନୀତିରୁ ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧିତ । ଉକ୍ତ ରାଜନୀତି ଓ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ଖାପଖୁଆଇଲା ଭଳି ଶ୍ରେଣୀ ଦର୍ଶନର ଜନ୍ମ ଓ ବିକାଶ । ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦର୍ଶନରୁ ଶ୍ରେଣୀ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ଉଭୟ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗି ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ।”

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକମାନେ ଯେପରି ଗତାନୁଗତିକ ଭାବେ ଆଲୋଚନା କରିଆସିଛନ୍ତି - ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସମାଲୋଚନା ଓ ବିଚାର ତାହାଠାରୁ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର । କାରଣ ଅର୍ଥନୀତି ଓ ତତ୍ତ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ ସାମାଜିକ ପରିବେଶକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି, ସାହିତ୍ୟକୁ ସାମାଜିକ ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଭାବେ ବିଚାର କରିବାର ଧାରା ସେ ପାଠକ ନିକଟରେ ଉଦାହରଣ ସହ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସେହି ଯୁଗର ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଵାର୍ଥର କିପରି ବାହାଜ ହୋଇଛି, ଏବଂ ଯୁଗ ସନ୍ଧିକ୍ଷଣରେ ପୁଣି ସାହିତ୍ୟରେ କିପରି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଭାବଧାରାର ପରିସ୍ଫୁଟନ ଘଟିଛି ତାହା ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ।

ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଯେ ସମାଜର କୌଣସି ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପୂର୍ବରୁ ସେ ସଂପର୍କୀୟ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ସଂସ୍କୃତିର ଅନୁରୂପ ବିକାଶ ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନହେଲେ ସେହି ଭବିଷ୍ୟତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ବିପ୍ଳବ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା କଷ୍ଟକର । କାରଣ କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମାଜର ବାହକ । ସେ ସବୁର ଅଗ୍ରଗତି ବିନା ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତି ଅସମ୍ଭବ ।

ଇତିହାସରେ ଦେଖାଯାଇଛି, କୌଣସି ଦେଶ ବା ଜାତି ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଆକ୍ରମଣ କଲାବେଳେ, କିମ୍ବା ସେ ଦେଶ ଉପରେ ପ୍ରାଧିକାର ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଚେଷ୍ଟାକରେ ତାହାର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ, କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଲାଗି । ଏ ଦିଗରେ ସେ ସଫଳ ହେଲେ ସେହି ଦେଶରେ ତା'ର ଆସନ ଦୃଢ଼ କରିବାରେ ସହଜ ହୁଏ ।

ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ଆଧାର ହେଉଛି ଭବିଷ୍ୟତର ସମାଜବାଦୀ ସମାଜର ସାହିତ୍ୟ - ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ । ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ପରିସରରେ ବର୍ଣ୍ଣାଇଛନ୍ତି ଯେ ସମାଜବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଚଳନ ବ୍ୟତିରେକେ ସେହିପରି ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅସମ୍ଭବ । ସମ୍ଭବ ହେଲେ, ତାହା ସମ୍ଭାବି ରଖିବା କଷ୍ଟକର ହେବ ।

ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଆଲୋଚନା କରି ବର୍ଣ୍ଣାଇଛନ୍ତି ଯେ ଆଗାମୀ ସମାଜରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମାଜବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ଓ ସେହି ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଗ୍ରଦୂତ ଭାବେ, ସମାଜର ଏହି ସମୁଦ୍ଧଳ ଭବିଷ୍ୟତ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସାହିତ୍ୟ ହେବ ପଟ ପୁରୋଧା । ତେଣୁ ସମାଜର ପତାସଜା ଅଂଶ ଭାଙ୍ଗି ଓ ବଦଳାଇ ନୂତନ ସୁନ୍ଦର କର୍ମକ୍ଷମ ସମାଜ ଗଢିବା ପାଇଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଆଶା ଆକାଞ୍ଛା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ତାକୁ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଦେବାରେ ସାହିତ୍ୟ ଦିଗନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଆଜିର ଲେଖକଙ୍କୁ ହେବାକୁ ହେବ ସେହି ଆଗାମୀର ବାର୍ତ୍ତାବହ । ସେଥିଲାଗି ସେ କହିଥାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟଜ୍ଞମାନେ ଯଦି ସାଧାରଣ ମଣିଷ ତଥା ଖଟିଖୁଆ ମଣିଷର ଜୀବନକୁ ଖୁବ୍ ନିକଟରୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବେ ଅର୍ଥାତ ଆତ୍ମୀୟ ଭାବେ ଚିହ୍ନି, ଚିହ୍ନାଇ ପାରିବେ ତେବେ ସେମାନେ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବେ, ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ସାହିତ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାର ପ୍ରତିରୂପ ନୁହେଁ, ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସୁଖୀ ସମାଜ ଗଢିବାରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର ।

ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକାଶିତ “ଆସନ୍ତା କାଲିର ସାହିତ୍ୟ”ରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ଲାଭ କରିଛି । ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଅନୁଶୀଳନ ଚଳାଇବା ଦିଗରେ ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ କୃତି ଓ ବଳିଷ୍ଠ ପଦକ୍ଷେପ । ଏହା ନୂତନ ଦିଗବର୍ତ୍ତନ ଦେଇଛି ।

ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁଗାମ ହେତୁ ସେ “କୃଷ୍ଣ ମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ” ସଙ୍କଳନ

କରିଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖିବା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଭଗବତ ଗୀତାର ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଉପରେ ଆଲୋଚନା ଓ ଦେଲଯାତ୍ରାର ଐତିହାସିକ ତଥା ସାମାଜିକ ଦିଗ କ’ଣ ସେ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଚିନ୍ତା କେବଳ ଆଲୋଚନା - ସମାଲୋଚନାରେ ସୀମିତ ନଥିଲା । ସେ କବିତା ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଖୋର୍ଦ୍ଧା କଲେଜରେ ରହିଛି ।

ଏହି କବିତାଟିରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଚିନ୍ତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ବିରାଟ ରାଜନୈତିକ କ୍ରିୟାକଳାପ ସହ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାଙ୍କର ପଦଚିହ୍ନ ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟ ସର୍ବଦା ଜୀବନ ତଥା ସମାଜର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସଂଘାତ ମଧ୍ୟଦେଇ ଆଗେଇ ଚାଲେ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ବାସ କରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ବୌଦ୍ଧାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରୁଥିଲେ ।

“ଆସନ୍ତାକାଲି”ର ସାହିତ୍ୟରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ---

“ସାମାଜିକ ଉତ୍ପାଦନ ପଦ୍ଧତି ଓ ଉତ୍ପାଦନ ସଂପର୍କ ସଂପୃକ୍ତ ସମାଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି । ସମାଜର ଯେ କୌଣସି ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥନୀତିରୁ ରାଜନୀତିର ଉଦ୍ଭବ । ଉକ୍ତ ରାଜନୀତି ଓ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ଖାପ ଖୁଆଇଲାଭଳି ଶ୍ରେଣୀ ଦର୍ଶନ ଜନ୍ମ ଓ ବିକାଶ । ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଦର୍ଶନରୁ ଶ୍ରେଣୀ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ।

ଭଗବତ ଗୀତାର ସାମାଜିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଉପରେ ସେ ଆଲୋଚନା କରି ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ସକଳ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରାଣନାଥ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତରେ ଲେଖା ଅଛି- “କାଷ୍ଠ, ପାଷାଣ ତରୁ ତୃଣ । ସକଳ ଘଟେ ନାରାୟଣ”

ସେହିପରି ସମାଜର ରାଜନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି, କଳା , ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଶିକ୍ଷା, କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଶ୍ରମିକ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଯୁବ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ, ଗଡ଼ଜାତ

ପ୍ରଜା ଆନ୍ଦୋଳନ, ଭାରତର ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆଦି ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କର ସ୍ଥାନ । ଯେଉଁଠି ଦୁଃଖୀ, ଦରିଦ୍ର, ଦଳିତ ନିଷ୍ପେଷିତ ଶୋଷିତ, ଅତ୍ୟାଚାରିତ ଲୋକେ ଏକତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି ସେଠାରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ହାଜର ହୋଇ ତାଙ୍କର ସାଥୀ ହୋଇ ପଥ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି । ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସାମିଲ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସେହିପରି ଯେଉଁଠି ଲୋକେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବନ୍ୟାରେ ଦୟାନଦୀ କୂଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଜଟଣୀ ପାଖାପାଖି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ବହୁ କ୍ଷତି ସହୁଥିଲେ । ଏହି ବନ୍ୟା ବିପଦରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ନଦୀକୂଳ ଲୋକମାନଙ୍କକୁ ଏକତ୍ର କରାଇ ସରକାରୀ ନିକଟରେ ବନ୍ଧ ପକାଇବା ପାଇଁ ଦାବି କଲେ । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଏ ଦିଗରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟତା କଲେ ନାହିଁ । ଅସାଧକୁ ସାଧ କରିବା ଲୋକ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ । ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟକୁ ଭରସା ନରଖି ବନ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଟିଣର ଗୋଟିଏ ଚୁଙ୍ଗାଧରି କେତେକ ସାଥୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଦୟାନଦୀ କୂଳ କେତକୀ ଘାଟଠାରେ ବନ୍ଧ ପକାଇବା ପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ସଂଗ୍ରହରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ଚାଉଳ, ଟଙ୍କା ଯେ ଯାହା ଦେଲେ ସଂଗ୍ରହକରି ଏକତ୍ର କଲେ । ସେହି ଧନରେ ବନ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ବନ୍ଧ ପକାଗଲା ।

ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର କାକୁଡ଼ିଆଠାରେ ଦୟାନଦୀ କୂଳରେ କେତକୀଘାଟ ବାନ୍ଧି ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଆଖ ପାଖ ବହୁ ଗ୍ରାମକୁ ବନ୍ୟା ବିପ୍ଳବରୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

ଏଇ ଅନୁଭୂତିରୁ ଶିକ୍ଷାନେତ୍ର ପରେ ପଡ଼ିଆ ବନ୍ଧ କରାଗଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାସମର ବେଳୁ ସୂତାର ଅଭାବ ଯୋଗୁ ବୁଣାକାର ମାନେ ଲୁଗାବୁଣା ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଘରେ ଲଟକାଇ ଦେଇ ମୂଲ ଲାଗୁଥିଲେ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜଟଣୀ ଅଞ୍ଚଳର ବୁଣାକୀ ମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ରକରି ବୁଣାକୀ ସଂଘ ଗଠନ କଲେ । ସମବାୟ ସମିତି ଜରିଆରେ ବୁଣାକୀମାନେ ସୂତା ପାଇ ଲୁଗାବୁଣା ତଳିଲେ । ମହାହଳନମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ।

କଲିକତାରେ ରହୁଥିବା ସମୟରେ ସେଠାରେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ

ଅବହେଳିତ ଓ ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତାକଲେ । ୧୯୫୫ ମସିହାରେ କଲିକତାରେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ନେଇ “ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗଠନ” ଗଠନ କଲେ । ତତ୍ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗଠନ କଲେ ।

ତାଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କଲିକତାରେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଚରଣ ବରାଳ, ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ପରିଡ଼ା, ପରମାନନ୍ଦ ସାମଲ, ଆକୁଳି ମିଶ୍ର, ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର ଓ ହୃଦାନନ୍ଦ ମଲ୍ଲିକ ପ୍ରଭୃତି ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଏହି ସଙ୍ଗଠନ କଲିକତାରେ ରହୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଜାଗରଣ ଆଣିଲା । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଏହି ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ବଙ୍ଗଳାର ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଧାନଚକ୍ର ରାୟଙ୍କୁ ଏକ ଦାବୀପତ୍ର ଦେଲେ । ତଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମିକ ମାନେ କେତେକ ଦାବି ହାସଲ କଲେ ।

୧୯୫୬ ରେ ସଂଘଟିତ ଷଡ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆ ସୀମା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ସକ୍ରିୟ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ।

୧୯୬୦ରେ ବଡ଼ବିଲସ୍ଥିତ ସିରାଜ ଉଦ୍ଦିନଙ୍କ ଖଣିରେ ଶ୍ରମିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବାରୁ ଖଣିମାଲିକଙ୍କ ତରଫରୁ ପୁଲିସ୍ ଜରିଆରେ ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଚଳାଯାଉଥିବା ଖବରପାଇ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଯାଇ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସାହସ ଓ ଦମ୍ଭ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

୧୯୩୪ରେ ପୁରୀରେ ପୁରୀ ମୁନିସପାଲିଟ ଦ୍ୱାରା ପୁରୀ ମେହନ୍ତର(ମାହାର)ମାନେ ନାନାଭାବେ ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହେଉଥିଲେ । ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ ପୁରୀରେ ରହି ଏହି ମେହନ୍ତର ମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରାଇ ପୁରୀ ମାହାର ୟୁନିୟନ ଗଠନ କଲେ ।

୧୯୬୫/୬୬ରେ କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା । ଅନାହାରରେ ଲୋକେ ମଲେ । ଲୋକେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାଛାଡ଼ି ବାହାରରକୁ ପଳାଇଗଲେ । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ପ୍ରସନ୍ନ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଠାରୁ ଖବରପାଇ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଛୁଟିଲେ । ଏପ୍ରିଲ, ମଇ ମାସରେ ପ୍ରବଣ ଖରାକୁ ଭୂକ୍ଷେପ ନକରି କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳର ବହୁଗ୍ରାମ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଓ ଲୋକେ ଖାଉଥିବା ଅଖାଦ୍ୟ, ଚେର, ମୂଳ, ଲଟା ପତରର ନମୁନା ଆଣି

ସାମ୍ବାଦିକ ସମ୍ମିଳନୀ ଡକାଇ ଦର୍ଶାଇଲେ ଓ ଯାହା ସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖି ଆସିଲେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାକଲେ । ଖବର କାଗଜରେ ତାହା ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ବିଧାନ ସଭାରେ ଏହା ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ବିଧାନସଭା କମିଟି । ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦୈନିକ କାଗଜରେ ଏହା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲିଗଲା । ଖବରକାଗଜର ଏପରି ଦୁଃଖବାୟକ ବିବରଣୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାପରେ ୧୯୬୬ ମସିହା ମଇମାସ ୧୦ ତାରିଖରେ ଡକ୍ଟରାଳୀନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ କଳାହାଣ୍ଡିର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳ ଗସ୍ତ କରି ତାହାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଡକ୍ଟରାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନ

* ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାର ସହିତ ସଂପର୍କରେ ଆସିଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁ କିପରି ଦୁଃଖରେ ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ଶିଶୁଙ୍କ ସହିତ ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ । ଗଭୀର ବନ୍ଧୁତା ନ ଥିଲେ ଜାଣିବା କଷ୍ଟ । ବାହାରୁ ଦେଖି କେହି ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଭୋଗୁଥିବା ଜୀବନକୁ କଳନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ଭିତରେ ହସୁଥାନ୍ତି । ନିଜେ ଭୋକିଲା ଥିଲେ ବି ଅନ୍ୟ ଖାଇବା ଖବର ପଚାରି ବୁଝନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ । ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଗତିରୋଧ କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ କବିତା ଲେଖି ମନର ଦୁଃଖ ମେଝାଇ ନିଅନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପବାସ । ଜଟଣୀ ଘରଦ୍ୱାର କିଛି ଅଂଶ ଉଡ଼ା ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଗୁଚ୍ଛୁରାଣ ମେଝାଇବାରେ ସାହଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ଲୋକନାଥ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଏକ ବନ୍ଧବ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ସେ ଗୋଲଝେ ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଦିନେ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ସମୟରେ ଜଟଣୀରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଦୁଆର ବାଜେଇଲେ । ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପ୍ରାଣନାଥ ଦୁଆର ଫିଟାର ଲୋକନାଥବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି କ'ଣ ଖାଇତ ବୋଲି ପଚାରିଲେ । କିଛି ଖାଇନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକନାଥବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେବାରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ କିଛି ଖାଦ୍ୟର ଅବେଷଣ କଲେ କିନ୍ତୁ ନିରାଶାରେ ଫେରି ଲଣ୍ଠନ ଧରି ଘୋର ଶୀତଦିନ ରାତିରେ ବଜାରରୁ କିଛି ବରା ଓ ଜିଲିପି ଧରି ଆସିଲେ । ଲୋକନାଥ ବାବୁ ସେତକ ଖାଇ ରାତ୍ରୀ ଯାପନ କଲେ ।

ଘରେ ଖାଦ୍ୟ ନାହିଁ । ନିଜେ ଉପବାସ । କିନ୍ତୁ କମ୍ପେଟକ ପେଟ ଅଣ୍ଟାରି ବସି ଖାଦ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର କମ୍ପେଟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କେତେ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାହା ଜଣାପଡେ ।

ଯାହା ଛାଡିଦେଇଗଲେ

“ସର୍ବେ ଚଳିବେ କାଳବଲେ । ଯଶ ରହିବ ମହାତକେ ॥”

ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଯିଏ ଯେତେ ଧନ ସମ୍ପଦ, କୋଠାବାଡି କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁବେଳେ ସେ ସବୁ ପଛରେ ପଡିରହେ । ଶୂନ୍ୟହସ୍ତରେ ଦିନେ ଚାଲିଯିବାକୁ ହୁଏ । ଅର୍ଜିତ ଧନ ସମ୍ପଦ, କୋଠାବାଡି ଦିନେ କ୍ଷୟ ପାଇଯାଏ ।

କେବଳ ବଞ୍ଚୁ ରହିଯାଏ ମଣିଷର କାର୍ତ୍ତି ଓ ଯଶ ।

“ଯଶ, କାର୍ତ୍ତା ସଃ ଜୀବନ୍ତି”

ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ତାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ, ସହଯୋଗୀ, ସୁଖ, ଦୁଃଖର ସମଭାଗିନୀ ପ୍ରିୟତମା ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହ ୬ ଗୋଟି ପୁତ୍ରକୁ ଛାଡି ଚାଲିଗଲେ । ଏବେ ଆଉ ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୧୧ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ମଧ୍ୟ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଗଲେ । ଏବେ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପାଳିତ ସୁଶିକ୍ଷିତ ଛଅଗୋଟି ପୁତ୍ର ବଂଶର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଭାବେ ରହିଛନ୍ତି ।

ବଡ଼ ପୁଅ ପ୍ରଭାସ(ବୁଲୁ) ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିୟର, ୨ୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରକାଶ(ଲୁଲୁ) ଆମେରିକାରେ ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିୟର, ୩ୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରଭାତ (ବୁଲୁ) ଜଣେ ଅର୍ଥନୀତି ବିଷୟର, ୪ର୍ଥ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦୋଷ(ବୁଲୁ) ସମାଜ ପତ୍ରିକାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରତିନିଧି ଓ ଦକ୍ଷ ସାମ୍ବାଦିକ, ୫ମ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୋତ (ପୁପୁ) ବୟସରେ ଜଣେ ରସାୟନବିତ୍, ୬ଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଆମେରିକାରେ ଜଣେ ତାତ୍ତ୍ୱର । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ନାତି, ନାତୁଣୀ ଅଛନ୍ତି ।

ଏ ସବୁ ନିଜର ପରିବାର । କିନ୍ତୁ ଏହି ପରିବାର ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୃହତ ପରିବାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେ ପରିବାରଟି ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପରିବାର । ଶତ ଶତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଭାବେ ଜନ୍ମଦେଇ ଏହି ପରିବାରର ସଭ୍ୟ କରାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ମାର୍କ୍ସବାସ, ଲେନିନ୍‌ବାଦ, ସାମ୍ୟବାଦ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରି ସୁଶିକ୍ଷିତ କରାଇବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣେ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀଭାବେ ଗଢି ଚୋଳିଲେ । ସେମାନଙ୍କ

ମଧୁର ଆଜି କେତେକ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲେଣି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପରିବାର ଦିନେ
ମା ଜଣକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ସେହି ପରିବାରର ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଆଜି ୧୬
ହଜାରରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି । ଏମାନେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଭାବେ ରହିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ଲାଲ ପତାକାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ମନେକରି ନିଜ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଗାଁକୁ ଗାଁ
ଖେଦି ବୁଲୁଥିଲେ, ଦିଲ୍ଲୀ ଅଭିଯାନରେ ଆଗରେ ଚାଲିଥିଲେ ସେହି ଲାଲ ପତାକା ଅକ୍ଷୟ,
ଅଜେୟ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ସେହି ଲାଲ ପତାକାକୁ ୧୬ ହଜାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟଙ୍କ ହାତରେ
ଅର୍ପଣକରି ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅନାହାର, ଶୋଷଣ, କଷଣ ଯେତେଦିନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ସେ ପତାକାକୁ କେହି ମାରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ସୁଖ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ,
ସାମ୍ୟବାଦର ଇଚ୍ଛାକୁ ପୂରଣ କରିବାରେ ଲାଲପତାକା ହିଁ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ । ଆଜି ଉତ୍କଳ ସଂଗ୍ରାମ
ପାଇଁ । ଆସନ୍ତା କାଲିକୁ ଉଡିବ ସାମ୍ୟବାଦ ସମାଜର ଜାତୀୟ ପତାକା ରୂପେ ।

କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ମୁଖପତ୍ର “ନୂଆଦୁନିଆ” ଆଜି ତାଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇଛି । “ନୂଆ
ଦୁନିଆ’ ରହିଛି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ଶତକଡା ୮୦ ଲୋକଙ୍କର ଶୋଷଣ, କଷଣର ମୁଣ୍ଡିପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବା
ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ “କୃଷକ ସଭା”କୁ ଗଠିଥିଲେ ସେ “କୃଷକ ସଭା” ରହିଛି । ତାଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ପ୍ରବାଣ ଯୋଦ୍ଧା ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ କୃଷକ ସଭାର
ସଭାପତି ଭାବେ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇ ବହୁଦିନ ଚଳାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି କୃଷକ ସଭାକୁ ଏବେ
ସଭାପତି ଭାବେ ସୋମନାଥ ଘାତ୍ର ଓ ସଂପାଦକ ବିଶ୍ୱନାଥ ସାହୁ ନେତୃତ୍ୱଦେଇ
ଚଳାଇଛନ୍ତି । ହଜାର ହଜାର କୃଷକ ଆଜି ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଶେଷରେ ଝୁରୁଛି ତାଙ୍କୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାମାଟି । ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବରୁଣେଇ ପାହାଡର ପାଦତଳେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଥିଲେ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ । ସେହି ଜନ୍ମିତ ଶିଶୁଟିକୁ ସେ ଛାଡିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ।
ଏବେ ସେହି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟଟି କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତୋରତର ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଅଗ୍ରଗତି କରି ଚାଲିଛି ।

ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଜୀବନ୍ତ ରହି ଯାଇଛି ସ୍ୱ ହସ୍ତ ଲିଖିତ “ଆସନ୍ତା କାଲିର ସାହିତ୍ୟ”
ପୁସ୍ତକ ।

ଏଇ ଗୁଡିକ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଛାଡିଦେଇ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏଇମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ
ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ଓ ଚିର ଅମର ।

ଅନ୍ତିମ ଇଚ୍ଛା ଓ ଶେଷ ଚିଠି

ଓଡ଼ିଶାକୁ ପ୍ରଗତି ଦିଗରେ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । କୃଷି ବିକାଶ ହେଲେ ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ହେବ । ତେଣୁ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଭୂବ୍ୟବସ୍ଥାର ଆତ୍ମୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଣାଯାଇ ଭୂସଂସ୍କାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଜରିଆରେ ପ୍ରକୃତ ଚାଷୀକୁ ଜମିର ମାଲିକାନା କରାଇବା ଦିଗରେ ସେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ।

ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ନ ହେଲେ ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥନୈତିକ ଦିଗରେ ବିକାଶ ହେବନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ସବୁ କଞ୍ଚାମାଲ ରହିଛି ସେ ସବୁର ଉପଯୋଗ କରାଯାଇ ପାରିଲେ କୃଷି ଭିତ୍ତିକ ଶିଳ୍ପ ଗଢ଼ି ଉଠିବ ଓ ବହୁ ଲୋକ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇ ପାରିବେ ଏବଂ ଜମି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ହ୍ରାସ ପାଇବ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଭୂଗର୍ଭରେ ବହୁ ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ରହିଛି । ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ କୋଇଲା, ଲୁହାପଥର ରହିଛି । ପାରାକ୍ୱାପ ଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଇସ୍ପାତ କାରଖାନାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସ୍ୱପ୍ନ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ଦେଖୁଥିଲେ । ଏ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ିରହି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ତତ୍ତ୍ୱାବଳୀନ ରାଜ୍ୟ ସଂପାଦକଙ୍କୁ ଏକ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇଥିଲେ ଓ ପାର୍ଟିକୁ ସେଇ ଅନୁଯାୟୀ ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ପାଇଁ ଯେପରି ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ଶିକ୍ଷା ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୌଳିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅଣାଯିବା ଦିଗରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ।

ସମସ୍ତ ବାମପନ୍ଥୀ ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଦଳ, ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଏ ଦିଗରେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରୁଥିଲେ ।

୧୯୭୦ ମସିହା ଜୁନ ତା ୨୪ରିଖରେ କଲିକତାରୁ ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟ ପରିଷଦ, ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ସଂପାଦକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେଇଥିବା ଏକ ଚିଠିରୁ ତାଙ୍କ ମନର ବ୍ୟଗ୍ରତା ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏକ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ଦେଖିଥିବା ସୁନେଲି ସ୍ୱପ୍ନର ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସେହି ଚିଠିରେ ଅବିକଳ ନକଲ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା । ଏହାହିଁ ଥିଲା ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବର ତାଙ୍କର ଶେଷଚିଠି ଓ ମନର ଭାବନା ।

ପ୍ରିୟ ସାଥୀ,

ତା ୨୪/୭/୭୦

ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ପାର୍ଟିରେ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛି । ବହୁ ଆଗରୁ ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ଏହି ବିଷୟଟି ଉତ୍ତଥାପନ କରି ନ ଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେବ କି ?

ଓଡ଼ିଶାରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଇସ୍ତାତ ଶିଳ୍ପ କାରଖାନା ଯାହା ବଣାଇ(ନୟାଗଡ଼)ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉଛି, ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯଥାର୍ଥ, ଅର୍ଥାତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଇସ୍ତାତ ଶିଳ୍ପ କାରଖାନା ହେବା ଦରକାର । ମାତ୍ର ତାହା ବଣାଇରେ ନ ହୋଇ ପାରାଦ୍ଵୀପ ବନ୍ଦରରେ ହେବା ଉଚିତ ।

୧- ପ୍ରଥମତଃ ପାରାଦ୍ଵୀପକୁ ସେ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ବଣାଇ, କେଉଁଝର ପ୍ରଭୃତିରୁ କଞ୍ଚାମାଲ ଏକତ୍ରପ୍ରେସ ହାଇଡ୍ରୋ ବାଟେ, କଟକରୁ ରେଲ ଯୋଗେ ଓ ଦରକାର ହେଲେ କେନାଲ ବାଟେ କଞ୍ଚାମାଲ ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶା ଓ ବିହାରରୁ ରେଲ ଯୋଗେ କଞ୍ଚାମାଲ ନେଇ ଆନ୍ଧ୍ରର ବିଶାଖାପାଟନା ବା ଭାଇଜାଗପଟନରେ କାରଖାନା କରାଯାଉଛି ।

୨- ପୋର୍ଟଟି ବଢ଼ିବା ଦରକାର । ଖାଲି ପୋର୍ଟଟିଏ ଆଁ କରି ପଡ଼ି ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯଦି ସେଠାରେ ଇସ୍ତାତ କାରଖାନା ନ କରାଯାଏ ତେବେ ସେହିବାଟେ ମଧ୍ୟ ଫିନିସ୍ତ ଆଇରନ ମେଟେରିଆଲ ବାହାରକୁ ଯିବ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୋର୍ଟରେ ଇସ୍ତାତ କାରଖାନା କରାଗଲେ ତାହା ଆନ୍ତର୍ଜାତୀକ ଦେଶମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ସହାୟତା ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିବ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଫିନିସ୍ତ ମେଟେରିଆଲ ନେବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ ।

୩- କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଛନ୍ତି, ପାରାଦ୍ଵୀପ ପୋର୍ଟରେ ଏତାଦୃଶ ଗୋଟିଏ ଲୌହଶିଳ୍ପ କାରଖାନା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯିବା କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ସେ ମଧ୍ୟ ଏହାଦ୍ଵାରା ପରୀକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତେ ।

୪-ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଉରକେଲାଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପ କାରଖାନା ହୋଇଛି । ସେଠାରୁ ୫୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ନ କରି ପୂର୍ବ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନ୍ୟ କାରଖାନାଟି ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ରାମ ବାବୁ ଓ ତୁମେ ସେ କମିଟିରେ ଅଛ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବିଜ୍ଞତାର ସହ ପ୍ରବେଶ,
ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରାଧ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ପାର୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା
କରିବ । ଆଜିର ଅବସ୍ଥାରେ ନୁହେଁ, ୧୦ ବର୍ଷ ପରେ ଯାହା ଅବସ୍ଥାହେବ, ତାକୁ ଗାଁ
ବିଚାର କରିବ ।

ଆଉ ଭୂମି ଦଖଲ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲିଥିବ । ଦେଖାଯାଉ କ’ଣ
ହେଉଛି ? ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ନୟାଗଡ଼, ଦଶପଲ୍ଲୀ, ଖଣ୍ଡପଡ଼ାରେ ସରକାରୀ ପଡ଼ିଆ ଜମି ଦଖଲ
ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁବିଧା ରହିଛି । ଏଇଥିରେ ସାଥୀମାନଙ୍କର ବଲସେଭିକ ଇଚ୍ଛା ଓ ଶକ୍ତି ଓ
ନିଷ୍ଠାର ପରିଚୟ ମିଳିବ ।

ମୋ ଦେହ ଟିକିଏ ଭଲ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରାପୁରି ଭଲ ହୋଇନାହିଁ । complaints
ରହିଛି । ଶୋଇଲେ ଉଠିଲା ବେଳକୁ କଷ୍ଟ ହେଉଛି । ମୁଁ ଏଠାରେ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ରହିଛି । ତାହାପରେ ଶରୀର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ମୋର ଶରୀର ହାତର
ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିପଦ
ରହିଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଜମିଦଖଲ ପ୍ରସ୍ତୁତି କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତଥିବ । ଆଉ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ
ଲେଖୁନାହିଁ । ଦିଲ୍ଲୀ ଗଜାବେଳକୁ ବା କଲିକତା ଆସିବା ବେଳେ ଏହି ବାଟ ଦେଇ ଯିବା
ଆସିବା ନିଶ୍ଚୟ କରିବ । ଇତି ।

ସାଥୀ ସଂପାଦକ
ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟ ପରିଷଦ
(ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି)
କଟକ

ଲାଲ ଅଭିବାଦନସହ
ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

“ଗଲା ପୁତ୍ର ବାହୁଡ଼ି ନ ଆସିଲା”

କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଓ କୃଷକ ସଭା ତରଫରୁ ଏକ ଦାବିପତ୍ରକୁ ନେଇ ଗତ ୧୯୬୯
ମସିହାରେ ୬୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ ଦୀର୍ଘ ପନ୍ଦର ଦିନ ଧରି ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର
ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରେ ପଦଯାତ୍ରା ଚଳାଇବା ଦ୍ଵାରା ତାଙ୍କ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ବିପଦ ଦେଖାଦେଲା ।
ସେ ଟିକିସା ପାଇଁ କଲିକତା ଯାତ୍ରାକଲେ । ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ ।

ଏଥୁ ପୂର୍ବରୁ ସେ ବହୁବାର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ କଲିକତା ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭଲହୋଇ
ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି । ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହସ୍ତର ବାହୁଟି ଖସି
ପଡ଼ିବାରୁ ତାହାର ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର ପାଇଁ ସେ କଲିକତା ଯାଇ ସେଠାର ନୀଳରତନ ସରକାର
ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରାଯାଇଥିଲା ।
ଭଲ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରି ଆସି ପାର୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ, କୃଷକ ସଭା କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଲାଗିପଡ଼ିଥିଲେ ।

୧୯୬୯ରେ ବାର୍ଦ୍ଧନର ପଦଯାତ୍ରା ଯୋଗୁ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର
ପୁତ୍ର କଲିକତାରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଡକ୍ଟାବଧାନରେ ରହି ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ଗଲେ ।

ସେ କଲିକତା ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଯିବାପୂର୍ବରୁ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ତାଙ୍କ
ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ଓ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଏମ.ଏଲ.ଏ କଲୋନୀର
୧୨/୨ କ୍ୱାଟରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କମିଟି ଅଫିସ ଥାଏ । ସେଠାକୁ ଜିଲ୍ଲା କମିଟି ବୈଠକ ତକା
ଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟମାନେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଘର ଖୋଲା ନ
ଥିବାରୁ ବାରଣ୍ଡାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ । କିଛି ସମୟପରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁ ଛତାଟିଏ
ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ବେଶି ସମୟ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନ ପାରି ବସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ ମୁଁ
ତାଙ୍କୁ ଧରି ଝରକା ଉପରେ ବସାଇ ଦେଲି । ସେଦିନ ଖୁବ୍ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଶୁଷ୍କ ଜଣା ପଡୁଥିଲେ ।
ସେତିକିବେଳେ ସେ କହିଲେ- “ମୋ ଦେହ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ମୁଁ କଲିକତା ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ
ଯିବି । ତୁମେ ସବୁ କାମ କରୁଥିବ ମୁଁ ଆସି ମିଶିବି ।”

ଘର ଖୋଲାଗଲା । ଜିଲ୍ଲାକମିଟି ବୈଠକ ବସିଲା । ଜମିଦଖଲ ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆ
ଯାଇ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ନିଆଗଲା । ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ପୁରୀଜିଲ୍ଲା କମିଟି ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବାର
ଶେଷ ସମୟ । ସେ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଗଲେ । ଆଉଫେରିଲେ ନାହିଁ । “ଗଲାପୁତ୍ର ବାହୁଡ଼ି ନ
ଆସିଲା ।”

ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ରହି ଜମି ଦଖଲ ଆନ୍ଦୋଳନ କେତେଦୂରଗଲା ଚିଠି ଲେଖି
ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଚିନିଖଣ୍ଡ ଚିଠି ତାଙ୍କଠୁ ପାଇଛି । ଶେଷ ଚିଠିରେ
ଲେଖିଥିଲେ - “ମୁଁ ସପ୍ତାହକ ମଧ୍ୟରେ ଫେରିଯିବି । ଯାହାସବୁ କାମ ବାକିଥିବ ମିଶି ଶେଷ
କରିବା । ତୁମେ ସବୁ କାମରେ ଲାଗିପଡ଼ । ମୋ ଦେହଭଲ ହୋଇଗଲାଣି । ମୋ ପାଇଁ
ଚିନ୍ତା କରନାହିଁ ।

ସବୁ ଆଶା ଭରସା ସ୍ବପ୍ନରେ ରହିଗଲା । ଉତ୍କଳ ଜନନୀର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଓ
ଗରିବ ଦୁଃଖୀଜନଙ୍କର ନେତ୍ରମଣି ପ୍ରାଣନାଥ ଆଉପେରିଲେ ନାହିଁ । “ଗଲାପୁତ୍ର ଆଉ
ବାହୁତି ନ ଆସିଲା ।”

ଆଜିର ଅବସ୍ଥା

ଆଜିର ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରାଣନାଥବାବୁଙ୍କ ଭଳି ନିଷ୍ଠାବାନ, ତ୍ୟାଗୀ, ପରୋପକାରୀ,
ସଜ୍ଜେତ, ନିସ୍ଵାର୍ଥପର କର୍ମୀଙ୍କର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ସମାଜ ସେବା ନାମରେ ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର,
ବ୍ୟାଭିଚାର, ଅପକର୍ମ, ଅପକୌଶଳ କରାଯାଉଛି ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ମୂଳ ପିଣ୍ଡ ଆଜି ବୋହଲିଯାଇଛି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ମୂଳ ଉପାଦାନ ଧୈର୍ଯ୍ୟ,
ସହିଷ୍ଣୁତା, ସହମତ, ସହଯୋଗ, ସମବାୟିକ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଜନମତ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେବାର
ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଆଜି ଧୂଳିସାର ହୋଇଯାଇଛି ।

ସଂପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ନୀତି, ଆଦର୍ଶ ଓ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ ସାଙ୍ଗକୁ ମଣିଷ
ମନରେ ଭୋଗର ଲାଳସା, ପରଶ୍ରୀକାତରତା, ହିଂସାର ମନୋଭାବ ଅଧିକ
ହୋଇଛି । ସମାଜର ଅଶେଷ କ୍ଷତି ସାଧନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କର ବିଶେଷ କରି
ଅସାମାଜିକ , ଅସାଧୁ, ସ୍ଵାର୍ଥାନ୍ଧକର ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ତ୍ୟାଗ
ପରିବର୍ତ୍ତେ ଭୋଗର ଲାଳସା ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ନେଇଛି ।

ବହୁଜାତୀୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜି ଭାରତ ଭୂମିରେ ଆସ୍ଥାନ ଜମାଇ ବସି, ବଜାର ଦଖଲ
କଲାଣି । ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପକ , ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ମୁଦ୍ରାପାଣ୍ଠି ଓ ଉଦାରାକଂଶ କବଳରେ ଭାରତର
ଅର୍ଥନୀତି ଆଜି ପରିଚାଳିତ । ଭାରତର ସ୍ଵାଧୀନତା, ଗଣତନ୍ତ୍ର ଓ ସାର୍ବଭୌମତ୍ବ ଉପରେ
ବିପଦ ଦେଖାଦେଇଛି । ଭାରତ ପୁନଶ୍ଚ ପରାଧୀନ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ପୁନଶ୍ଚ ଏଦ
ସ୍ଵାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଉଛି । ସ୍ଵାଧୀନତା ପୂର୍ବର
ଦେଶପ୍ରେମୀ, ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ, ତ୍ୟାଗୀ , ସଜ୍ଜେତ ଲୋକ ଆଜି ଖୋଜାପଡୁଛି । କିନ୍ତୁ ସେପରି
ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ ।

ଦେଶରେ ବେକାରୀ, ଦରଦାମ ବୃଦ୍ଧି, ଦୁର୍ନୀତି, ଯାଦୁ ମାତିଗଲାପରି ସମଗ୍ର
ଦେଶକୁ ମାତିଗଲାଣି । ନାରାଧର୍ଷଣ, ନାରାନିର୍ଯ୍ୟାତନା ପ୍ରତିଦିନ ଘଟଣାରେ ପରିଣତ
ହେଲାଣି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ନାମରେ ଭୋଟ ଓ ପ୍ରତିନାଧି କିଣାବିକା ଚାଲିଛି ।

ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା ବ୍ୟାଘିଚାର, ନରସଂହାର, ଧର୍ମପୀଠ ଧ୍ବଂସ ଭାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି ।
 ସଂପ୍ରଦାୟିକ ବିଷରେ ଲୋକେ ଜର୍ଜରିତ । ଶାସନ କ୍ଷମତା ବ୍ରମଣ ସଂପ୍ରଦାୟତାବାଦୀ
 ମାନଙ୍କ କବଳକୁ ଚାଲିଯାଉଛି ।

ଭାରତରେ ସାମଜବାଦ, ସାମ୍ୟବାଦ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପୂଜିବାଦର ବିକାଶ ଚାଲିଛି ।

ଆଜିର ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଋଜି ନେତୃତ୍ବର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡୁଛି । ଆଜିର
 ଅବସ୍ଥା ସହିତ ପୂର୍ବର ଅବସ୍ଥାକୁ ତୁଳନା କଲେ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ମନେପଡୁଛନ୍ତି ।

ଦୀନନାଥ ପ୍ରାଣନାଥ

ଦୀନନାଥ ପ୍ରାଣନାଥ	ଦୁଃଖୀ ଜନ ସଖା
ବୁଲି ବୁଲି ଖୋଜି ଖୋଜି	ହୋଇଯାଏ ଦେଖା ॥
ହସି ହସି ପାଖେ ବସି	ମନ କଥା ପୁଚ୍ଛେ
ବ୍ୟଥା ଜାଣି ଆଶା ଦେଇ	ଦୁଃଖୀ ହିତ ଇଚ୍ଛେ ॥
ଜିଣି ନିଏ ମନ ହୃଦ	ହୋଇ ଆପଣାର
ମଣିଥାଏ ପ୍ରତିଘର	ନିଜ ପରିବାର ॥
ଯେତେ ଚାଷୀ କୁଲିଜନ	ଶୋଷିତ ବଳିତ
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖୋଜି ଲୋଡ଼ି	କରାଏ ମିଳିତ ॥
ନେତା, ବନ୍ଧୁ ସଖା ହୋଇ	ସାଙ୍ଗେ ମିଶିଯାଏ
ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଯାହା ମିଳେ	ଶୁଖେ ଭୁଞ୍ଜି ଥାଏ ॥
ମାଣି ଶ୍ରେୟ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ	ଖଜୁରୀ ପଟିରେ
ନିଦ୍ରା ଯାଏ ଆନନ୍ଦରେ	ଗରିବ କୁଟୀରେ ॥
ବୁଲି ବୁଲି ଗଲେ ମେଘ	ଏକଦ୍ରୁ କରାଇ

ଶୋଷଣ କଷଣ ଦେଶୁ
 ଜମିଦାର ମହାଜନ
 ଲଜି ବସେ ତା ବିରୁଦ୍ଧେ
 ଦାବିପତ୍ର କରି ଚିଠା
 ସଙ୍ଗେ ଧରି ତାଲେ ଆଗେ
 ହାକିମ ମନ୍ତିରୀ ପାଶେ
 ରଟି ବସେ ଦାବି ପାଇଁ
 ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ନାଶ ପାଇଁ
 ସମବେତ କରେ ନେଇ
 ଜିଲ୍ଲାଠାରୁ ରାଜଧାନୀ
 ଖବର କାଗଜେ କମ୍ପେ
 ବୁଲି ବୁଲି ମାଗି ମାଗି
 ନିଜେ ରହି ଉପବାସେ
 ପର ଦୁଃଖେ ରୋଗେ ଶୋକେ
 ନିସ୍ୱାର୍ଥ ସେବାରେ ସଦା
 ଦେଶ ମୁକ୍ତି ଲାଗି ଲଜି
 ପିଲାଛୁଆ ନିଜ ଘରେ
 ବାରମ୍ବାର ହୋଇ ବନ୍ଦୀ
 ସହିନିଏ ରାଜପକ୍ଷ
 ଭଲପାଏ ନିଜ ଦେଶ,

ଦେବାକୁ ହଟାଇ ॥
 ଯେତେ ଅତ୍ୟାଚାର
 ହୋଇ ଆଗୁ ସାର ॥
 ଗୋଟି ଗୋଟି ଥୋଇ
 ଦାବିପତ୍ର ନେଇ ॥
 ଆପରି ଜଣାଇ
 ଦୃଢ଼ ମୁକ୍ତି ଦେଇ ॥
 ରଚଇ ସମର
 ହଜାର ହଜାର ॥
 ଦୁଲ୍ଲୁକି ଉଠଇ
 ଲେଖା ଛପା ହୋଇ ॥
 ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଏ
 କର୍ମେ ଲାଗିଥାଏ ॥
 ଭାରି ହୋଇଥାଏ
 ଜୀବନ କଟାଏ ॥
 ଭୋଗେ କାରାବାସ
 ରଖୁ ଉପବାସ ॥
 ଭୋଗି କାରାଗାର
 ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର ॥
 ଗରିବ ଜନକୁ

ତାଙ୍କ ଲାଗି ଭୁଲିଯାଏ
 ବନ୍ୟା, ବାଟ୍ୟା, ଘରପୋତି
 ବଳେ ଯାଇ ହୋଇଯାଏ
 ଛଟା ଖଣ୍ଡେ ସାଥୀ ଥାଏ
 ପାଦଯାନେ ଗତିକରି
 ମାଗି ନେଇ ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର
 ପର ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି
 ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ
 ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ
 ନିଜର ପ୍ରତିଭା ବଳେ
 ଜଳାଇଲା ମହାଦୀପ
 ଏହି ପରି କେତେଜଣ
 ପରଦୁଃଖେ ହୃଦକାନ୍ଦେ
 କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ
 ପ୍ରାଣନାଥ ଏ ଉତ୍ତଳେ
 ଦୁଃଖୀଜନ ସମାଜରେ
 ସେ ମହାତ୍ମା ପଦ ତଳେ

ନିଜର ସୁଖକୁ ॥
 ବିପଦ ବେଳରେ
 ହାଜର ଦୁଆରେ ॥
 ସବୁଦିନ ପାଇଁ
 ବୁଲେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ॥
 ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଏ
 ଲୋତକ ଗତାଏ ॥
 ଜ୍ଞାନ ଦୀପ ଜାଳି
 ଦେଲା ଏକ ଡୋଳି ॥
 ହୃଦ କରି ଜୟ
 ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ॥
 ଜନଥାନ୍ତି ରହି
 ନପାରନ୍ତି ସହି ॥
 କାହିଁ ଦେଖିବା ସପନ
 ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ॥
 ସେ ଚିର ଅମର
 ଅଶେଷ ଜୁହାର ॥

* * *

ନିଆଁ ହୁକାଟିରେ

ଅନନ୍ତ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

କାହିଁ ଖସିଗଲା

ନିଆଁ ହୁକାଟିରେ

ବନାଟି ବୁଲାର ବେଳେ

କାହିଁ ଜଳାଇବୁ

ଜୀବନ ଦୀପାଳୀ

ଏ ଯୁଗ ତିମିର ମେଳେ

ଛାତିରେ ଛାତିକୁ

ଘୁରି ବୁଲୁଥିଲୁ

ଚେତନାର ଡାକି ଜାଳି

ଲୋଡ଼ିନୁ କେବେତ

କର୍ପୁର ମାଳିରେ

ପୁଲ୍ଲୀ ଫିସାଦିରେ ତାଳି ।

ହେଉ ଶୁଭେ ତୋର

ଚଟି ଘୋଷରାରେ

ଦିଶେ ତୋ କାଖର ଛତା

ହେଉ ବାଜିଯାଏ

ଗାଆଁରୁ ଗାଆଁକୁ

ତୋ ହସ ପିଛୁଳା କଥା ।

ଚେଇଁ କି ଚେଇଟି

ତୋ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ

ତା ମୂଠା ହୋଇଟି ଗଣ ?

ଭଳି ଯାଉନି କି

ଶୁଣିଏ କାଳର

କେତେ ବାହାପିଆ ରାଗ !

ପୋଡ଼ିତ ପୋଡ଼ିନି

କେତେ ଅତୀତର

ଶୁଖିଲା ପତର ଝାଟି,

ଲୋଡ଼ିକି ଲୋଡ଼ିତି ?	ସମତାର ଝର
ପଥୁରିଆ ମନ-ମାଟି ।	
ଜନତା ସେବାରେ	କି ବିକା କିଶାରେ
କି ଭାଉବତାର ଗୋଳ	
ମୁରୁଖ ଶାସନେ	ଆଜେଣି ଛତି ଯେ !
ଅଗତି ଗତିର ରୋଳ ॥	
ଦଳ ଉପଦଳେ	କଳି କନ୍ଦଳେ
ତୋ ଦେଶ ଯାଉଛି ଭରି	
ଗରଳ ଉଗାଳୁ	ନୂଆ ସାପଦଳ
ବାଟଘାଟେ ସରି ସରି ॥	
ଖୋରଧାଗଡେ ତୋ	ନୂଆ ଜୀବନର
ବାରତା ଯାଇନି ଖେଳି,	
ଚାନ୍ଦମାରି'ରେ	ଶୁଭୁଛି କି, କହ
ଶିଶୁ ଜନ୍ମର ରେଳି ॥	
ଛଟିକି ଗଲୁକି	ଭିଏର୍ ନାମେ ତୁ
ଗଲୁ ଆପ୍ତିକା ପଥେ ?	
ଆରବ ଜାତିର	ଗରିଲା ଗହଣେ
ଯୁଝିବାକୁ ଗଲୁ ସତେ ?	
ଘର ଘରଣୀ ତ	ଦିହ କିକାଇଲେ
କା' ମନ କୋଠାରେ ଘାଆ	

ତୁହି କି ଜାଣିନୁ

ଏ ନୂଆ ଯୁଗରେ

ପାହାଡ଼ ଚୂଳରେ ନାହା ॥

ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲେ

ହତାଶେ କେହିରେ

କିଏ ଆଉଁସିବ ଆଉ ?

ଅରାଜିଜନରେ

ରାଜି କରାଇବ

ସହିବାକୁ ରଣଦାଉ ॥

ସାଥୀ ଜନ ବୁଲି

ଦୁଆରୁ ଦୁଆରେ

ଗହନ ରାତିରେ ଫେରି,

ଭୋକେ ଲୋଟିଯାଉଁ

କା ବାହୁ ସୋହାଗିଁ

ଆଦରେ ରହିବ ଘେରି !

+ + + +

ଯାଆ ହୁଳାଟି ମୋ

ଝରାଅ ନିଆଁ ତୋ

ମରମୁ ମରଣେ ଯାଇ,

ତରଳାଇ ଯେତେ

ହେମାଳ ବ୍ୟଥାରେ

ନୂଆବାଜ ଉଷୁମାଇ ।

* * *

ଏହି ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକାବଳୀ

୧. ସରଳ ମାର୍କ୍ସବାଦ
୨. ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ଦର୍ଶନ ଓ ମନୁଷ୍ୟସମାଜ
୩. ମାର୍କ୍ସବାଦୀ ପାଠଶାଳାର ଶିଶୁପାଠ (ଜୀବନୀ)
୪. ବିପ୍ଳବୀ ଭଗବତୀ (ଜୀବନୀ)
୫. ସର୍ବାର ଗତି କୃଷ୍ଣ ସ୍ଵାଇଁ (ଜୀବନୀ)
୬. ଚାନ୍ଦୀ ନେତା ମୋହନ ଦାସ (ଜୀବନୀ)
୭. ଗୀତା ବିଚାର (ପ୍ରଥମ ଭାଗ)
୮. ଗୀତା ବିଚାର (ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ)
୯. ଗୀତା ମଧୁ
୧୦. ମନ୍ଦିର ବନାମ ମସଜିଦ୍
୧୧. ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ
୧୨. ଆମ ଦେଶ ଆମ ଝଣ୍ଡା